

kitap

ATATÜRK'LE
KONUŞMALAR

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Yayımlayan:

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Mayıs 2000

ATATÜRK'LE

KONUŞMALAR

Hazırlayan: MUSTAFA BAYDAR
C
GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

İÇİNDEKİLER

Birkaç Söz: Falih Rıfki Atay	7
Önsöz: Mustafa Baydar	9
1. Mustafa Kemal'in Ruşen Eşref'e Verdiği Mülâkat	17
2. Mustafa Kemal'in General Harbord'a Verdiği Mülâkat	24
3. United Press Muhabirine Verdiği Mülâkat	26
4. Ruşen Eşref'e Verdiği Mülâkat	29
5. Hakimiyet-i Milliye Muhabirine Verdiği Mülâkat	32
6. Ahmet Emin'e Verdiği Mülâkat	41
7. Chicago Tribune Muhabirine Verdiği Mülâkat	60
8. Dail Mail Muhabirine Verdiği Mülâkat	62
9. Falih Rıfki'ya Verdiği Mülâkat	64
10. Yakup Kadri'ye Verdiği Mülâkat	70
11. Celal Nuri'ye Verdiği Mülâkat	73
12. United Press Muhabirine Verdiği Mülâkat	75
13. Petit Parisien Muhabirine Verdiği Mülâkat	77
14. Hakkı Tarık'a Verdiği Mülâkat	83
15. Paul Herriot'ya Verdiği Mülâkat	86
16. İzmit'te İstanbul Gazetecilerine Verdiği Mülâkat	89
17. İzmir'de Gazetecilere Verdiği Mülâkat	99
18. Ahmet Şükrü'ye Verdiği Mülâkat	102
19. Grace Ellison'a Verdiği Mülâkat	104
20. Maurice Pernet'ya Verdiği Mülâkat	106
21. Madame Titaina'ya Verdiği Mülâkat	112
22. Falih Rıfki ile Mahmut Bey'e Verdiği Mülâkat	115
23. Mc Artur'a Verdiği Mülâkat	125
24. Amerikalı Kadın Gazeteci Gladis Baker'e Verdiği Mülâkat	128
25. Antonesco'ya Verdiği Mülâkat	130

BİRKAÇ SÖZ

Atatürk'ün yerli ve yabancı gazetecilerle mülâkatlarını toplayıp neşreden Mustafa Baydar arkadaşımı tebrik ederim. Atatürk'ten hiçbir şey kaybolmamalıdır. Atatürk yalnız yaptıkları ile büyük değildir. İlk gençliğinden ölümüne kadar söylediklerinin ve yazdıklarının hiç şaşmayan davacılığı ile örnek bir idealisttir. Atatürk ve Kemalizm için en cömert ve en temiz kaynak, yine kendi söyledikleri ve yazdıklarıdır. Daha nesiller boyunca her yeni doğan Türk çocuğunun ilk vazifesi Atatürk'ü öğrenmektir. Bu küçük kitap da Atatürk'ün öğrenilmesine hizmet edecektir.

FALİH RIFKI ATAY

ÖNSÖZ

Atatürk'ün Milli Mücadele sırasında ve bundan sonra yaptığı bütün konuşmalarında her şeyden önce idealist bir dava adamının hiç şaşmayan inanı ve azmi görülür. İlk vatanın topraklarını hür ve bağımsız kılmak, sonra da ulusun dimağını ve vicdanını. Yerli ve yabancı yazarların Atatürk'le çeşitli tarihlerde yapmış oldukları konuşmaların bellibaşlılarından meydana gelmiş olan bu kitap okunduğunda, O'nun ne büyük bir azim ve inan ile vatani her bakımdan kurtarma ve yükseltme davasına giriştiği kolayca anlaşılacaktır. Atatürk'ün birbirini izleyen bütün sözlerinde daima daha ileriye doğru ölçülü ve yılmaz atılımlar vardır. Şu değişmez bir gerçektir ki herhangi bir davaya ya da kişiliğe bağlanmak, ancak onu iyice tanımakla ve anlamakla sürekli olabilir.

Muhtaç olduğumuz kurtarıcı

Onaltıncı yüzyıldan bu yana her bakımdan ilerleyen, kalkınan, yükselen Batı dünyası karşısında aynı tempoda gerisin geriye giden ve her an biraz daha çöken Osmanlı İmparatorluğu büyük çapta bir kurtarıcıya muhtaçtı. Bu kurtarıcı yalnız vatani dış düşmanlardan temizlemekle kalmayacak aynı zamanda ulusun bünyesini için için kemiren sinsi mikropları da yok edecekti. Bize yalnızca askeri değil, aynı zamanda medeniyet kahramanı da olan bir kurtarıcı lazımdı. Ulus geç de olsa Mustafa Kemal'in kişiliğinde böyle büyük bir kurtarıcıya kavuşmuştu.

Görünmeyen düşman

Görünen düşman bir kılıç darbesiyle yok edilebildi. Fakat ya görünmeyen düşman... Her felaketimizin kaynağı bu değil mi idi? Ülkeler fetheden diri bir milleti, hasta adam kılığına sokarak yere seren bu değil mi idi? Fırsatçı düşmanları üzerimize saldırtan bu değil mi idi? Türk'ün itibarını hiçe indiren ve medeniyet dünyasından ayıran bu değil mi idi? Yüzyılların içimizde besleye besleye azmanlaştırdığı bu iç düşmana saldırabilmek için ancak Atatürk olmalı idi.

Atatürk'ün giriştiği savaş

Atatürk, ulusu topyekün kurtarma savaşına giriştiği zaman ne yazık ki tarih, yüzyıllardan beri Türk ulusunun ruhunda ve dimağında en olumsuz bir biçimde dokusunu sımsıkı örmüştü. Bu dokudaki ölüm rengi hayat rengine çevrilmeli, her türlü boğucu, çürütücü, yok edici iplikler, ferahlandırıcı, g elıştırıcı ve var edici cinstekilerle değiştirilmeli idi. Bu dokuyu yeni baştan dokumak... Bu dünyanın bütün medeni ve insani bağlarıyla dokumak... Yıkılmakla olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün kurumlarını tamamıyla denecek şekilde tasfiye etmek ve bunların yerine Batı'nın bilime ve gerçeğe dayanan kurumlarını almak. İşte Atatürk bu dev savaşa atıldı.

Atatürk'ün diktatörlüğü meselesi

Gerçeği açıkça söylemek gerekirse diyebiliriz ki, Atatürk saltanatçılara, hilafetçilere, şeriatçılara karşı sert ve

kitap

amansız davrandı. Atatürk'ün zaman zaman sert hareket ve kararları olmuşsa bunun tek sebebi, bundan sonra memlekette diktatörlüğün, keyfi idarenin bir daha hortlamaması, tamamıyla tarihe gömülmesi kararıdır. Çünkü o, ilköğretim merhalesinden geçmemiş bir topluma dayanan demokrasinin her zaman için teokrasiye ve monarşiye kayarak soysuzlaşabileceğini gayet iyi biliyordu.

1908'de olumlu amaçlara yöneltilemeyen başıboş hürriyet, her türlü serbestliği yok etmek isteyen bir canavar doğurdu: 31 Mart.

Verilen serbestlik, devrimleri, her türlü medeni ve ileri atılımları yıkıcı bir hal almışsa onu dizginlememek, geri kuvvetlerin kıpırdanışına ve gelişmesine göz yummak olur.

İşte Atatürk'ün geri kuvvetlere karşı sert ve amansız davranması, binlerce şehit bahasına elde edilen parlak sonucu kaybetmemek kaygısından doğmuştur.

Olağanüstü zamanlarda verilen olağanüstü kararlar bazen normal zamanların mantığına uymayabilir. Çünkü normal zamanların mantığı ve hareket tarzı ile olağanüstü olayları yürütmek çoğu zaman mümkün olamaz. Alınmış olan sert kararlar, ancak olumlu ve ileri atılımların gerçekleşmesi için kullanılmışsa hoş karşılanabilir. Atatürk'ün de en büyük amacı, teokratik ve monarşik bir hükümet yerine laik ve demokrat bir hükümet kurmaktır.

Devrimlerimizin temeli: Laiklik

Atatürk çıkarıcıların, cahillerin ve yobazların elinde bir kazanç aracı, bir hurafeler, batıl inanışlar dolabı haline gelmiş, yüzyıllardır her türlü ileri atılıma, ileri düşünceye engel olan dinin çürümüş, bozulmuş zavahiri ile savaştı. Atatürk dinle değil, din adına oynanan trajedi ile din adına ulusu medeniyet dünyasından ayıran, ulusu cahil bırakan, geri bırakan, yoksul bırakan kafa ile düşünce ile inanışla savaştı.

Tanzimat'taki İslahat hareketleri niye başarılı olamadı! Çünkü teokratik temel ve düzen üzerine Batı medeniyeti kurulmak istendi. Bu iki karşıt kutup birbiriyle birleşemezdi, kaynaşamazdı. Tanzimat kurumlarında her alandaki ikilik buradan geliyordu. İşe temeli temizlemekle başlamalı idi. Atatürk'ün dediği gibi:

"Fikirler manasız, mantıksız safsatalarla dolu olursa, o fikirler hastadır. Keza içtimai hayat, akıl ve mantıkla ilgisi olmayan faydasız ve zararlı birtakım akideler ve ananelerle dolu olursa felce uğrar. Evvela fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin kaynaklarını temizlemekle işe başlamak lazımdır."

Başarılması gereken dava bu idi. Bu sebeple din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, dinin asla devlet ve dünya işlerine karıştırılmaması ve herkesin inanışında serbest olması lazımdı. İşte laiklik bu idi ve hiç vakit kaybetmeden devletin laik olması gerekti.

Bu bakımdan Cumhuriyet'in en büyük eseri laiklik devrimidir. Cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik, milliyetçilik, devrimcilik ancak laik bir düşüncenin temelleri üzerinde yükselir.

"Bütün yurttaşların kanun karşısında eşit tutulması" demek olan halkçılık ancak laiklikle mümkündür. Çünkü içinde çeşitli dinlere bağlı uyrukları toplayan bir devlet, din ve dünya işlerini tamamıyla birbirinden ayırmayacak olursa, her din mensubu için ayrı ayrı kanunlar uygulamak zorunda kalacaktır ki, bu durum, bütün fertlere kanun karşısında eşit muamele yapmayı imkânsız kılacağı gibi devletin siyasi bütünlüğünü de tehlikeye düşürecektir.

"Memleketimizde geri kalmış hayat düzeninin tasfiyesi ve yerine ileri medeniyet kurumlarının konması" demek olan devrimcilik de ancak laiklikle mümkündür. Ümmet zihniyetinin değişmez ve taşlaşmış akidelerine sıkı sıkıya bağlı bir devlet nasıl olur da devrimci olabilirdi. Hangi kuvvet şer'i hukukun yerine medeni hukuku getirebilir, harf devrimini, şapka devrimini yapabilir, tekkeleri kapatabilirdi.

Yalnızca İslami bir milliyetçiliği kabul eden bir dinin etkisi altında bulunan bir devlet, gerçek milliyetçiliği nasıl yer verebilirdi!

Bütün devrimlerimizin temeli olan laiklik zedelendiği anda, bu temel üzerine kurulmuş olan bütün devrim düzenimiz büyük bir çöküntüye uğrayacaktır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, laiklik yani fikir ve vicdan hürriyeti, bütün devrimlerimizin temeli, ruhu, özü, hatta kaynağıdır.

Laik olmayan bir devlet, demokrat olamaz. Çünkü demokrasinin ilk şartı, fikir ve vicdan hürriyetidir.

Laik olmayan ulusun bağımsızlığının da bir anlamı yoktur. Çünkü bayrağı hür, fakat fikir ve vicdan tutsak bir ulus, acınacak bir topluluktan başka bir şey değildir.

Hele laik olmayan bir ulusun hürriyeti ise tartışma konusu bile olamaz. Orada hürriyet, korkunç ve tehlikeli bir kelimeden başka bir şey değildir.

Şu halde memleketimizin selameti ve yürüdüğümüz olumlu yolların korunması ve daha da ileriye götürülmesi adına, asla tavizde bulunmayacağımız bir prensip varsa, o da laikliktir. Türk ulusunun hür ve bağımsız, medeni ve ileri bir memleket olabilmesi, ancak bu prensibe sıkı sıkıya bağlı kalmasıyla mümkündür.

Laiklik prensibinden şu ya da bu düşünce ile en küçük de olsa herhangi bir sapmada bulunmak, memleketi uçuruma ve ölüme sürüklemek olur.

"Tanrı ile kulun arasına girilmez" atasözümüz, laikliğin Türk ruhundaki özülüğünü ve köklülüğünü ne güzel belirtmektedir.

Atatürk konusunda aşırılık

Atatürk, ne el sürülemez, dokunulamaz bir tabu, ne üzerinde fikir yürütülmesine cevaz verilmeyen kutsal kitap hükmünde bir varlık, ne bir veli, ne de bir masal kahramanıdır. O, olayların zorlamasıyla, bu milletin bağrından doğmuş bir hakikat adamıdır, bir vatan kahramanıdır. Bir ulusun yok olma felaketini, var olma saadetine çeviren adamdır.

Tabiatı evrim, öncesiz ve sonrasız olduğuna göre Atatürk'ün bu ulusun topyekün kurtuluşu yolunda kurduğu esaslar hiçbir zaman taşlaştırılmaz, dondurulamaz. Bütün bu esaslar, üzerinde fikir yürütülme, tartışılma, tamamlanma, ileriye götürülme, zamana ve geleceğe daha iyi uydurulma ihtiyacındadır.

Bu bakımdan Atatürk, ne demokrasiyi ve devrimi anlamamış, yalnızca şekil ve kabul devrimcilerinin putlaştırarak tapınacağı bir put, ne de yobazların taassup kazmasıyla yıkmaya yeltenecekleri bir varlıktır. Onu ilahlaştıran, putlaştıran, sözlerini ve yaptıklarını tartışılmaz hale getiren aşırılıkla, resimlerini parçalayan, heykellerini kıran kötü davranışın bir ortalama yolunu bulmak zorundayız.

Yetişen devrimci gençlik

Atatürk, ulusu yüzyıllardan beri kökleşmiş ve söküp atılması imkânsız sanılan yersiz alışkanlıklardan, devrini tamamlamış inançlardan kurtarmak için çok çalıştı. Bu davada yüzde yüz başarıya erişti denemez. Fakat yetişen aydın ve devrimci gençlik, ulusu Atatürk'ün yolundan yürütecek kudrettedir.

Atatürk, düşmanını olduğu gibi tanıyan bir insandı. Siyasi düşmanlıkları hiçbir vakit medeniyet düşmanlığına çevirmemiştir.

Kendileriyle savaştığı ulusların Avrupa'da Reform ve Rönesans hareketlerinden sonra nasıl başdöndürücü bir hızla ilerlediklerini biliyordu. Avrupa'nın üstünlüğünün sırrı, vicdanını ve aklını her türlü tutsaklıktan kurtarmış olması idi. Atatürk bu sırrı, daha okul sıralarında iken sezmişti.

Atatürk'ün en büyük özelliği, her düşünce ve hareketinde daima ulusal bilinci hakim kılması, gerçekleri kavraması, medeniyeti bir bütün olarak kabul etmesi ve bunun temposuna milletini uydurmak istemesidir. İlerlemek isteyen Doğulu bütün ulusların bizi örnek edinmeleri ve ilerlemiş medeni ulusların devrimlerimizi beğenip övmeleri bundandır.

İleri ve geri kuvvetler savaşı

Halkımızın çoğunluğu devrimlerimizin şuuruna vardığı, devrimlerimiz büyük ölçüde biçimden öze geçtiği anda medeniyet davamız halledilmiş olacaktır. Hepimizin benimsediği dava bizim olur. Bizim olan dava yürür. Bugün ileri ve geri kuvvetler savaş halindedir. Bu savaşta, zamanın ileriye doğru akan coşkun seli ve gelişen olaylar ileri kuvvetleri muzaffer kılacaktır. Zafer ileri kuvvetlerindir, aydınlığındır, gerçeğindir. Aklın ve medeniyetin hâkimiyetine tahammül edemeyenler ya bir düşmanın hâkimiyetine boyun eğecekler ya da yok olup gideceklerdir.

"İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" diyen Atatürk'ün ölmez ruhu bize şöyle sesleniyor: "Son hedefiniz, cihan medeniyetinin ön safıdır, ileri!"

Mustafa BAYDAR

1.

MUSTAFA KEMAL'İN RUŞEN EŞREF'E VERDİĞİ MÜLÂKAT

"- Hayır efendim, düşünüyorum, size ne söyleyebilirim! Çünkü, bakın bütün bu yığınlarla evrak hep o günlerin hatıralarını ihtiva ediyor."

Dedim ki:

- Paşa Hazretleri! Şüphesiz ki Çanakkale Harbi bu memleketin çocuklarındaki fedakârlığı, vatan toprağını yabancıya vermemek için bir saadete koşar gibi ölüme atıldığını göstermek itibarıyla tarihimizde unutulmaz bir kahramanlık merhalesi vücuda getirmiştir. O muharebelerin her gününe büyük bir faaliyetle iştirak ettiniz. Vaziyeti tamamıyla biliyorsunuz... Kimbilir ne kadar çok hatıranız vardır. İşte müsaade buyursanız eğer, bugün zatiâlinizden onları dinlemek için geldim."

Dedi ki:

"- Benim kanaatime göre düşman ihraç teşebbüsünde bulunursa iki noktadan teşebbüs ederdi: Biri

kitap

Seddülbahir, diğeri Kocatepe civarı!.. Ve benim nokta-i nazarıma göre düşmanı karaya çıkartmadan bu sahil parçalarını doğrudan doğruya müdafaa etmek mümkündür. Binaenaleyh alaylarımı, böyle sahilden müdafaa edecek surette yerleştirdim. Bu vaziyet takriben 1330... (1914).

... ..

İşte o günlerden birinde, on iki nisan sabahı idi ki Arıburnu'nda bir hadise cereyan etmekte olduğu, iştilen gemi toplarının sesinden anlaşılmıştı.

Bütün fırka kıtaatının (kıtalarının) harekete hazırlık derecesi tezyit edildi (arttırıldı). Bir taraftan Maydos Mintikası Kumandanlığı'ndan malumata intizar etmekte (beklemekte) idim, diğer taraftan da ya kolordunun veya ordunun emrine... Yalnız fırkanın süvari bölüğüne istihsalı malûmat (bilgi edinmek) için Kocaçimen istikametine hareket etmesi emrini verdim.

Öğleden evvel saat altı buçukta idi, Halil Sami Bey'den vürut eden (gelen) bir raporla düşmanın Arıburnu sırtlarına çıktığı anlaşılıyor ve buna karşı benden bir taburun mezkûr (adı geçen düşmana karşı sevki isteniyordu. Gerek bu rapordan, Maltepe'de icra ettiğim hususî tarassudat (gözetlemeler) neticesinde bende hâsıl olan kanaat-i kat'iyye (kesin kanaat), ötedenberi imâl-i fikrettiğim (düşündüğüm) gibi, düşmanın Kabaktepe civarında mühim kuvvetle çıkarma teşebbüsü, demek ki, vukubuluyordu. Binaenaleyh bu işin içinden bir taburla çıkmanın mümkün olamayacağını, her halde evvelce tahmin ettiğim gibi bütün fırkamla düşmana incizabın (yaklaşmanın) gayri kabiili içtinap (kaçınılmaz) olduğunu takdir ediyordum.

Artık hiçbir şeye intizar etmeyerek (beklemeyerek) karargâhımın bulunduğu Bigalı köyünde ikamet eden birinci piyade alayı ile cebel bataryasının derhal harekete geçmek üzere âmîde (hazır) bulundurulmaları, kumandanlarının da emr almak üzere yanına gelmelerini bildirdim.

Basit bir tertiple Bigalı deresi boyunca giden yol üzerinde alayı bizzat yürüyüşe geçirerek Kocaçimen tepesine tevcih ettim (yönelttim). Bizzat yol bulmak ve müfrezeyi oradan sevk etmek suretiyle Kocaçimen tepesine muvasalat edildi (ulaşıldı). Orada denizde bulunan gemilerden ve zırhlılardan başka hiçbir şey göremedim.

Düşmanın karaya çıkmış piyadesinin henüz oradan uzak olduğunu anladım. Etraf o müşkül araziye bilâ tevakkuf (durmaksızın) kat'etmek (yürümek) yüzünüden yorulmuş ve yürüyüş umku (derinliği) pek ziyade derinleşmişti. Ala ve batarya kumandanına efradı tamamen toplayıp küçük bir istirahat vermelerini söyledim.

Denizden mestur (örtülü) olarak on dakika kadar tevakkuf edecekler (duracaklar), sonra beni takip edeceklerdi. Ben de orada bir Aptalgeçidi vardır, o Aptalgeçidi'nden Conkbayırı'na gidecektim. Yanımda yaverim, emirzabitim ve sertabip ile oralarda tekrar bulduğumuz fırka cebel topçu taburu kumandanı olduğu halde evvelâ atlı olarak yürümeye teşebbüs ettik, fakat arazi müsait değildi. Hayvanları bıraktık, yaya olarak Conkbayırı'na vardık.

Şimdi burada tesadüf ettiğimiz sahne en enteresan bir sahnedir. Ve vak'anın en mühim ânı bence budur." Paşa tekrar bir sigara yakıyor ve birkaç yaprak daha çevirdikten sonra, haritasını alıp şöyle izah ediyor:

Düşman bana benim askerimden daha yakın

"- Bu esnada Conkbayırı'nın cenubundaki (güneyindeki) 261 râkımlı tepeden sahilin tarassut (gözetlenen) ve teminine memuren oralarda bulunan bir müfrezeye efradının Conkbayırı'na doğru koşmakta, kaçmakta olduğunu gördüm. Size şu muhavereyi aynen okuyacağım! Bizzat bu efradın önüne çıktım:

- Niçin kaçıyorsunuz! dedim.

- Efendim düşman! dediler.

- Nerede?

- İşte, diye 261 râkımlı tepeliyi gösterdiler.

Filhakika düşmanın bir avcı hattı 261 râkımlı tepeye yaklaşmış ve kemali serbestiyle (tam bir serbestlikle) ileriye doğru yürüyordu. Şimdi vaziyeti düşünün: Ben kuvvetlerimi bırakmışım, efrat on dakika istirahat etsin diye... Düşman da bu tepeye gelmiş... Demek ki düşman bana benim askerlerimden daha yakın! Ve düşman benim bulunduğum yere gelse kuvvetlerim pek fena bir vaziyete duçar (düşmüş) olacaktı. O zaman artık bunu, bilmiyorum, bir muhakeme-i mantıkiye (mantıkî muhakeme) midir, yoksa sevk-i tabii ile midir, Kaçan efrada:

- Düşmandan kaçılmaz, dedim,

- Cephanemiz kalmadı, dediler,

- Cephanemiz yoksa, süngünüz var, dedim. Ve bağırarak bunlara süngü taktırdım. Yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı'na doğru ilerlemekte olan piyade alayı ile cebel bataryasının yetişebilen efradının "marş marş"la benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki emir zabitimi geriye saldırdım. Bu efrat süngü takıp yere yatınca düşman efradı da yere yattı. Kazandığımız an bu andır."

Bir koca muharebenin ufacık bir lâhzaya bağlı olduğunu, hattâ bir memleketin hayatının fena kullanılmış bir an yüzünden tehlikeye düşebileceğini, burada olduğu gibi iyi kullanılmış bir anın ise bir muharebenin ve bir vatanın mukadderatını iyileştireceğini o dakikayı görür gibi canlanmış bir ifade duymak insanın tüylerini ürpertiyordu!

Mustafa Kemal Paşa dedi ki:

"- Kolun başında bulunan bölük yetişti. Bu bölüğe cephanesiz bölüğü takviye ederek ateş açmasını emrettim.

kitap

Yanıma gelmiş olan Alay 87 Tabur 2 kumandanı Yüzbaşı Ata Efendi'ye bütün taburlarıyla bu bölüğü takviye ederek 261 râkımli tepe üzerinden düşmana taarruz etmesini emrettim. Cebel bataryasına Suyatağı'nda mevzi aldirarak düşman piyadesi üzerine ateş açtırdım. Bundan sonra idi ki alay kumandanına bütün alayı ile benim tevcih ettiğim istikametlerde düşmana tararuz etmesini emrettim."

18 Nisan

"- Yirmi dört saatten beri devam eden muharebe askerin pek ziyade yorgunluğunu mucip olmuştu. Onun için verdiğim bir emirle taarruzu kestim. Fakat kazanılmış olan hattı, tahkim etmekten (sağlamlaştırılmaktan) orada mihlanıp kalmaktan başka vatani kurtaracak çare yoktu. Binaenaleyh, lâzım gelen emri verdim."

Kıymetli bir harp tarihi vesikası olmak üzere bu emrin son sözlerini aldım. Diyor ki:

"Benimle beraber burada muharebe eden bilcümle askerler kat'iyen bilmelidir ki uhdemize tevdi edilen (omuzlarımıza yüklenen) namus vazifesini tamamen ifa etmek için bir adım geri gitmek yoktur. Hâb-ü istirahat (uyku ve dinlenme) aramanın, bu istirahattan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebebiyet verebileceğini cümlenize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın hemfikir olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk âsarı (emareleri) göstermeyeceklerine şüphe yoktur." Çanakkale'yi kurtaran ruh

Paşa Çanakkale'deki kahramanlık sahnelerini anlatmaya devam ediyor:

"- Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size Bombasırtı vak'asını anlatmadan geçemeyeceğim. Mütakabil (karşılıklı) siperler arasında mesafemiz sekiz metre, yani ölüm muhakkak, muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına kâmilan düşüyor, ikinciler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayan-ı gıpta (imrenilecek) bir itidal ve tevekkülle (kendini bırakma ile) biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur (bezginlik) bile getirmiyor; sarsılmak yok! okumak bilenler ellerinde Kur'an-ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şehadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayan-ı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur."

Parçalanan saat kurtulan kahraman

"- Ortalık açıldıktan sonra idi ki, düşman hakikaten Conkbayırı'nı cehenneme çevirmişti. Denizden, karadan büyük çaplı topların muhtelif cinste mermileri Conkbayırı semasında abitmez tükenmez yıldırımlar vücade getiriyordu."

Buraya kadar muhaveremizi, sâkin bir vaziyette dinleyen yüzbaşı Cevat Bey, Paşa'nın yâveri, kalın, sertliği hoş giden bir sesle:

"- Bu şarapnel misketlerinden bir tanesi de Paşa'nın göğsünü okşamıştı!" dedi.

Nasıl? dedim.

"- Bulduğumuz yer tamamen muhacimlerin (hücum edenlerin) arası idi. Paşa da ilerleyen efradımızı seyrederken, göğsüne bir şeyin gayet kuvvetle çarptığını duymuştu."

"- Evet, sağ tarafta ceketimde bir kurşun yeri gördüm. Yanımda bulunan zabıt (şimdi Kütahya Mebusu M. Nuri Bey): "Efendim, vuruldunuz" dedi. Ben böyle bir söz şuyu bulursa (yayılsa) askerlerimizin kuvve-i mâneviyesi üzerinde yapacağı tesiri düşündüm. Elimle zabitin ağzını kapadım.

"Sus" dedim.

Cevat Bey devamla:

"- Bir şarapnel misketi göğsünün sağ tarafına tam saatinin bulunduğu cebe isabet etmişti. Saat parça parça oldu. Fakat o darbe Paşa'nın göğsünde hafif bir leke bırakmaktan başka ileri geçememiştir" dedi.

- Pekiyi, siz bu yaranızla uğraştığınız esnada askerleriniz ne yapıyordu? Hücumu devam ediyor mu idi?

"- Tabii. O kahramanlar, başlarında fedakâr zabıtları olduğu halde gayr-i kabil-i tevkif (durdurulamaz) savletleriyle (saldırılarıyla) ilk düşman hattını bire kadar boğdular. Bundan başka önlerine tesadüf eden, imdada gelen bütün düşman kıtalarını perişan ettiler. Hattâ bizim münferit aksamımız (kısmalarımız) boş buldukları istikametlerden denize kadar gitmişlerdir."

RUŞEN EŞREF

(Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat'tan: İstanbul Matbaası, 1930).

2.

MUSTAFA KEMAL'İN GENERAL HARBORD'A VERDİĞİ MÜLÂKAT

kitap

Birinci Cihan Harbi'nde, General Pershing'in kurmay başkanı bulunan General Harbord 1919 Eylülünde Sivas'a gelir ve burada Mustafa Kemal'le görüşür, General bir hayli konuştuktan sonra sözlerine şunları ekler: "- Ben bu vazifeye getirildiğim zaman Türk tarihini okudum. Gördüm ki milletiniz büyük ordular hazırlamış, büyük kumandanlar yetiştirmiştir. Bunu yapan bir millet, mutlâka bir medeniyet sahibi olmalıdır. Bunu takdir ederim. Fakat bugünkü vaziyetimize bakalım. Başta Almanya olmak üzere dört müttefiksiniz. Dört sene muharebe ettiniz, neticede mağlûp oldunuz. Dördünüz bir arada yapamadığınız bir şeyi, bu vaziyetimizde tek başınıza yapmayı nasıl düşünebilirsiniz? Fertlerin intihar ettiğini vakit vakit görürüz. Şimdi de bir milletin intiharına mı şahit olacağız!

Atatürk, büyük bir heyecan içinde bu sözlere aşağıdaki cevabı vermişler:

"- Generale teşekkür ederim. Tarihimizi okumuş, milletimizin büyük ordular, büyük kumandanlar yetiştirdiğini, bunun için milletimizin bir medeniyete sahip olması lâzım geleceğini takdir ve kabul ediyor. Fakat şunu bilmesini isterim ki biz, emperyalistlerin pençesine düşen bir kuş gibi tedrici, sefil bir ölüme mahkûm olmaktan ise babalarımızın oğlu sıfatıyla vuruşa vuruşa ölmeği tercih ediyoruz."

Atatürk, bu son sözleri söylerken, avucu ile, bir pençeye düşmüş bir kuş işareti yapıyor ve avucunu sıkarak tedrici ve sefil ölümün şeklini gösteriyor.

Harbord, ve arkadaşları sessizce ayağa kalkıyorlar:

"- Biz de olsak öyle yapardık...

Diyorlar ve Atatürk'le arkadaşlarının elini sessizce sıkarak oradan uzaklaşıyorlar.

(Vatan'dan, 10 Kasım 1952)

3.

MUSTAFA KEMAL'İN "UNİTED PRESS" MUHABİRİNE TELGRAFLA VERDİĞİ MÜLÂKAT

Amerika ve Avrupa'da kırk, elli milyon okuyucusu olan bin ikiyüz gazeteye telgraf havadisi veren United Press'in Roma'daki mümessili genel merkezinden aldığı emir üzerine aşağıdaki soruları Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla sormuş ve yine telgrafla aşağıdaki cevapları almıştır.

- Zat-ı devletleri, İzmir meselesinin suret-i muslihanede (barış yolu ile) halli için yeni Yunan hükûmeti ile doğrudan doğruya veyahut müttefiklerin veya Amerika'nın vesatetiyle (aracılığıyla) müzakerata girişmeyi arzu buyuruyor musunuz?

"- İzmir minküllil vücuh (her yönü ile) Türk memleketidir, Anadolu'nun lâyenfek (ayrılmaz) bir cüz'üdür (parçasıdır).

Kan dökmeğe taraftar olmayan milletimiz hakkı teslim ve vatani derhal tahliye edildiği takdirde sulh ve müsalemet müzakeratına hazırdır. Bu müzakeratın doğrudan doğruya Yunan hükûmetiyle icrasını tercih ederiz.

Amerika'nın tavassut-ı hayırhaha (iyi niyetli aracılığı) ve insaniyetkâranesini dahi memnuniyetle karşılız."

- Sévres ahidnamesinin tâdili hakkında Türk milliyetperverlerinin fikirleri nedir? Muahede-i mezkûrede ne gibi tâdilât yapılmasını arzu ediyorlar!

"- İstiklâl-i siyasî (siyasî istiklâl) adlî, iktisadî ve malîmizi imhaya (yok etmeğe) ve binnetice hakkı hayatımızı (haya hakkımızı) inkâr ve iptale (hükümsüz kılmaya) matuf (yöneltilmiş) olan Sévres ahidnamesi bizce mevcut değildir. Levazım-ı istiklâl ve hâkimiyetimizi temin edecek bir sulhun akdi muhbe-i âmâlimizdir (emellerimizin en kutsalıdır.)"

- Sizinle Yunanlılar arasında hâb-i sulhun (barış halinin) teessüsü kabil olduğu takdirde Yunanistan'a karşı takip edeceğimiz siyaset ne olacaktır!

"- Yunanlıların Türkiye'ye tallûk eden âmâl-i istilâcûyânelerine (istilâcı emellerine) hitam vermeleri şartıyla tarafımızdan takip edilerek siyasetin en hakiki dostluk esasına müstenit olacağına şüphe etmeyiniz."

- İngiltere Karadeniz ve Akdeniz boğazlarını bırakmak istemediğinden dolayı İstanbul meselesinin halli için ne gibi tâdilât kabul edeceksiniz!

"- İstanbul makamân (olduğu gibi) bilâ kayd ü şart (kayıtsız ve şartsız) Türk hâkimiyeti altında olmak ve emniyeti mahfuz kalmak şartlarıyla Karadeniz ve Çanakkale boğazlarında serbesti-i seyr ü sefer şeraiti tayin olunabilir."

- Türk milliyetperverlerinin Amerika hakkındaki fikirleri nedir?

"- Türkiye halkı Amerika'yı hayırhah ve insaniyetperver ve müdafî-i hürriyet (hürriyet koruyucusu) evsafıyla (vasıflarıyla) tanıır. Memleketimiz dahilinde deruhte ettiğimiz medeni ve umranperverâne (bayındırlık yolunda) mesaide Amerika menabiinden (kaynaklarından) âzami surette istifade etmeği temenni ederiz."

- İstikbalde ne gibi bir siyaset takip edeceksiniz?

"- Memleketimiz haraptır; milletimiz fakirdir, maarifimiz dündür (aşağı seviyededir), iktisadiyatımız zayıftır.

kitap

Memleketimizi imar ve milletimizi tenvir (aydınlatma) ve terfih (refaha kavuşturma) yegâne ve kat'i emelimizdir. Binaenaleyh sulh ve sükûn içinde mesai-i ciddiye-i medeniyeye (medeniyetin ciddi çalışmalarına) muhtacız. Siyaset-i müstakbelemiz (gelecekteki politikamız) bu ihtiyaçları tatmine (karşılamaya) matuf (yöneltmiş) olacaktır."
(Hâkimiyet-i Milliye'den: 17 Ocak 1921)

4.

MUSTAFA KEMAL'İN RUŞEN EŞREF'E VERDİĞİ MÜLÂKAT

Millî hareket bir kuvvetli ışık gibi son günlerde en uzak ve en anut (inatçı) bedbin (kötümser) gözleri de kamaştırmaya başladı. Anadolu yaylâlarından ve dağlarından bu milletin bekası uğruna çıkan ses, içinden pazarlıklı düşmanlarca gayesiz ve şahsî bir isyan gibi görülmekte idi!

Fakat eski sözlerinin bühtan (iftira) olduğunu bu son davetleriyle yine kendileri ilân ediyorlar:

Lüzumlu sebatının semerelerini görmeğe başlayan Büyük Millet Meclisi uzun sây (çalışma) ve galeyanı arasında bir inşirah (ferahlama) saati geçirmekte olsa gerektir. Bu inşirahı tevlit eden (doğuran) vaziyet hakkındaki fikirlerini öğrenmek üzere reisleri Mustafa Kemal Paşa hazretlerinden bir mülâkat rica ettim. Paşa'nın şehir gürültülerinden uzak büyük ve düz mesafeler ortasında kâin (bulunan) ikametgâhı sade, sâkin... İsmi ve harekâtını bütün dünyanın merak, tecessüs, muhabbet, hırs, menfaat, muhaleset (dostluk) gibi mütizat (zıt) fakat alâkadar hislerle takip ettiği zata yazı odasında mülâki oldum. Basit bir yazı masasının önünde, seryâverinin bir mesele hakkındaki izahatını dinliyordum.

"- Ne öğrenmek arzu ediyorsunuz?"

Diye sordu.

- Vaziyet-i umumiyeimizi nasıl görüyorsunuz efendim? dedim.

Şöyle cevap verdi:

"- Vaziyet-i dahiliyemizdeki (iç durumumuzdaki) salâh (iyilik) ve salâbet (sağlamlık) sayesinde cihanın vaziyet-i umumiyesi her gün daha fazla lehimize inkişaf etmektedir. Bu inkişafattan, milletimizin bekasını ve istiklâlini temin edecek maddî netaciyin (sonuçların) istihracı (çıkarılması) zamanını pek uzak görmüyorum."

- 21 Şubatta Londra'da inikat edeceğini (toplanacağını) öğrendiğimiz konferans karşısında vaziyetimiz ne olacaktır?

"- Türkiye Büyük Millet Meclisi memleketimizi parçalanmaktan, istiklâlimizi ihlâl eylemekten (bozmaktan) tamamen mahfuz (korunmuş) ve masum (sakinmiş) bulundurmaya gayesini mutlaka silâhla, kan dökerek istihsal etmeye heveskâr ve hahişker (arzulu) değildir. Gayr-i kabil-i tebeddül (değişmez) olan millî maksadı temin edecek bir sulhu kemal-i memnuniyetle karşılar. Buna binaen, İtilâf devletleri Türkiye meselesini, mevzuu bahsolan Londra Konferansı'nda ciddiyet ve samimiyetle halletmek istedikleri takdirde karşılarında bütün millet ve memleketi hakikî salâhiyetle temsil eden meşru muhatapları bulabilimleri için Türkiye Büyük Millet Meclisi, Londra'ya müteveccihen (doğru) bir heyetini yola çıkarmak üzeredir."

- Rusya Sovyet Cumhuriyeti'yle mevcut münasebetimiz ne haldedir?

- Ruslarla mevcut dostluğumuz daima hüsn-ü halde devam etmektedir. Moskova'da inikat etmek (toplanacak) üzere olan konferansta hazır bulunacak heyet-i murahhasamız (murahhas heyetimiz) tahminine göre Moskova'ya vâsıl olmak üzeredir. Bu konferansta bütün Kafkas mesailini (meselelerini) millet ve memleketimizin menafiine (menfaatlerine) mutabık (uygun) bir surette halli kat'iyeye (kesin hal çaresine) iktiran ettirebileceğimizi (ulaştırabileceğimizi) ve Rus Sovyet Cumhuriyeti'yle Türkiye arasında mevcut muhadeneti (dostluğu) maddî esaslarla tarsin edeceğimizi (kuvvetlendireceğimizi) kaviyyen (kuvvetle) ümit ediyorum."

- Komünizm ile Rus dostluğu esasat (esasları) arasında bir münasebet var mıdır?

"- Komünizm içtimaî bir meseledir. Memleketimizin hâli, memleketimizin içtimaî şeraiti, dini ve millî ananelerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanaatini teyit eder (doğrular) bir mahiyettedir. Son zamanlarda memleketimizde komünizm esasatı üzerine teşekkül eden fırkalar da bu hakikatı bittecrûbe idrâk ederek tatil-i faaliyet lüzumuna kani olmuşlardır. Hattâ bizzat Rusların müttefikleri dahi bizim için bu hakikatın subutuna (gerçeğin belirmesine) kail (inanmış) bulunuyorlar. Binaenaleyh bizim Ruslarla olan münasebet ve muhadenetimiz ancak iki müstakil devletin ittihat ve ittifak esaslarıyla alâkadardır."

- Londra konferansına iştirakimiz Moskova konferansına ne türlü tesir icra edebilir?

"- Londra konferansına iştirâkten maksat, milli gaye ve esaslarımız dairesinde millet ve memleketimizin menfaatini temin ederek sulh ve sükûn-ı cihanın (cihanın sükûnunun) iadesine hizmet etmektir."

'RUŞEN EŞREF

(Hâkimiyet-i Milliyet'den: 6 Şubat 1921)

5.

MUSTAFA KEMAL'İN "HÂKİMİYET-İ MİLLİYE" MUHABİRİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

"Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir."

- Paşa hazretleri, yarın nisanın yirmi üçü... Büyük Millet Meclisi'ni geçen sene bugün açmıştınız. Bu tarihin çok büyük kıymeti var; ve bu tarih, mazi-i millîmizin (ulusal geçmişimizin) en kıymetli bir hatırası olacak, bu münasebetle bazı sualler sormama müsaade buyurulur mu!

"- Ne sormak istiyorsunuz?"

- Geçen 23 Nisan, Meclisin ilk yevm-i küşadına (açılış gününe) ait hatırat ve ihtisasatınızı (duygularınızı) sormak istiyorum, Paşa hazretleri. Bu hatırat ve ihtisasat tarih-i millîmiz için çok kıymetlidir.

"- Peki izah edeyim."

Mustafa Kemal Paşa koltuğuna gömüldü, birkaç dakika düşündü, sigarasından pencereye doğru giden helezonî dumanları bir müddet gözleriyle sakitane (sessizce) takip etti ve hatıratını ağır ağır şöyle anlattı: "- 16 Mart vak'a-i feciası (yürekler acısı olay) üzerine artık İstanbul'a büsbütün kement" vurulmuş, millet ve memleket başsız kalmıştı. Onun istiklâlini düşünmek ve kurtarmak için Ankara'da millî bir Meclis toplamak lâzım geldi. Bu kanaat üzerine lâzım gelen çarelere tevessül ettik (giriştik). Böylece geçen Nisan evasıtında (ortalarında) milletvekilleri Ankara'da toplanmağa başladı. Ancak memleket vâsi (geniş) ve vesait-i münakalesi mahduttu (ulaşım araçları sınırlıydı). Bunun için vekillerin muvasalatı daima teahhura (gecikmeye) uğruyor ve bu teahhur beni tâzip ediyordu (üzüyordu).

Bu azap içinde bütün rüfekay-ı mesaim (çalışma arkadaşlarım) ile gece gündüz bilâ ârâm (dinlenmeksizin) çalışarak vaziyete ait çareleri düşünüp tatbik ile meşgul oluyordum. O esnada dahilde halkın efkârını tesmim etmek (zehirlemek) ve hariçte efkâr-ı umumiye-i cihanı (cihanın kamu oyunu) teşviş eylemek (karıştırmak) maksadiyla çalışanların kullandıkları vasıtalarından birisi de doğrudan doğruya benim şahsiyetim idi. Memleketimizdeki millî heyecanı, hakkı ve istiklâli müdafaa uğrunda gösterdiği kaabiliyet-i hayatiyeti (yaşama gücünü) inkâr için bu kimseler, bütün hücumlarını bana tevcih ediyorlardı (yöneltiyorlardı). Gerek millete ve gerek İstanbul'daki hükümete resmen diyorlardı ki: "Mustafa Kemal'i tanımayınız; Mustafa Kemal'e emniyet ve itimat etmeyiniz. İtilâf devletlerinin Türkiye'ye karşı gösterdiği şiddet, onun yüzündendir." Onlar böyle söylüyorlar.

Ve ben bertaraf edildiğim takdirde, millet ve memleketin hariçten her türlü dostluğu ve iyiliği göreceğini ileri sürüyorlar, efkârı bu suretle iğfale (yanıltmaya) çalışıyorlardı. Ben, bu teşebbüste ne kadar zehirli, fakat mâhirane bir kasıt olduğunu bütün vüzuhiyle (açıklığı ile) görüyordum. Ancak milletimin üstüne konan tazyik ve esaret yükünün benim yüzümden ileri geldiğini düşünebilecekleri tevehhümden (kuruntudan) kurtarmak için, o güne kadar ihdas edilen (meydana getirilen) vaziyet-i tarihiyenin ve bu vaziyetin o günden sonraki safahatına (safhalarına) ait mesuliyeti diğer bir arkadaşına tevdi ederek (yükleyerek) köşe-i nisyan (unutulma köşesi) ve inzivaya (yalnızlığa) çekilmenin muvafık olacağını düşündüm ve bu fikrimi o zamanlar temasımda bulunan rüfekay-ı mesaimin kâffesine açık ve kat'î bir lisanla bildirdim. Fakat rüfekom, böyle bir hareketin düşmanın niyat (niyetleri) ve arzusunu terviçten (kabul etmekten) başka semere vermeyeceği iddiasında bulundular.

Dahilî isyan ateşi Ankara kapılarına kadar takarrüp etmekte (yaklaşmakta) idi. Vaziyetin vehameti (kötülüğü) mes'uliyetin azameti tedhiş edici (dehşet verici) bir mahiyette idi. Bu vaziyet karşısında şöyle düşündüm: Hâdis olan (meydana gelen) vaziyetten her ne mülâhaza (düşünceye) mebni olursa olsun (dayanırsa dayansın) çekilmek iki suretle tefsir olunabilirdi. Birincisi tutulan işde nevmîdiye (umutsuzluğa) düşmüş olmak, ikincisi tutulan işin sıklet-i mes'uliyetine (sorumluluk yüküne) tahammül edememek. Filhakika bu gibi yanlış zehaplar (sanmalar) hem maksad-ı mukaddesi rahnedar edebilir (gedik açabilir), hem de bu maksat etrafında toplanan kuvvetleri inhilâle (dağılmaya) uğrattırdı. Binaenaleyh arkadaşlarımdan samimiyetine, milletimin azim ve imanına ve düşmanlarımızı evvel ve âhir itiraf-ı acze mecbur edeceği hakkındaki kat'î kanaatime ve Allah'ın tevkifine istinaden kemafissabık (geçmişte olduğu gibi) sonuna kadar mücadele-i millîyemizin şahsıma tahmil ettiği (yüklediği), vazife-i namus ve vicdanı ifade devahıma karar verdim. Ve artık harekât-ı umumiyenin bir şekli-i kanunide tedvirine (idaresine) başlamak gününün daha ziyade teahhura (gecikmeye) da müsaadesi kalmadığından 336 (1920) senesinin Nisan 23'üncü günü Meclisin kürşadı (açılışı) münasip görüldü.

İşte 23 Nisan cuma günü, öğleden sonra takriben saat ikide Meclis binasının kapısından girerken, günlerden ve gecelerden beri bütün mevcudiyetimi işgal eden bu efkâr ve ihtilis salonunu dolduran milletvekillerinin emniyet ve itimad-ı nazarla (güvenli bakışlarla) bana müteveccih (yönelmiş) olduklarını gördüğüm zaman teşebbüsümüzün milletin âmaline (emellerine) tamamen tevafukunu (uygunluğunu) bir kere daha idrâk ettim (anladım). Ve artık benimle fikir ve emelde müşterek milletin fikir ve emelini tamamen temsil eden bu kadar arkadaşla beraber çalışacağımdan mütevellit (doğan), büyük bir bahtiyarlık hisseyledim."

kitap

- Paşa hazretleri, Türk milletinin bütün âleme gösterdiği bu necip ve asil mukavemet fikri, zât-ı devletlerine nasıl layih oldu (belirdi, parıladı?) Mukavemete ait ilk düşüncelerinizi sormama müsaade buyrulur mu?

"- Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mefrûsatından (miraslarından) olan aşk-ı istiklâl ile meftur (dolu) bir adamım. Çocukluğumdan bugüne kadar ailevî ve hususî ve resmî hayatımın her safhasına yakından vâkıf olanlarca bu aşkı malûmdur. Bence bir millette şeref, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi mutlaka o milletin hürriyet ve istiklâline sahip olmasıyla kaimdir. Ben şahsen bu saydığım evsafa çok ehemmiyet veririm ve bu evsafın kendimde mevcudiyetini iddia edebilmek için milletin de aynı evsaf ile muttasıf (nitelenmiş) olmasını şart-ı esas (esas şart) bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka müstakil bir milletin evlâdı kalmalıyım. Bu sebeple millî istiklâl bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin menafil (menfaatleri) icap ettirdiği takdirde beşeriyeti teşkil eden milletlerden her biriyle medeniyet muktezizatından (icaplarından, gereğince) olan dostluk, siyaset münasebatını büyük bir hassasiyetle takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan sarf-ı nazar edinceye kadar bîaman (amansız) düşmanıyım.

Meselâ: Harb-ı Umumî küre-i arz (dünya) üzerinde infilâk ettiği zaman vaziyet-i coğrafiye, vekayi-i tarihiye ve muvazenet-i siyasiyenin icbarları (zorlamaları) karşısında muhafaza-i bitarafıye (tarafsızlığı korumaya) adem-i imkân (imkân olmaması) yüzünden Almanların bulunduğu zümreye dahil olduk. Almanlarla dost olduk. Almanlar memleketimize, ordumuza ve hükümetimize kadar girdiler. Bunların hepsini hoş gördük. Fakat Almanlardan bazıları haysiyet ve istiklâlimizi muhil (bozucu) vaz'u tavır almağa başladıkları dakikada en evvel ve hemen hiçbir kayıt ve şarta bakmaksızın ruhan ve hattâ fiilen isyan ettim. Bu isyanım yüzünden idi ki Harb-i Umumînin cereyanı içinde bir seneye yakın bir zaman bu hareketimin mürevvici olmayanlarla muhalif ve muhasım vaziyette kaldım. Bilâhare hasbelicap (gerektiği için) tekrar Suriye'de kabul ettiğim kumanda, harbin son günlerine tesadüf etti. Harbin idamesine taraftar olmadığım gibi harbin her fırsattan bilistifade hitama (sona) erdirilmesi lüzumuna da kani bulunuyordum ve bu kanaatimi hususî ve resmî beyandan hâli (uzak) kalmamıştım. Netice-i harbin bizim için elemli olacağını tahmin ediyordum. Fakat İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların bizim için elemli olabilecek olan bu neticeyi, memleketimizi parçalamak ve milletimizi terzil ve tahkir ederek (hakarete bulanarak) hayvanat-ı vahşiye sürüsü haline sokmaya çalışacak kadar ileri götüreceklerini düşünemiyordum. Her halde mağlûp olursak cezasız ve zararsız bırakılmayacağımıza şüphe etmiyordum. Fakat insaniyet, medeniyet ve adalet düsturlarının (kurallarının) müdafii olmakla tanınan bu milletlerin hükümet adamları, ne zihniyet ve fitratta (yaradılıştan) olurlarsa olsunlar her halde Türkiye'nin ve Türkiye halkının tarihini, haysiyet ve mevcudiyetini istiklâlini yıkmak gibi vâhi (boş) bir teşebbüse girişmeyeceklerini zannediyordum. Mütareke münasebetiyle Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı olarak bulunduğum Adana'dan ayrılıp İstanbul'a geldiğim zaman mütarekenamenin tatbikatına ve onu takip edecek sulhün şeraitine müteallik mülâhazatımda (düşüncelerimde) âmil ve müessir olan fikir ve kanaatler böyle idi. İstanbul'da İngiliz, Fransız ve İtalyan rical-i siyasiye ve askeriyesinden bazılarıyla vukubulan münasebet ve mülâkatlarımda da daima samimiyetle bu fikirleri söylüyor ve diyordum ki: "Harbe girmek ve harbe girdikten sonra müttefikin (müttefikler) zümresine dahil olmak bizim için zarurî idi. Çünkü bitaraf bırakmazdınız. Çar Rusyası sizin tarafta idi. Mağlûbeyiten tabii olan icabatı elbette mevzuubahs olur. Fakat milleti istiklâlinden mahrum ederek imha etmek, hiç bir vakit bu icabattan addolunamaz."

Bütün bu temaslar, bende hayret ve istiğrap (tuhaf bulma) ile bir hakikati inkişaf ettiriyordu. Dinlediğim samimiyetsiz sözlerde gizlenen bu hakikat, düşmanların bizi behemehal imhaya karar vermiş olmaları idi. İtilâf memurlarının, zabitelerinin, askerlerinin İstanbul'da en büyük müessesat (kurum) ve mahafilden sokaklara kadar, her yerdeki tavır ve hareketleri, tecavüzleri, tahkirleri dahi keşfettiğim bu hakikati teyit eden (kuvvetlendiren) bir delil oluyordu. Bu hakikate, herkesin gözü önünde cereyan eden bu tecavüzat ve tahkirata karşı koca İstanbul içinde Padişahından, rical-i hükümetten, kumandanlarından, zabitelerinden en son neferine ve ferdine kadar bir buçuk milyon can; toplu, tüfekli, zırhlı, kırılması müşkül ve kalın zincirlerle sınırsız bağlandıklarını anlamaksızın, mebhut (hayret içinde) ve mütevekkil duruyordu. Ben de bu zincirlerle muhat (çevrili) ve kendime hemdert (dert ortağı) aramakla meşgul idim. O mebhut ve mütevekkil küteler içinde zaman zaman müteşebbis görünen insanlar farkediyordum. Bunlar fenalığı aleltlak (genel olarak) hissediyorlar ve ona çaresiz olmak (çare bulmak) istiyorlardı. Fakat nokta-i istinatlarını (dayanma noktalarını) yine İstanbul kavafil-i surunun (sur kafilesinin) içindeki kütelerde aradıklarını görüyordum. Lâyüad (sayısız) programlar ve bu programların etrafında zincirbend-i esaret (esaret zincirine bağlanmış) olduklarının fâriki bulunmayan (farkında olmayan) yine o insanlar, zümreler, fırkalar, cemiyetler, gruplar...

Bütün bu teşekküllerin istikameti benim ruhumdaki tecelli ile tamamen tezat teşkil ediyordu. Çünkü bu teşekküllerin hiçbirinde mevzuubahs olan davanın hakikî mahiyetini idrâk etmiş olmak isabetini göremiyordum. En münevver sayılan insanların manda meclûbiyeti (tutkunluğu) ile milletin ruh-ı istiklâlini (bağımsızlık ruhunu) yıkmak için gafilâne bir sa'y-i gûşî-i mütemadî (sürekli çalışma ve çaba) içinde çırpındıklarını hayretle görüyordum. Ben artık şu noktalarını gayet vâzıh (açık) mütalâa edebiliyordum: Düşmanlar istiklâlimizi imhaya karar vermişlerdir. Bu hakikati millet, henüz tamamıyla keşfetmemiştir. Çünkü, İstanbul karanlık sisler içinde boğulmuştur. Oradaki zekâlar, oradaki vicdanlar bir taraftan doğrudan doğruya düşman tazyiki (baskısı) diğer taraftan bilvasıta (aracılık ile), düşman iğfaliyle (aldatmasıyla) bunalmış ve bunaklaşmış bir halde idi. Hiçbir kudret bu muhit içinde, vaziyet-i hakikiyeye göre doğru hedef göstermeğe

kitap

muvaffak olamaz ve hedef-i milleti sevk için kuvvetli bir zemin-i istinat (dayanma zemini) bulamazdı. Her halde nokta-i hareket İstanbul'un haricinde idi. Bu noktayı bulmak ve oradan bütün milleti hakikî hedefe sevk etmek lâzım geliyordu. Bunun üzerine günlerce düşündüm, mahdut bazı arkadaşlarımda müdavele-i efkâr ettim (fikir danıştım). Onlar da benimle hemfikir oldu. Ben evvelâ herhangi bir suretle Anadolu'ya geçmek ve orada milletin efkâr ve hissiyatını bir defa daha yoklamak ve menabi-i memleketi (ülkenin kaynaklarını) takip etmek istiyordum. İstanbul'dan infikâkim (ayrılışım) bir mesele idi. Bunun suret-i hallini düşündüğüm bir sırada Anadolu'da salâhiyeti oldukça vâsi ordu müfettişliğini kabul edip etmeyeceğim istimzaç olundu (fikrim yoklandı). Bilâ tereddüt (tereddütsüz) kabul ettim. Ve Anadolu'ya bu şerait tahtında geçtiğim takdirde fazla hiçbir tetkik ve tettebbua (araştırmaya) lüzum kalmaksızın düşüncelerimin en müsait bir saha-i tatbikat (uygulama alanı) bulabileceğine emin idim. Hemen hareket günü idi ki İzmir'i haydutcasına işgal etmek suretiyle millete büyük bir suikast misali vermiş oldular. Artık gayr-ı kabil-i tezelzül (sarsılmaz) bir suretle kararımı vermiştim: Anadolu'ya gideceğim; derhal bütün salâhiyet ve vesaitimle milleti hakikat-i halden (durumun hakikatinden) haberdar edeceğim. Ve istiklâl-i milletimize (ulusumuzun bağımsızlığına) vurulmak istenen darbeye karşı eshab-ı mukavemet (dayanma sebepleri) ve müdafaayı ihzara (hazırlamaya) çalışacağım.

Erkânı Harbiye-i Umumiyyede vicdanlarına emin olduğum rüesaya (reislere) maksadımı anlattım ve icraatımın suubete (zorluğa) uğratılmaması için mümkün olan muavenetlerini (yardımlarını) rica ettim. Vapura binmeden evvel Bâb-ı âliye uğradığım zaman Yunanlıların bu tecavüzün gaflet içinde haber alan Heyet-i Vükelâ hâl-i içtimada (toplandı durumdanda) bulunuyordu. Benim vürudumdan (gelişimden) haberdar oldukları zaman müzakerelerini tatil ederek bir kısmı yanıma geldi:

"Ne yapalım?" dediler.

"Celâdet (yiğitlik) gösteriniz!" dedim.

"Bunu burada nasıl yapabiliriz?" diyenlerine:

"Burada yapabildiğiniz kadarını yaptıktan sonra devam edebilmek için benim yanıma gelirsiniz." cevabını vererek ayrıldım.

Samsun'a ayak bastıktan sonra derhal memleket ve milleti yokladım, gördüm ki memleketin ve milletin temayülâtı, istiklâl müdafaasında tereddüt edenleri hacil (utandıracak) mevkide bırakabilecek bir mahiyet-i âliyedir (yüce niteliktedir). Filhakika iki senedenberi bütün dünyanın şahit olduğu vekayi ve hâdisat düşüncelerimde isabet ve milletin azim ve imanında hakikî selâbet (sağlamlık) olduğunu isbat etti. Bundan dolayı elden müftehirim."

(Hâkimiyet-i Milliye'den: 24 Nisan 1921)

6.

MUSTAFA KEMAL'İN AHMET EMİN'E VERDİĞİ MÜLÂKAT

İlk Hatıralar

"Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe girmek meselesine aittir. Bundan dolayı annemle babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilâhilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüşumatta memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi'nin mektebine devam etmeme ve yeni usul üzerine okumama taraftardı.

Nihayet babam işi mâhirane bir surette halletti: Evvelâmerasim-i mütâde (alışılmış tören) ile mahalle mektebine başladım. Bu surette anmemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden çıktım. Şemsi Efendi'nin mektebine kaydedildim.

Az zaman sonra babam vefat etti. Annemle beraber dayımın nezdine (yanına) yerleştik. Dayım köy hayatı geçiriyordu. Ben de bu hayata karıştım. Bana vazifeler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca vazife tarla bekçiliği idi. Kardeşimle beraber bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuz ve kargaları koğmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının diğer işlerine de karıştım. Böylece biraz vakit geçince, annem mektepsiz kaldığım için endişe etmeye başladı. Nihayet Selânik'te bulunan teyzemin evine gitmeme ve mektebe devam etmeme karar verildi. Selânik'te Mülkiye İdadisi'ne kaydoldum. Mektepte Kaymak Hafız isminde bir hoca vardı. Bir gün sınıfımızda ders verirken diğer bir çocukla kavga ettim. Çok gürültü oldu. Hoca beni yakaladı. Çok döğdü. Bütün vücudum kan içinde kaldı. Büyük validem zaten mektepte okumama aleyhtardı. Beni derhal mektepten çıkardı.

İlk Emrivaki

Komşumuzda binbaşı Kadri Bey isminde bir zat oturuyordu. Oğlu Ahmet Bey askerî rüştiyesine devam ediyor ve mektep elbisesi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle elbise giymeğe hevesleniyordum. Sonra sokaklarda

kitap

zabitler görüyordum. Bu dereceye vâsıl olmak için tâkip edilmesi lâzım gelen yolun, askerî rüştiyesine girmek olduğunu anlıyordum.

O sırada annem Selânik'e gelmişti. Askerî rüştiyesine girmek istediğimi söyledim. Valide askerlikten mütehâşi idi (ürkmüştü). Asker olmama şiddetle mümanaat ediyordu (karşı koyuyordu). Kabul imtihanı zamanı ona sezdirmeden kendi kendime askerî rüştiyesine giderek imtihan verdim. Böylece valideye karşı bir emrivâki ihdas edilmiş oldu.

Rüştiyede en çok riyaziyeye merak sardırđım. Az zamanda bize bu dersi veren hoca kadar, belki de daha ziyade malûmat sahibi oldum. Derslerin fevkinde meselerle işğal ediyordum. Tahriri sualler yazıyordum. Riyaziye muallimi de tahriren cevap veriyordu.

Mustafa Kemal İsminin Menşei

Hocamın ismi Mustafa idi. Bir gün bana dedi ki: "Oğlum, senin de ismin Mustafa, benim de... Bu böyle olmayacak. Arada, bir fark bulunmalı, bundan sonra adın Mustafa Kemal olsun..." O zamandan beri ismim filhakika Mustafa Kemal kaldı.

Hoca sert bir adamdı. Sınıfta birinci, ikinci tanımıyordu. Bir gün bize: "Aranızda kendine kimler güveniyorsa kalksınlar, onları müzakereci yapacağım" dedi. Evvelâ tereddüt ettim. Ayağa öyleleri kalktı ki ben kalkmamayı tercih ettim. Bunlardan birinin müzakeresi altına girdim. Müzakerenin sonunda tahammülüm son dereceye geldi. Ayağa kalkarak: "Ben bundan iyi yaparım" dedim. Bunun üzerine hoca beni müzakereci yaptı, eski müzakereciyi benim müzakereci altına verdi.

Askerî rüştiyesini ikmal ettiğim zaman merakım epeyce ileri gitmişti. Manastır askerî idadisinde riyaziye (matematik) pek kolay geldi. Bununla meşgul olmağa devam ettim. Fakat Fransızcada geri idim. Muallim benimle çok meşgul olmuyor, acı ihtarlarda bulunuyordu. Bu ihtarlar benim pek gücüme gitti. İlk sınıfta zamanında çare aradım. İki, üç ay gizlice Frerler mektebinin hususî sınıfına devam ettim. Böylece mektep derslerine nisbetle fazla derecede Fransızca öğrendim.

Edebiyat Merakı

O zamana kadar edebiyatla çok temasım yoktu. Merhum Ömer Naci Bursa idadisinden koğulmuş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımı gösterdim. Hiçbirini beğenmedi. Bir arkadaşın kitaplarımdan hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve edebiyat diye bir şey olduğuna o zaman muttali oldum (öğrendim). Ona çalışmağa başladım. Şiir bana cazip göründü. Fakat kitabet hocası diye yeni gelen bir zat, beni şiirle işğalden menetti. "Bu tarz işğal seni asker olmaktan uzaklaştırır" dedi. Maahaza güzel yazmak hevesi bende baki kaldı.

İdadide iken muannidane (inatla) bir surette çalışıyorduk. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde şiddetli bir gayret vardı. Nihayet idadiyi bitirdim. Harbiyeye geçtim. Burada da riyaziye merakı devam ediyordu. Birinci sınıfta saf, gençlik hayallerine tutuldum. Dersleri ihmal ettim. Senenin nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine merak sardırđım. Şiir yazmak hakkında idadi hocasının vazettiği memnuiyeti unutmuyordum. Fakat güzel söylemek ve yazmak hevesi baki idi. Teneffüs zamanlarında kitabet talimleri yapıyorduk. Saati ellerimize alıyor, "bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim." diye müsabaka ve münakaşalar tertipliyorduk.

Siyasî İştigaller ve Yeni Fikirler

Harbiye senelerinde siyaset fikirleri başgösterdi. Vaziyet hakkında henüz nâfiz (içer işliyen) bir nazar hâsıl edemiyorduk. Sultan Hamit devri idi. Namık Kemal Bey'in kitaplarını okuyorduk. Tâkibat sıkı idi. Ekseriyetle ancak koğuşta, yattıktan sonra okumak imkânını buluyorduk. Bu gibi vatanpervarane eserleri okuyanlara karşı takibat yapılması, işlerin içinde bir berbatlık bulunduğunu ihsas ediyordu (sezdiriyordu). Fakat bunun mahiyeti gözlerimiz önünde tamamıyla tebellür etmiyordu (belirmiyordu.)

Erkân-ı harp sınıflarına geçtik. Mutad olan derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların fevkinde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler peyda oldu.

Memleketin idaresinde ve siyasetinde fenalıklar oldğünü keşfetmeye başladık.

Mektepte Çıkarılan Gazete

Binlerce kişiden ibaret olan Harbiye talebesine bu keşfimizi anlatmak hevesine düştük. Mektep talebesi arasında okunmak üzere mektepte el yazısıyla gazete tesis ettik.

Sınıf dahilinde ufak teşkilâtımız vardı. Ben heyet-i idareye dahildim. Gazetenin yazılarını ekseriyetle ben yazıyordum.

O zaman Mekâtip (okullar) Müfettişi İsmail Paşa vardı. Bu harekâtımızı keşfetmiş. Tâkip ettiriyormuş. Mektebin Müdürü Rıza Paşa isminde bir zattı. Bu zat Padişah nezdinde İsmail Paşa tarafından tahtie edilmiş

kitap

(hatalı görülmüş) "Mektepte böyle talebe var. Ya farkında olmuyor, ya müsamaha ediyor." denilmiş. Rıza Paşa mevkiini muhafaza için inkâr etmiş.

Bir gün, gazetenin icap eden yazılarından birini yazmakla meşguldük. Baytar dersanelerinden birine girmiş, kapıyı kapatmıştık. Kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşa'ya haber vermişler. Sınıfı bastı. Yazılar masa üstünde ve ön tarafta duruyordu. Görmemezliğe geldi. Ancak dersten başka şeylerle iştiğal vesilesiyle tevkifimizi emretti. Çıkarken: "Yalnız izinsizle iktifa olunabilir" dedi. Sonra hiçbir ceza tatbikına lüzum olmadığını söylemiş. Böyle hareket etmesinde, kendine atfedilen kusuru meydana çıkarmamak gayretinin dahil olmakla berabre hüsn-i niyeti de inkâr edilemezdi.

Eskân-ı Harbiye sınıflarının nihayetine kadar bu işlere devam ettik. Yüzbaşı olarak mektepten çıktuktan sonra İstanbul'da geçireceğimiz müddet zarfında bu işlerle daha iyi iştiğal için bir arkadaş namına bir apartman tuttuk. Ara sıra orada toplanıyorduk. Bu hareketlerimizin hepsi tâkip olunuyor ve biliniyordu.

Aramıza Giren Hafiyeye

Bu sırada Fethi Bey namında eski arkadaşlardan zabıt iken askerlikten terdolonmuş bir zat karşımıza çıktı. Kendisinin sefalet-i halinden (yoksul durumundan) muavenete (yardıma) muhtaç olduğundan, yatacak yeri bulunmadığından bahisle bize iltica etti (sığındı). Biz de bu zatı malik olduğumuz apartmanda yatırmaya ve muavenet (yardım) etmeye karar verdik. İki gün sonra kendisinin talebi üzerine bir yerde mülâki olacaktık. Gittiğim zaman yanında mâbeyne mensup bir de yâver gördüm. Apartmanda yatan İsmail Hakkı Bey namında bir zat vardı, derhal götürmüşler. Bir gün sonra da bizi tevkif ettiler. Fethi Bey meğer İsmail Paşa'nın hafiyesi imiş, bir müddet münferit surette mahpus kaldım. Sonra mâbeyne götürdüler. İsticvap edildim (sorguya çekildim). İsmail Paşa, başkâtip, bir de sakallı bir adam hazır bulunuyordu. İsticvaptan anladık ki gazete çıkardığımızdan, teşkilât yaptığımızdan, apartmanda çalıştığımızdan, hulâsa bütün bu işlerden dolayı maznun bulunuyorduk. Daha evvelki arkadaşlar itiraflarda bulunmuşlar. Birkaç ay böyle mevkuf tutulduktan sonra bıraktılar.

Askerî Hayatımın Başlangıcı

Birkaç gün sonra Erkân-ı Harbiye Dairesine tekmil erkân-ı harp arkadaşları çağırdılar. Mütesaviyen (eşit olarak) Edirne ve Selânik'e, yani o zamanki ikinci ve üçüncü ordulara gönderilmemiz mukarrerdi. Kur'a çekileceğini, fakat beynimizde (aramızda) anlaşsaksak kur'aya lüzum kalmayacağını söylediler. Ben arkadaşlara işaret ettim. Biraz konuştuk. Filhakika ufak bir anlaşma neticesinde ikinci ve üçüncü ordulara gidecekleri ayırdık. Bu tarz hareketi aramızda teşkilât bulunduğuna delil diye telâkki ettiler. Beni Suriye'ye nefyettiler (sürgün ettiler). Şam'da bir süvari kıt'asında staj yapmaya memur olunmuşum. O sıralarda Dürzîlerle bir takım meseleler vardı. Dürzîler üzerine kıtaat sevk olunuyordu. Ben de bu meyanda gittim. Dört ay orada kaldım.

Hürriyet Cemiyetinin Tesisi

"Hürriyet Cemiyeti" namında bir cemiyet vücade getirdik. Bunu tevsî (genişletmek) için aldığımız tedbirler meyanında benim muhtelif sünufu askeriyede (askeri sınıflarda) staj yapmak bahanesiyle Beyrut, Yafa ve Kudüs'e gitmem vardı.

Böylece hareket ettim. İsimlerini saydığım yerlerde teşkilât yapıldı. Yafa'da, daha fazlaca kaldım. Oradaki teşkilât daha kuvvetli oldu. Fakat Suriye'de arzu ettiğimiz derecede işi taazzuv ettirmek (oldurmak) gayri mümkün görünüyordu. Bende işin Makedonya'da daha sert gideceği kanaati vardı. Oraya gitmek için çare düşünmekte idim.

Nefye (sürgüne) dair hakkımda çıkan iradede "vesait-i sehile ile memleketine gidemeyecek bir yere gönderilmesi" kaydı vardı. Bu itibarla Makedonya'ya gitmek müşküldü. O esnada bir yanlışlık mahsulü olduğuna şüphe olmayan bir mezuniyet tezkeresi elimize geçti. Buna yanlışlık denebilir. Fakat bu yanlışlık şurada burada çalışan komite erkânının netice-i mesaisi (çalışmalarının sonucu) olarak icat edilmişti. Bu tezkereye nazaran mezunem İzmir'e gidebilecektim. İşin içinde bir yanlışlık olduğunun meydana çıkacağını takdir ediyordum. Fakat o esnada Selânik'te topçu müfettişi bulunan Şükrü Paşa'nın gayet vatanperver bir zat olduğunu hikâye ediyorlardı. Kendisine bir mektup yazdım. Kendimi ve maksadımı az çok açıkça anlattım. Bu maksatların seri surette yapılması Makedonya'ya gitmeme mütevakıftı (bağlı idi). Kendi evsafı hakkında duyduğum şeyler doğru ise delâlet (yardım) etmesini rica ettim. Doğrudan doğruya cevap vermedi. Fakat ne şekilde olursa olsun kendiliğinden Selânik'e gidersem işi temin edeceğini bilvasıta bildirdi. Tezkereyi cebimize koyduk. Makedonya'ya gitmek üzere hareket ettim. Fakat hareketi müteakıp meselenin meydana çıkması ihtimaline karşı izimi kaybettirmek için evvelâ Mısır'a, sonra Yunanistan'a gittim. Şayet bir malûmat olursa oralardan geçerken Yafa'da bildireceklerdi. Hiçbir şey yazmadılar. Mütenekkiren (kılık değiştirerek) Selanik'e girdim. Bir gece Şükrü Paşa'yı gördüm. Benimle temastan tevahhus ediyordu (ürküyordu). Ben ciddî bir nokta-i istinat (dayanma noktası) bulmaksızın dört ay kadar Selânik'te kaldım. Bu esnada mektep müdürü Tahir Bey, Hoca İsmail Efendi, Ömer Naci, Hüsrev Sami, Hakkı Baha gibi arkadaşlara maksatlarımı anlattım.

Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubelerini tesis ettim.

Makedonya'ya Resmen Nakil

Selânik'te bulunduğumu İstanbul haber alarak, takibata başladı. Oradan tekrar mütenekkiren (kılık değiştirerek) Yafa'ya geldim. O zaman bir Akabe meselesi vardı. Kendimi derhal hududa memur ettim. Arandığım zaman hudut üzerinde isbat-ı vücut ettim.

Cem'an (Toplam) iki buçuk, üç sene Suriye'de kalmıştım. Bu müddet zarfında her şey unutulmuştu. Makedonya'ya nakil için resmen müracaat ettim. Maksadım nihayet vâsıl oldum.

Selânik'e geldiğimde bizim Hürriyet Cemiyeti'nin "Terakki ve İttihat" namını aldığını duydum. Doktor Nazım Bey, Paris'ten Selânik'e gelmiş. "Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin tarihte yeri var. O nam altında çalışırsa daha iyi tesir eder" diye arkadaşları ikna etmiş. Cemiyet o nam altında çalışmakta devam etti. Resmî memuriyetim, maiyet müşürü erkân-ı harbiyesinde idi. Ben bu vaziyette iken 1324 (1908) senesi geldi ve Meşrutiyet ilan olundu.

Meşrutiyet'ten sonra

Meşrutiyet'ten sonra bütün eşhas (şahıslar) meydana çıktı. O zamana kadar saf ve nezih (temiz) çalışıyorduk. Ben herkesi öyle biliyordum. Şahsi nümayişleri çirkin buldum.

Bazı arkadaşların harekâtını şayan-ı tenkid gördüm. Tenkidden içtinap etmedim (çekinmedim). Bu fenalıkları bertaraf etmek için ilk düşündüğüm tedbir ordunun siyasetten çekilmesi nazariyesi idi. Bunu diğer arkadaşlar caiz görmüyorlardı. Nihayet 31 Mart Vak'ası oldu. Bu vak'a üzerine Makedonya'dan giden kıtaatın ve ilk devirde Edirne'den bunlara iltihak eden kuvvetlerin erkân-ı harbiye reisi olarak İstanbul'a gittim. Bidayette kumandan Hüsnü Paşa idi. "Hareket Ordusu" ismini ben buldum. O zaman bunun manasını kimse anlamamıştı. Mesele şundan ibaretti: İstanbul'a hitaben bir beyanname yazmak lazım geldi. Bunu ben yazdım. Sonra sefirlere hitaben ikinci bir beyanname yazdık. Buna ne imza konulması münasip olduğunu düşündük. Bazı arkadaşlar "Hürriyet Ordusu" dediler. Halbuki bütün ordu hürriyet ordusu vaziyetinde idi. Hareket halinde bulunan kuvvetlerin vaziyetini göstermek için "hürriyet ordusunun operasyon kuvvetleri" denildi. Ben bu "operasyon" kelimesinin Türkçeye tercümesini düşünerek "Hareket Ordusu" tâbirini kullandım.

31 Mart'tan sonra

31 Mart meselesi halledilince tekrar Selânik'e döndüm. Ordunun cemiyetten ayrılması ve siyasetle iştigal etmemesi nokta-i nazarını bu defa daha kuvvetle ileri sürmeye başladım.

İlan-ı meşrutiyetten (meşrutiyetin ilanından) sonra teşkilât yapmak için Trablusgarp'a gönderilmiştim. Her defa orada İttihat ve Terakki Kongresi'ne murahhas (delege) intihap olunuyor, fakat gitmiyorduk. Bir defa yalnız bu maksadı anlatmak için gittim. Maksadımı kabul ettirdim. Fakat muvaffakiyet yalnız kongrenin nazari kararında kaldı. Tatbik edilmedi. İttihat ve Terakki'nin bazı eşhası (kişileri) ile aramızda Meşrutiyet'ten sonra başlayan ihtilâf-ı efkâr (fikir ayrılığı) nihayet derecede şiddetlendi ve tamam bu ana kadar devam etti. Bundan sonra yeni ordu teşkilâtı yapıldı. İzzet Paşa Erkân-ı Harbiye Reisi idi. Ben bu teşkilâtta Selânik kolordusu Erkân-ı Harbiyesi'ne küçük rütbede bir zabıt sıfatıyla dahil oldum. Henüz kolağası rütbesinde idim. Ordunun talim ve terbiyesi ile uğraşıyordum. Bu itibarla şifahi ve tahriri pek çok tenkitler yapmak mecburiyeti hâsıl oluyordu. Bun tenkidat bilhassa eski kumandanları rencide ediyordu. Bunun, benim ameliyattan ziyade nazariyatçı olduğumdan ileri geldiğine zahip olarak (kapılarak) mücazat (cezalandırma) kabilinden 38'inci piyade alayına kumandan yaptılar. Bu tâyin gazap yüzünden rahmet oldu. Alay Kumandanlığı'nı ifa ettiğim sırada, Selânik'te bulunan tek mil garnizon kıtaatı, alayın tatbikatına kendiliklerinden iştirâke başladılar. Verilen konferanslara diğer zabıtların iştirâki görüldü. O zaman Selânik'te bu faaliyetten şüphelendiler. Beni Mahmut Şevket Paşa marifetiyle İstanbul'a çağırıldılar. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'de bir vazifeye tâyin ettiler. Selânik'te bulunduğum sırada Arnavutluk harekâtıyla meşgul olmuştum. Evvela Şevket Turgut Paşa memur iken Mahmut Şevket Paşa bizzat Arnavutluk harekâtını ele almıştır. Beni de erkân-ı harbiye reisi diye beraber götürdü.

Trablus ve Balkan harpleri

İstanbul'a çağırıldığı sırada İtalyanlar Trablusgarp'a hücum ettiler. Ben de tebdil-i nam (ad değiştirme) ve kıyafet ederek bazı arkadaşlarla beraber Mısır'a oradan Bingazi taraflarına gittim. Bir sene kadar devam eden harp esnasında Bingazi Kuvvetleri Kumandanlığı'nda bulundum.

Asıl memlekette de Balkan Harbi başlamıştı. Bulgar ordusu Çatalca hattına ve Bolayır'ın şimâline (kuzeyine) geldiği bir sırada İstanbul'a avdet ettim (döndüm).

Umumî harp

kitap

Bu senenin nihayetinde Harb-i Umumî ilan olundu. Vâki olan müracaat ve talebim üzerine Tekirdağ'ında henüz teşkil edilen 19'uncu fırkaya kumandan oldum. Arıburnu'nda, Anafarta'da bulundum. İngilizler çekilip gittikten sonra bir ay Edirne'de 16'ncı Kolordu ile kaldım. Sonra Kolordu Kumandanı olarak Diyarbakır ve havalisine gittim. Orada yaptığımız mühim muharebelerden biri, Bitlis ve Muş'un Ruslardan istirdadıdır (kurtarılmasıdır).

Harbin son safhasında

Harbin son safhasında bazı fikirlerim kabul edilmeyince kumandayı da red ile İstanbul'a döndüm.

O sıralarda idi. Veliâhd ile birlikte Alman Karargâh-ı Umumî'sine gittik ve Alman garp cephesinin bazı aksamını gördük. Bu müşahedatımdan (gözlemimden) Hindenburg ve Ludendord ile mülâkatlarımdan sona mutalebat-ı sâbıkamdaki (eski isteklerimdeki) isabete daha ziyade kani oldum.

O zaman hâsıl ettiğim son kanaat, Harb-i Umumî'ye dahil olduğum ilk anda söylemiş olduğum fikrin aynı olarak tecelli etti (meydana çıktı).

Bu seyahatten hasta olarak İstanbul'a geldim. İstanbul'da bir iki ay tedavi gördükten sonra tedavi maksadıyla Viyana'ya gittim. Orada sanatoryomda bir ay yattım. Bir müddet de Karlsbat'da kaldım.

Diğer taraftan Sina cephesinde, benim vaktiyle raporlarda tafsil ettiğim (iyice açıkladığım) fecayi aynen vâki oldu.

Bunun üzerine Falkenhayn Almanya'ya çağırıldı. Yerine Liman Von Sanders memur edildi. Birkaç gün sonra iki Alman generalinin yanında huzura çağırıldım. Maksadın beni tekrar yedinci orduya göndermek olduğunu öğrenmiş bulunduğum için yalnızca kabul edilmek arzusunun izhar ettim (belirttim). İlk şekli-i davette ısrar gösterildi ve bana, yedinci orduya kumandan tayin edildiğimden bahisle nev'ama (sadece) ifa edeceğim hidemata (hizmetlere) dair talimat verildi. Bu talimat, bana tevdi edilen (verilen), vazife ve salâhiyetle gayr-i kaabil-i icra (yapılamaz) idi. Ancak bunu anlatmaya da imkân yoktu. Binnetice vaktiyle istifa etmiş olduğum 7. Ordu Kumandanlığı'na tekrar başlamak üzere Nablus'a gittim.

Mütarekeden sonra

Aynı sıralarda mütareke imza edilmişti. Daha Halep'te iken, derhal kabineyi tebdil etmek (değiştirmek) ve yerine isimlerini sarahaten (açıkça) söylediğim zevattan (kişilerden) mürekkep bir kabine geçirmek lüzumunu ve aynı zamanda benim İstanbul'a celbim faydalı olacağını açıktan açığa İstanbul'a bildirmiştim. Vâkia kabine tebeddil etti, fakat benim İstanbul'a celbime lüzum görülmedi. Nihayet bu kabine de düştükten sonra İstanbul'a gittim.

İstanbul'a muvasalatımda (varışım) benim nazarımda vaziyet şu idi: Meclis-i Meb'usan nasıl hareket etmek lazım geleceğinde mütereddit (kararsız) bulunuyordu.

Yeni sukut etmiş (düşmüş) zevatla ve mes'uslarla ayrı ayrı görüştüm. O zaman düşündüğüm şey, her ciheti tatmin ederek müdafaa-i memleket için kuvvetli bir vaziyet ihdas olunabileceği merkezinde idi. Fakat bu düşünce üzerinde lüzumu kadar çalışmaya vakit kalmadan Meclis'in feshine şahit olduk.

İstanbul erbabı hamiyetince (hamiyetli kimselerinden) muhtelif namlar altında programlar ve fırkalar teşkil olunmak suretiyle çare-i halâs (kurtuluş yolu) aranmakta idi. Bunların her birini ayrı ayrı tetkik ettim. Hiçbiri bir kuvve-i teyidiyeye (inandırıcı kuvvete) istinat etmiyordu (dayanmıyordu). Binaenaleyh hiçbirisiyle teşrik-i mesâiden (işbirliğinden) bir netice beklemedim. Kuvve-i teyidiyenin doğrudan doğruya millet olacağı kanaati bende pek kuvvetli idi.

İstanbul'dan ayrılmak kararı

İstanbul'da cereyan eden ahvalden, yapılan teşebbüslerden, bilhassa vaziyetin vahamet (ağırılık) ve fecaatinden milletin haberi yoktu. İstanbul'da oturup milleti haberdar etmek imkânı da kalmamıştı.

Binaenaleyh yapılacak şeyin İstanbul'dan çıkıp milletin içine girmek ve orada çalışmak olduğuna karar verdim. bunun suret-i icrasını (uygulama şeklini) düşündüğüm ve bazı arkadaşlarla müzakere ettiğim sırada idi ki hükümet beni ordu müfettişi olarak Anadolu'ya göndermeyi teklif etti. Bu teklifi derhal maalmemnuniye (sevînçe) kabul ettim ve tam Yunanlıların İzmir'e girdikleri gün idi ki İstanbul'dan ayrıldım.

Benim düşündüğüm şu idi: Her tarafta muhtelif namlar altında birtakım teşekküller başlamıştı. Bunları aynı program ve aynı nam altında birleştirerek bütün milleti alâkadar etmek ve bütün orduyu da bu maksada hâdim (hizmet eder) kılmak lâzımdı. Anadolu'ya girdiğim zaman, daha ordu müfettişi sıfat ve salâhiyeti üzerimde iken, bu noktadan işe başladım ve bu maksat az zamanda hâsıl oldu.

Takip ettiğim tarz-ı mesai (çalışma tarzı) İstanbul'da malûm olunca beni İstanbul'a celbetmek istediler. Gitmedim. Binnetice istifa ettim.

Bir ferd-i millet sıfatıyla Erzurum Kongresi'ne iştirak ettim. Erzurum Kongresi'nde tespit edilen esasları bütün memlekete teşmil (yayma) maksadıyla Sivas'ta da bir kongre akdolundu. Bu kongrelerin tevliit ettiği Heyet-i

kitap

Temsiliye namındaki heyetle kongrelerin esasatını takip ettik.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Meb'usanın (milletvekillerinin) tekrar intihabı (seçimi) ve Meclis'in İstanbul'da küşadı (açılması) temin olunmuşsa da Meclis'in duçar-ı tecavüz (saldırıya uğramış) olması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni vücade getirmeye teşebbüs olunmuş ve bu suretle 23 Nisan tarihinde bu Meclis toplanıp işe başlamıştı. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda mevcut olup mezkûr kanunun ruhunu ifade eden ve ilk projede zikrolunan prensiplerin menşesine gelince, esasen ötedenberi Hâkimiyet-i Milliye'nin en iyi temsili mümkün olacağına dair nazari olarak bazı tetkikat ve tetebbuat-ı nazariyeden benim çıkarabildiğim netice şu idi: Hâkimiyet-i Milliye'nin tamamıyla mütecellî olması (meydana çıkması), bunun sahib-i aslîsi (asıl sahibi) olan bütün insanların bir araya gelip, bunu bilfiil istimal etmesiyle (kullanmasıyla) mümkündür. Fakat bütün Türkiye ahâlisinin toplanması suretiyle bu maksadın teminine amelî bir çare olsa olsa bunların sahib-i salâhiyet vekillerinin bir araya gelip bu işi yapması olabilirdi. Hâkimiyet-i Milliye'mizin bir zat veyahut eşhası mahdud (sınırlı) kabine gibi bir heyet tarafından temsil edilmesi yüzünden memleketi ve milleti istibdattan kurtaramadığımız vekayi-i tarihiye ile (tarihi olaylarla) müsbî (ispat edilmiş) olduğundan herhalde bu hakkı temsili mümkün olduğu kadar çok insanlardan mürekkep ve müddet-i vekâleti az bir heyette temsil ve tecelli ettirmek bence yegâne çare idi. Memleket dahilinde ve millet içinde evvel ve âhır (sonra) yapmış olduğum tetkikat ve tetebbuat (araştırma) da bana bu fikrin kaabiliyet-i icraiyesinde (uygulamasında) büyük imkânlar ve isabetler olduğu kanaatini vermişti. Herhalde halkımızı idare ile yakından alâkadar etmek yani idareyi doğrudan doğruya halkın eline verebilecek bir tarzı idareyi tesis etmek hem Hâkimiyet-i Milliye'nin hakiki olarak temsili ve hem de bu sayede halkın benliğini anlaması itibarıyla elzem (çok lüzumlu) idi. İşte bu düşüncelerin bu tetkiklerin ilhamı olarak bu proje yapılmıştı. Halkçılık teşkilâtı en ufak daireye kadar teşmil edildiği takdirde muhassalanın (elde olunan sonuç) daha büyük ve feyznak (feyizli) olacağına şüphe yoktur. Memleket ve milletin içinde bulunduğu müşkülâtı ve hal-i harbi de (savaş durumunu da) düşünürsek Meclis'in muhassala-i faaliyetini (çalışmalarının sonucunu) ve oradaki muvaffakiyetini takdir etmemek mümkün değildir.

Misak-ı Milli ve ondan sonrası

Misak-ı Milli sulh akdetmek için en mâkul ve asgari (en az) şeraitimizi (şartlarımızı) ihtiva eder bir programdır. Sulhe vâsil olmak için temerküz ettireceğimiz (toplayacağımız) esasatı ihtiva eder. Fakat memleket ve milleti kurtarmak için sulh yapmak kâfi değildir. Milletin halâs-ı hakikisi (gerçek kurtuluşu) için yapılacak mesai ondan sonra başlayacaktır. Sulhtan sonraki mesaide muvaffak olabilmek milletin istiklâlinin mahfuziyetine (korunmasına) vâbestedir (bağlıdır). Misak-ı Milli'nin hedefi onu temindir. Memleket ve milletin âtisinden (geleceğinden) asıl emin olabilmesi, bir defa halkçılık esasına istinat eden teşkilâtı idariyesinin bihakkın teşmiş ve taazzuv ettirilmesi ve tatbik olunmasıyla beraber ahval-i iktisadiyemizin (ekonomik durumumuzun) refah-ı millimizi (milli refahımızı) temin edecek tarzda ıslah ve ihyasına (canlandırılmasına) vâbestedir (bağlıdır).

Bu hakayıkı (gerçeği), akîde-i milliye tanıyarak muhafaza edebilecek bir heyet-i içtimaiye olabilmemiz için de maarifimizi tamamen amelî ve ihtiyacat-ı hakikiyemize (gerçek gereksinmemize) muvafık bir program dairesinde ihya etmek lazımdır. Bu noktalarda muvaffakiyet sayesinde memleket imar edilebilecek ve millet zenginleştirilebilecektir.

Ufak bir program kadrosu söylemek lazım gelirse: teşkilât baştan nihayete kadar halk teşkilâtı olacaktır. İdare-i Umumiye'yi halkın eline vereceğiz. Bu Heyet-i İçtimaiye'de sahib-i hak olmak, herkesin sahib-i sa'y (çalışma sahibi) olması esasına istinat edecektir (dayanacaktır). Millet, sahib-i hak (hak sahibi) olmak için çalışacaktır.

Islah olunacak şeyler, iktisadiyat ve maariftir. Bu sayede memleket imar edilecek, millet refah sahibi olacaktır. Hiçbir millet ve memlekete karşı fikr-i tecavüz (tecavüz fikri) beslemeyiz. Fakat muhafaza-i mevcudiyet ve istiklâl için, bir de milletimizin bu dediğimiz sahada müsterihane ve kemal-i itminan (tam bir güvenle) çalışarak müreffeh ve mesut olmasını temin için her vakit memleket ve milletimizi müdafaaya kaadir (gücü yeter) bir orduya malikiyet de nuhbe-i âmâlimizdir (emellerimizin en kutsalıdır).

Teşkilâtı idaremizde bütün bu esasların mahfuziyeti tabiidir. Buna nazaran hükümet doğrudan doğruya BMM'nin kendisidir. Böyle umur-u idareyi (idari işleri) memlekette sahib-i icraat olan bir heyetin, muhtelif fikir ve içtihatlar etrafında toplanmış partilerden ziyade müşterek nukat-ı esasiyeye (esas noktalara) riayetkâr mümtetziç (kaynaşmış) ve müstenit bir heyet olması şayanı arzudur. Ancak içtimai esaslarımızın menbai (kaynağı) olan millette henüz hayat ve saadat-i hakikiyelerini kâfil (sağlayan) efkârı umumiye şâmil bir surette gayri mütebariz (belirsiz) olduğundan, bundan istifade ederek kendi fikir ve içtihatlarının isabetli iddiasında bulunacak bazı insanların ine bazı kimseleri kendi nokta-i nazarlarına raptetmesi (bağlaması) ve binnetice parti haline teşekküller vücade gelmesi baîdül ihtimal (uzak ihtimal) değildir.

Buna mukabil bazı hususi içtihatların mevcudiyeti belki de müsademe-i efkâr (fikir çarpışması) için faydalı

kitap

olabilir. Fakat eskisi gibi millet ve memlekette mamba ve nokta-i istinat (kaynak ve dayanak noktası) almayan ve onun menafi-i hakikiyesiyle hiç münasebeti olmayacak surette ya sırf nazari veya hissi ve şahsi programlar etrafında parti teşkiline kalkışacak insanların millet tarafından hüsnü telâkkiye mazhar olacağını zannetmiyorum.

Benim bütün tertibat ve icraatta düstür-u hareket ittihaz ettiğim bir şey vardır. O da vücuda getirilen teşkilât ve tesisatın şahısla değil, hakikatle kaabili idâme (sürekli) olduğudur. Binaenaleyh herhangi bir program, filanın programı olarak değil, fakat ihtiyac-ı millet ve memlekete cevap verecek efkârı (düşünceleri) ve tedabiri (tedbirleri) ihtiva etmesi itibariyle haiz-i kıymet ve itibar olabilir.

Şahsi emeller istinatgâh bulamaz

Misak-ı Milli dairesinde temin-i mevcudiyet ettikten sonra gürlüğü çıkarıp fesatçılık edecek ve tevsii arazi fikrinde bulunacak adamlar ortaya çıkamaz. Bence buna imkân yoktur.

AHMET EMİN
(Vakit'ten, 10 Ocak 1922)

7.

MUSTAFA KEMAL'İN CHICAGO TRİBUNE
MUHABİRİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

Chicago Tribune'ün İzmir'e özel olarak göndermiş olduğu muhabiri John Clayton, İzmir'de Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle aşağıdaki mülâkât yapmıştır:

*

Mustafa Kemal Paşa'nın yüz hatlarından yaşını tahmin etmek müşküldür. Otuz yaşında, kırk yaşında tahmin edilebilir. Kumral saçlı, mavi gözlü, orta boyludur. Hal va tavrı nazik, şahsiyeti mültefik ve caziptir. Büyük askeri kumandanlar tipine benzemez. Zevkinde, itiyadında sadelik vardır.

Bugün kendisini ziyarete gittiğim zaman kartımı yaverine verdim.

"Paşa Hazretleri birkaç dakika meşguldür. Şimdi sizi kabul edecektir" dedi. Yaver yanımdan ayrılarak gelişimi paşaya haber verdi. Dönüşünden sonra beş dakika kadar bekledim. Nihayet Milli Ordular Başkumandanı bizzat odaya girdi. Teklifsiz ve tekellüfsüz oturdu.

Kemal Paşa ordunun zaferlerinden, Türklerin ulusal isteklerinden garp devletleriyle yakında bir konferansta toplanmak isteğinde bulunduğundan söz açarak dedi ki:

"- Muzafferiyetlerimiz bizim taleplerimizi değiştirmemiştir. Evvelce istediğimiz şeylerden ne daha ziyade, ne daha az şey talep ediyoruz. Misak-ı Millimizde sebat ediyoruz."

- Müttefiklerle müzakereye hazır mısınız?

"- Onlarla bir arada toplanıp müzakere etmeye ötedenberi âmade (hazır) bulunuyoruz. Misak-ı Milli'nin muhteviyatı bir sayfadan daha az yer tutuyor. Bütün Türk arazisinde hakiki istiklâl istiyoruz. Bizim için artık kapitülasyonlar mevcut değildir. İstanbul'u, Edirne'yi ve Trakya'nın ekseriyeti Türk olan kısmını istiyoruz."

- İstanbul'da iken beş sene için adli kapitülasyonların bırakılmasına razı olduğunuzu işitmişim.

"- Kapitülasyonların hiçbir kısmına istisnayı kabul etmiyoruz. Adli, mali veya askeri kapitülasyonların hiçbirini tanımıyoruz."

- Bahis, ordunun İzmir'e girişinden beri Türk askerinin ve sivillerinin harekâtına intikal etti.

"- Görüyorsunuz ki İzmir'de hiçbir katliam vâki olmadı. Münferit yağma ve katil vukuatını menetmek gayri kabildir. Bir ordu 450 kilometre yol yürüdüktan sonra bir şehre girer, sonra geçtiği yerlerde kendi evlerinin yakıldığını, yağmaya uğradığını, akrabasının öldürüldüğünü gözleriyle görürse böyle bir askeri zaptetmek müşküldür. Maamafih intizamın ihlâl edilmediğini görüyorsunuz. Biz intikam ve mukabele bilmişil fikrinde değiliz. Buraya eski hesapları araştırmaya gelmedik. Bizim için mazi gömülmüştür."

JOHN CLAYTON
(İkdam'dan, 20 Eylül 1922)

8.

MUSTAFA KEMAL'İN DAILY MAIL MUHABİRİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

Daily Mail gazetesinin İzmir'deki özel muhabiri Price, Mustafa Kemal Paşa ile yapılan mülâkâtını gazetesine aşağıdaki şekilde hikâye ediyor:

*

Mustafa Kemal Paşa şarkta Türk muzafferiyetleriyle meydana gelen yeni durum hakkındaki mütalâsını bugün bana beyan etti. Sulh şartlarının da taarruz planları gibi tamamıyla hazır olduğunu söyledikten sonra dedi ki: "- Artık muharebeye devamla sebep kalmamıştır. Ben sureti ciddiyete sulh arzu ederim. Son taarruzu yapmaya arzum yoktu. Fakat Yunanlıları Anadolu'dan tard için başka çare bulamadım. Avrupa'da Meriç hattı hududundan fazla bir mütalebemiz yoktur. Boğazların emniyet ve serbestisi için her türlü teminat iraesine (gösterilmesine) hazırız. Boğazları tahkim etmemeyi deruhte ederiz. Fakat Marmara sahilinde İstanbul'u nağıhanî (ani) bir tecavüzden vikaye (korumak) için tedafüi tahkimat icrasından menedilemeyeceğimiz tabiidir."

Mustafa Kemal Paşa'nın Misak-ı Milli haricindeki sulh şartları Anadolu'daki tahribatın tazimininden ve Yunan filosunun Asya sahillerini tahrip edememesi için tesliminden ibarettir.

Sulh Konferansı'na iştirake müheyya (hazır) ise de konferans Türk arazisinde içtima etmeyecek olursa bizzat hazır bulunmayacaktır.

"- Yunanlılar, Türkiye Millet Meclisi Hükümeti teşkilâtını noksan addediyorlar. Halbuki bizim hükümetimiz Yunan hükümetinden daha sağlamdır. Vaziyet-i maliyemiz fena değildir. Anadolu'da mebzul (bol) zahirelerimiz vardır. Her türül müşkülât-ı dahiliyeye rağmen ordumuzun teşkilât, teçhizat ve zaptü raptü mükemmeldir.

Muzafferiyette gösterdiğimiz itidâlperverlik (ölçülü hareket) Yunanlıların tahribatperverliğiyle tezdad teşkil ediyor. İngiliz milletinin artık Türkiye ile ticaret ve dostluk münasebetine şuru edeceğine (başlayacağına) eminim ve ümit ederim ki İngiliz rical-i hükümeti vekayii müşahede ettikten sonra hakkımızdaki mesleklerini tâdil edeceklerdir (değiştireceklerdir)."

PRICE

(İkdam'dan, 20 Eylül 1922)

9.

MUSTAFA KEMAL'İN FALİH RIFKI'YA VERDİĞİ MÜLÂKAT

İzmir - Gazi Başkumandanımız "Akşam" için bugün mülâkat vermeye muvafakat etti.

İzmir denizi karşısında, millet ordularının başkumandanından zafer menkıbelerini dinliyoruz. Evvelâ kendilerinden taarruz kararının ne zaman verildiğini istizah ettik (sorduk):

"- Sakarya meydan muharebesini intaç eden (sonuçlandırın) taarruzumuz, memleketi düşman ordusundan tathir edinceye (temizleyinceye) kadar harekete devam etmek kararının mebdei (başlangıcı) idi.

Malûmdur ki Sakarya harbinin son günlerinde Yunan sol cenahına ordumuz mukabil taarruzda bulundu, işte Yunan ordusunu ricate mecbur eden o mukabil taarruzdur ki ordumuz İzmir'e gelinceye kadar devam etti."

- Taarruz kararının tatbikatında bir senelik bir teahhür (duraksama) var. Harekâtın bilâ inkıta (duraksamaksızın) niçin devam etmediği izah buyrulur mu?

"- Bilâkis bilâ inkıta (kesintisiz) devam etti. Ancak büyük bir taarruz kararının tatbikatı birtakım istihrazatı istilzam eder (gerektirir). Bu istihzaratın muhtaç olduğu bir zaman vardır. Ancak teahhür ve intizar hiç olmadı denilemez, bunun sebeplerini de mülâhazat-ı siyasiyede (siyasî düşüncelerde) aramak lâzımdır. Filhaika ordularımız çok evvel bugünkü neticeye varmak kudretini iktisap etmişti (elde etmişti)."

- Bu son harekât-ı askeriye ile tahakkuk eden büyük muvaffakiyet, bilhassa düşman ordusunun seri bir surette imhası, esasen bu ordunun maddî ve manevî kuvveti ile ahvâb-i dahiliyesindeki tezezbüpten mi (sarsılmadan mı) ileri geldi? Trakya'ya nakledilmiş kuvvetlerin bıraktığı boşluk mühim mi idi?

"- Bütün dünya bilir ki Yunan ordusu (noktalı yerler İngiliz sansürü tarafından çıkarılmıştır) fennî ve askerî icabata tamamen muvafık surette teşkil ve tensik edilmiş (düzenlenmiş) kuvvetli bir ordu idi ve Yunan devletinin şimdiye kadar malik olduğu orduların hepsinden kuvvetli idi Ahval-i mâneviyesinde şâyî olduğu (yayıldığı) gibi, bir tezezbüb (karışıklık) olduğuna dair hakiki hiçbir emâre (belirti) yoktu. Yunan askerlerinin, askerlerimizle temas ettikleri vakit kendilerini gevşemiş gibi göstererek ve hakikatte bizi gevşetmeye mâtuf (yöneltmiş) telkinatta bulduklarına bakılırsa, bütün bu işâattan (yayma, duyurmadan) maksat ne olduğu tebeyyün (belli olma) eder. Bu suretle bize Yunan ordusunun inhilâlîne (dağılmasına) intizar ederek meselenin halledileceği ümidini vermek istediler ve bu vâhi (boş) intizar ile geçecek zamanın bizim ordumuzu inhilâlîne (dağılmasına) uğratacağı zannında bulundular. Son müsademelerde (çatışmalarda) bilhassa Afyonkarahisar, Dumlupınar büyük meydan muharebesi günlerinde düşmanın mukavemet, mücadele ve bütün teşebbüsleri ciddi ve ehemmiyetli idi. Düşman ordusundan Trakya'ya mühim bir kuvvet geçirilmemiştir. Mübalâğa ile bahsi geçen bu kuvvet, yeni teşekkül etmiş yahut teşkilâtı henüz hitam (son) bulmamış ve bir kısmı silâhsız iki üç alaydan ibarettir. Yunan ordusu bütün aksamı ve bütün vesaiti ile Anadolu'nun içinde milletin kalbine saplanmış bir hançer vaziyetinde idi."

kitap

- Paşa hazretleri, Yunan ordusu daha iyi sevk ve idare edilseydi duçar olduğu âkibetten kurtulamaz mı idi?
"- Düşman ordusu kumanda ve zabitan heyetinin Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kumanda ve zabitan heyetinden dîn (aşığı) olduğuna şüphe yoktur. Ancak Yunan kumandanları ve zabitleri ordularını kurtarmak için her çareye büyük gayretlerle tevessül ettiler (giriştiler)."

- İstanbul'da ordularımızın düşmana baskın yaparak hücum ettiği söylendi, bu noktayı da istizaha müsaade eder misiniz?

"- Ordularımızın sevkülceyş (strateji) ve tâbiye harekâtı günlere düşmanın gözü önünde ve tayyarelerinin keşfiyatı altında cereyan etti. Bu harekâtımızı baskın zannediyorlarsa söylediklerinin doğru olması lazım gelir. Fakat ben zannediyordum ki Yunan kumandanlarıyla erkân-ı harbiyesi ordularımızın hazırlığından ve harekâtından haberdar idi. Ancak ordularına ve bilhassa Afyonkarahisar, Seyitgazi, Eskişehir ve bütün cephelelerde bir seneden beri çalışarak vücuda getirdikleri ve her nevi vesaitle takviye ve teçhiz ettikleri müstahkem mevzilerine, külliyyetli topçularına, nihayetsiz cephane ve mühimmat menbaalarına (kaynaklarına) lüzumundan ziyade güveniyorlardı. Su hakikatten tegafül ediyorlardı ki (yanılıyorlardı ki) insanların mücadelesinde en kuvvetli istihkâm iman dolu göğüslerdir!"

- Taarruzdan iki gün evvel Ankara'da gazetecilere taraf-ı âlinizden bir çay ziyafeti verildiğini işitmiştik. Hattâ İstanbul gazeteleri bu ziyafete dair telgraflar meşrettiler. Buna nazaran harekâtın başlangıcında zat-ı âlilerinin Ankara'da bulunduğunuzu zannediyorduk.

"- Filhakika bu ziyafetten bahsedildiğini ben de duydum. Fakat bu ziyafet değildi. Bazan insanlara mütena'im olmadıkları (nimetlenmedikleri) çok ziyafetler atfolunur!.."

Şimdi mülâkatın asıl mühim safhasına gelmiştik:

Taarruz harekâtı nasıl başladı ve nasıl inkişaf etti?

Bu muazzam Türk zaferinin hikâyesini, en yüksek müessirinin lisânından dinlemekte müheyyiç (heyecan verici) bir şey var.

"- Taarruz hareketi Afyonkarahisar cenup cephesinde düşmanın bir kısım hutut-u müstahkemesini (müstahkem hatlarını) çiğneyerek tatbik edilmiş bir yarma hareketi ile başladı. Bunu müteakip düşman ordusu kuvay-ı asliyesinin bir araya gelerek hazır bulunduğu Afyonkarahisar - Dumlupınar meydan muharebesi tesmiye olunan ve beş gün devam eden harpler neticesinde düşman ordusunun kuvay-ı asliyesi artık kuvet olmaktan çıkarılmıştı."

- "Başkumandan Muharebesi' namını alan harp hangisi idi?

"- Bu isim, büyük meydan muharebesinin son safhasını teşkil eden muharebeye verilmiştir. Düşman ordusu meydan muharebesi esnasında ikiye parçalanmıştı. Bunun büyük bir kısmı Dumlupınar şimalinde Adatepe civarında bir dereye sıkıştırıldı ve orada imha veya esir edildi."

- Müsaade buyrulursa tebliğ-i resmilerimiz hakkında bir istizahta bulunacağım: Tebliğlerimizde muvaffakiyetlerimiz tamamıyla ifade edilmiyordu. Hatta biz kendi zaferlerimizin derecesini Yunan tebliğlerinden öğreniyorduk.

"- Hakkımız var. Biz tebliğ-i resmilerimizde sadece harekât-ı askeriyenin devam ve suret-i inkişafını göstermekle iktifa ettik (yetindik). İstihsal ettiğimiz muvaffakiyetlerin ehemmiyet ve azametini o kadar yakından anlamıştık ki bunun ilânını düşmanlarımıza bırakmakta beis (sakinca) görmüyorduk. Muzafferiyetlerimizin düşman ağzından ifade edildiğini işitmek ayrıca bir zevk değil midir?"

- Akıncı denilen müteferrik kuvvetlerimizin vazifesi ne oldu?

"- Bu nam altında tebliğ-i resmilerde gördüğünüz kuvvetler düşman gerilerinde faaliyette bulunmaya memur edilmiş süvari kitalarıyla bir kısım atlı piyadelerimizdir. Bu kuvvetler mühim işler gördüler, ezcümle birçok kasaba ve köyerimizi yangın ve tahripten kurtarmışlardır."

Zaferin İstanbul'u ve bütün dünyayı hayrete düşüren muhayyirülükâl (akıllara hayret veren) taraflarından biri de sürati idi. Askerlerimiz İzmir'e girdiği vakit, Yunan ordusunun bakıyyetüssüyufu (artakalan kısmı) henüz şehri terketmemişti. Bu sür'atin nasıl mümkün olduğunu Paşa hazretlerinden sorduk:

"Ordumuzun seri ve şedit (şiddetli) takibatı sayesinde! Filhakika daha taarruza başlamazdan evvel, dört yüz kilometreyi müteceviz mesafe üzerinde bilâ inkita (durmaksızın) ve bütün ordularla; düşmana nefes aldirmayacak kadar seri bir takip icra etmek nokta-i nazarından esaslı hazırlıklarda bulunmuş ve tedbirler almıştık. Düşman kuvvetleri büyük meydan muharebesinde mahlûp olduktan sonra Dumlupınar mevzilerinde, Uşak'ın şarkında Takmak, Alaşehir, Salihli civarlarında ve son defa olmak üzere İzmir'in yirmi beş-otuz kilometre şarkındaki müstahzar (hazırlanmış) meteadit mevzilerde müdafaaya teşebbüs etti. Bu teşebbüslerin her birinde düşman ordusunun bakıyeleri bir defa daha mağlûp ve perişan edilerek ordumuz İzmir'e girdi."

- Harekâta istihdaf olunan (hedef tutulan) gaye evvellâ yalnız İzmir'e girmek mi idi! Bursa'ya harekât nasıl tevcih edildi!

"- Tertibat-ı askeriyemiz ve tahsis olunan kuvvetlerimiz, her iki hedefe kuvvet ve emniyetle vüsülü temin edecek derecede idi. Nitekim tasavvuratımızda isabet olduğu İzmir'in sabah, Bursa'nın akşam olmak üzere ikisinin aynı günde istirdat edilmiş (kurtarılmış) olmasından tezahür eder."

Mülâkat bundan sonra siyasi vaziyette intikal etti. Bu bahse ait Başkumandanımızın beyanatı şöyle hülâsa edilebilir:

kitap

Ordularımızın ilk hedefi Akdeniz'di. Ordularımız Misak-ı Milli ahkâmını tamamıyla temin ettiği vakit ikinci ve üçüncü hedeflerine vâsıl olmuş olacaktırlar.

Paşa hazretleri son söz olarak dediler ki: "Milletimiz neşve-i zaferle (zafer neşesile) menaf-i hakikiye ve hayatiyesini (gerçek ve hayatî menfaatlerini) unutacak kadar mahmur olmamıştır!"

FALİH RIFKI

(Akşam'dan: 21 Eylül 1922)

10.

MUSTAFA KEMAL'İN YAKUP KADRI'YE VERDİĞİ MULÂKAT

İzmir- Buraya geldiğim gündenberi hep karargah muhitinde ve kumandanlarla zabitan arasında bulunuyorum. Bunun içindir ki bana, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ni sık sık görmek nasib oluyor. Başkumandan İzmir şehrine girdikten sonra siyasî şahsiyeti askerî şahsiyeti kadar tebarüz etmeye başladı. Sulh için ne düşünüyor, ne söyleyecek, kendisine kadar vâki olacak teklifleri nasıl telâkki edecek, bu, dünyanın merak-âver (merak veren) hattâ müheyyiç (heyecan veren) muammalarından biridir. Başını ihata eden (çevreleyen) şa'sah zafer hâlesiyle (tacı ile) hâdisatın, âlemin ön safında duruyor, fakat herkese yine her vakitten ziyade uzak görünüyor ve o zafer hâlesinin nuru çehresine, bir türlü, siyaset meraklılarının aradığı aydınlığı veremiyor. Ben kendileriyle ilk mülâkatımda asıl bu anlaşılmayan taraflarını öğrenmek istedim, onun içindir ki, ilk sualim düne kadar yaptığı işlere ait olmadı, yarın ne yapmak fikrinde bulunduğunu sordum.

Dedim ki:

- Paşa hazretleri, Dumlupınar Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra ordulara ilk hedefin Akdeniz olduğunu söylemişsiniz. "İlk hedef" tâbirini kullanmakla takibi lâzım gelen ikinci ve üçüncü hedefler mevcut olduğunu zımnen (kapalı bir şekilde) ihsas ettiğinde anlaşılıyor. Lütfen bu hususta biraz malûmat verir misiniz!

Bilâtereddüt cevap verdiler, dediler ki:

"- Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının vazifesi Misak-ı Millî ahkâmını (hükümlerini) temin etmektir. Türkiye halkı, millî hudutları içinde bütün medeni insanlar gibi tam mana ve şümuliyle hür ve müstakil yaşayacaktır. Fakat bilirsiniz ki hareket-i askeriye, faaliyet-i siyasetinin ümitsiz olduğu noktada başlar. Ümidin emniyetbahş bir surette avdeti orduların hareketinden daha seri hedeflere muvasalatı (varışı) temin edebilir."

Başkumandanın şu son cümlesi bana âtidedeki (gelecekteki) suali irad etmek (sormak) cesaretini verdi:

- Herhalde, dedim; bu hedeflere ordu ile veya diplomasi ile vâsıl olmak hususlarındaki noktai nazarınızı (görüş tarzınızı) bilmek pek faydalı olur zannındayım.

Paşa hazretleri aynı kat'i edâ ile:

"- Hiçbir vakit fuzulî yere kan dökmek istemedik ve istemeyiz. Milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hakikî zihniyeti böyledir. Şimdiye kadar dökülen kanların mes'ulleri cihan-ı medeniyetçe (medeniyet dünyasınca) tanınmış ise facianın devamına mahal (yer) yoktur."

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tasavvur ettiği sulhun mahiyeti hakkında bir sual daha sormak istedim; dedim ki:

- Yunan ordusunu, senelerce kendi topraklarını bile müdafaadan âciz bırakacak bir surette müzmahil (dağıtıp) ve perişan ettiniz! Böyle büyük ve kahhar (yok edici) bir zaferden sonra sulhun tesisinde müzakerat-ı siyasiyeyi çetinleştirecek bazı yeni şartlar mevzuu bahis olacak mıdır!

Başkumandan tebessüm etti:

"- Bu suali sormakla faydalı bir iş yaptığınızı zannederim. Yalnız sizin değil, bütün dünyanın bize böyle bir sual tevcih etmeye hakkı var ve yine alacağınız cevapla bütün dünyayı tatmine delâlet etmiş olacaksınız.

Evvelâ herkesin kat'iyetle bilmesi lâzımdır ki, Türkiye halkının mukadderatına bizzat vaz'ülyed olması (sahip olması) suretiyle teessüs etmiş bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve yine herkesin sarih (açık) olarak bilmesi lâzımdır ki bugünkü Türkiye halkı asırlarca kendi iradesini başkasının elinde görmeye tahammül eden halk değildir ve asıl bilinmesi lâzım gelen cihet bugünkü Türkiye halkının ve hükümetinin tül-ü (aşırı emel) peşinde koşup kendi evni unutan ve harap bırakan sergüzeştçi insanlardan olmadığıdır.

Binaenaleyh kemal-ı kat'iyetle (tam bir kesinlikle) beyan edebilirim ki hükümetimiz neşve-i zaferle (zafer sevinciyile) menafi-i hakikiye (gerçek çıkarını) ve hayatiyesini unutacak kadar lanmur olmamıştır. Biz yalnız hukuk-u sarihimizi (açık hukukumuzu) emniyetle istihsal etmekten ibaret olan esasları takip ederiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi teessüs ederken hangi hususları hayatî ve lâzımültemin (temini lüzumlu) görmüş ise bugün dahi yine aynı şeyleri mevzuu bahseder."

YAKUP KADRI

(İkdam'dan: 22 Eylül 1922)

11.

MUSTAFA KEMAL'İN CELÂL NURİ'YE
VERDİĞİ MÜLÂKAT

İzmir - Bu Mektubumda Mustafa Kemal Paşa'dan bahsedeceğim. Koca Gazi'miz Rıhtım boyunda -şimdi muhterik (yanmış) olan- bir gün akdem (evvel) bir sahilhanede oturuyordu. Her zamandan genç, çalâk...
- Paşam! Bu zaferi havasalam ihata edemiyor (kavrayamıyor) Ver elini öpeyim.
Karşımda asr-ı hazırın (yüzyılımızın) en büyük sahib-i seyfi duruyor. Zafer-i nila-i (son zafer) kendisini her vakitten ziyade beşuş (güleryüzlü) etmiş. Paşa, bundan sonra her türlü âmal-i milliyemize hem de pek yakında nail olacağımıza kaani, Başkumandan-ı âzamımız (büyük başkumandanımız) zaferin sür'atine hayran:

- Ne dersiniz! Piyade de İzmir'e süvarilerle beraber dahil oldu... Bu ne tayy-ı mekân (mekânı yok etme) mûcizesi!

Paşa söylüyor:

"-Askere istirahat emrediyorum. Asker dinlemiyor, ve, İzmir'de istirahat ederiz; mukabelesiyle cenk ediyorlar!..."

İyice anladım ki Mustafa Kemal Paşa bu muharebede yeni bir usûl-i harb ihtiyar etmiş ve herkesi şaşkırtmıştır. Bu taarruz ve tecavüzde ittihaz edilen mektumiyet (gizlilik) bir şaheserdir. Bu kararı kumandanlar bile bilmiyorlardı. Bunun yalnız üç beş mahremi vardı. İşte o kadar...

Paşa söylüyor:

"- Artık Yunan ordusu namına hiçbir şey mevcut değildir. Hattâ Yunan devleti bile yoktur. Rumeli'deki bir iki fırkadan maada Yunan'ın hiçbir kuvveti kalmamıştır."

Ateş-i mükaddesi milliyet (kutsal milliyet ateşi) Mustafa Kemal Paşa'nın gözlerinde parlıyordu. Defaatle Paşa, âlemin bizi henüz anlayamadığını, ve bu harikayı ibrazda muvaffak olmayacağımızı zannettiğini söylüyordu. Tevazu ve mahviyeti (alçakgönüllülüğü) derece-i ifrata (son derecesine) götürün paşa, zaferin âmili (meydana getireni) olmak üzere mukaddes ve mübeccel (kutsal ve yüce) Mehmetçığimizi gösteriyor. Müşarünileyhin bu hakkını bir kayd-ı ihtirâzi (sakınma kaydı) ile kabul ederiz: Mehmetçik ve kumandanlarımız!

Bu muharebedeki sürat insanı şaşkırtıyor. 26 Ağustos'ta başlayan zafer ve seyr-ü hareket 9 Eylül'de kemalini bulmuş ve bitmiştir. On beş günde sabık cepheden harp ede ede İzmir'e varmak... Bu işte, ordumuzun ve kumandanlarımızın bir sırr-ı zafer kerametidir.

Bu şerait (koşullar) altında değil harben, seyahat-ı âdiye ile bile iki haftada Afyon Karahisarı'ndan İzmir'e gitmek muhalat-ı kat'iyedendir (asla olamaz şeylerdendir).

Muharebe Mustafa Kemal Paşa'yı hiç yormamış. Şurasını anladım ki zafer ve galibiyet her türlü yorgunluğu gideriyor ve insana yeni bir mukavemet kabiliyeti izafe ediyor (ekliyor, katıyor).

CELÂL NURİ

(İleri'den, 24 Eylül 1922)

12.

MUSTAFA KEMAL'İN UNİTED PRESS
MUHABİRİNE TELGRAFLA VERDİĞİ MÜLÂKAT

Bursa: 22 Teşrinievvel (Eylül) 922 - (Hususi muhabirimizden) Sekizyüz Amerikan gazetesi namına hareket eden United Press muhabiri Doktor Edward King İstanbul'dan Başkumandan Paşa Hazretleriyle telgrafla bir mülâkat yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Amerikan muhabirinin suallerine pek mühim cevaplar vermişlerdir. Muhabirin suallerini ve Paşa Hazretlerinin cevaplarını aynen gönderiyorum:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sulh programındaki esaslı noktalar nelerdir?

"- Misak-ı Milli."

- Boğazlar meselesinin halli için teklif buyurduunuz suret-i hal (çözüm şekli) nedir?

"- İstanbul ve Marmara'nın emniyeti masun kalmak (korunmak) şartıyla Boğazların cihana açık bulunması esas maksadımızdır. Bu hususta alâkadar devletler ile beraber bulacağımız şekil, mâkul ve muteber olacaktır."

- Amerika Birleşik Devletleri hakkında ne türlü bir iktisadi siyaset takip edeceksiniz?

"- Amerika'nın milli menfaatlerimizi âzami derecede tahmin edebilecek olan vâsi sermaye ve menabiinden (kaynaklarından: istifadeye ehemmiyet atfederiz."

- Amerika ve Avrupa efkâr-ı umumiyesine daha bazı şeyler bildirmek arzu buyuruyor musunuz?

"- Amerika, Avrupa ve bütün medeniyet cihanı bilmelidir ki Türkiye halkı her medeni ve kabiliyetli millet gibi

kitap

bilâ kay-ü şart (kayıtsız şartsız) hür ve müstakil yaşamaya kat'iyen karar vermiştir. Bu meşru kararı ihlâl (bozmaya) müteveccih (yönelik) her kuvvet Türkiye'nin ebedi düşmanı kalır. Bu hususta cihan-ı insaniyet (insanlık âlemi) ve medeniyetin vicdan-ı hâlisi muhakkak Türkiye ile beraberdir. Memleketimizin uğradığı tahribatı imar ve senelerdenberi türlü türlü maniler altında tazyik edilen hayat-ı iktisadiyemizin meşru inkişafını temin ve fen ve irfan içinde çalışan bir hayata kavuşmak umde-i sulhiyemizdendir."

EDWARD KİNG

(Hâkimiyet-i Milliye'den, 24 Ekim 1922)

13.

MUSTAFA KEMAL'İN PETIT PARISIEN MUHABİRİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

Paris'te yayımlanan ve dünyanın en çok tiraja sahip gazetesi olan Petit Parisien Bursa'daki muhabiri vasıtasıyla Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile bir mülâkat yapmıştır.

Fransız muhabiri, Gazi Başkumandanın sadeliğini ve onun simasındaki azim âsarını naklettikten sonra diyor ki:

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne şarkta ecnebler aleyhine başlayan ve Ankara'dan gelir gibi görünen hareketin Fransız Efkârı Umumiyesi'nde husule getirdiği endişeden bahsettim.

İzmir'de, Bursa'da, Ankara'nın siyaseti yüzünden Fransız menfaatinin zarar görmeye başladığını, Fransızlar Türkler hakkındaki dostane siyasetlerinden dolayı bütün bütün müttetiklerinden ve bilhassa Romanya ve Sırbistan'dan türlü sitem ve hücumlara maruz olup dururken Türklerden müşkülât görmeleri onları elim bir hayrete düşürdüğünü, Fransa Hükümeti Türk müddeiyatını (iddialarını) hararetle müdafaa ettiği bir sırada Anadolu'da Fransız ticaret ve sanayiinin harabisini istilzam edecek (gerektirecek) bir meslek tutulmakta olmasını anlayamadığımızı söyledim ve Türk muhibbi (dostu) bir Fransız sanatkârının bana dediği gibi Kuvay-ı Milliye ordusunun zaferi şarkta Fransız menafiinin mahv-ü harâbisi demek olup olmadığını sordum. Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri sözlerimi pek ziyade dikkatle dinledi. Gazi Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da sakin olan Fransız ve ecneblerin birkaç haftadan beri işlerini tesviye ve milliyet hissiyatı hâd bir devreye girmiş olan bu memleketi tahliye ederek (boşaltarak) diğer Hıristiyanlar gibi hicrete mecbur kalmak üzere bulduklarını bilecek kadar ahvalden (durumdan) haberdardır.

Gazi Başkumandan söze başlayarak dedi ki:

"- Bana, Avrupalıların ve bilhassa Fransızların şark'taki menafiinden (menfaatlerinden) bahsediyorsunuz. Her şeyden evvel şurası bilinmek lazımdır di Büyük Millet Meclisi Hükümeti kapitülasyonların ipkasını (bırakılmasını) asla kabul etmeyecektir. Şayet tebaa-i ecnebiye (yabancı tebaa) eskiden olduğu gibi bundan sonra da kapitülasyonlardan istifade etmeyi düşünüyorlarsa aldanyorlar. Kapitülasyonlar bizim için mevcut değildir ve asla mevcut olmayacaktır. Fakat Türkiye'nin istiklâli her sahada tamamen ve kâmilan tasdik olunmak şartıyla kapılarımız bütün ecnebilere genişçe açık olacaktır.

Türkiye ve düvel-i muazzama (büyük devletler) arasında bilhare akdolunacak mukavelelere tevfikân (uyarak), ecneblerle münasebât-ı hasene (iyi münasebetler) tesis ve idame edeceğiz.

Size temin ederim ki bu sebepten dolayı müttetikler mahafilinde beliren endişe lüzumsuzdur.

Birtakım mesail-i iktisadiye (ekonomik meseleler) vardır ki biz bunları kendi menabiimizle (kaynaklarımızla) halledemeyiz ve bize yardım edecek dostlar aramaya mecburuz. Halkımızın Fransa hakkında hissiyat-ı dostane (dostluk duyguları) perverde etmesi (beslemesi) pek tabiidir, çünkü Fransa Efkâr-ı Umumiyesi'nin Türklerle müsait olduğunu gördük ve her gün görüyoruz."

- Türklerin Sulh Konferansı'nda serdedecekleri teklifatın hutut-u esasiyesini (esas hatlarını) lütfen beyan buyurur musunuz?

"- Şeraitimiz (şartlarımız) çok açık ve çok sadedir. İstiklâlimizin bilâ kayd-ü şart tasdikini talep ediyoruz. Bu mücmel (kısa) cümlede programımızın bütün hutut-u esasiyesi mündemiçtir (bulunmaktadır). Hudud-u millimiz dahilinde bulunan toprakların bize verilmesinde ısrar edeceğiz. Ondan sonra bu topraklar dahilinde tamamıyla müstakil, yani kapitülasyonsuz bir Türkiye yaşamasını istiyoruz. İşte bütün istediklerimiz budur. Şu aralık ortada alemşumul bir mesele vardır ki bu da Boğazlar meselesidir. Boğazlardan serbesti-i müruru (geçiş serbestliğinin) temini bizim için bir esas olduğunu bütün âlem bilir. Biz Boğazların küşadını (açılışını) ve serbestisini tekeffül ediyoruz. Biz bu meselede tek bir şart vaz ediyoruz. O da İstanbul'un ve Marmara Denizi'nin emniyeti meselesidir.

Bu meselenin yalnız Türkiye'nin arzu ve menafi-i hususiyesi dairesinde hallolunamayacağını bilmez değiliz. Bu işte Avrupa'nın menafi-i umumiyesi de nazarı dikkate alınmak lazım geldiğini biliyoruz ve bunun için konferansta tespit edilecek bir şekli kabule biz de hazırız."

Paşa Hazretleri'ne sordum:

- Şu halde M. Poincare tarafından sulh konferansının iki safhaya tefriki (ayrılması) suretiyle ortaya atılan teklifi siz de kabul ediyorsunuz demektir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa cevap verdi:

"- Türkiye, müttefikler ve Yunanistan arasında sulh akti için tanzimi lazım gelen mesail bilhassa işbu devletleri alakadar eder. Ancak Çanakkale meselesinin halli için hususi bir konferans akdedilmesi ve bu konferansa bütün alakadar devletlerin ve bilhassa Sovyet Hükümeti'nin iştirak eylemeleri şayan-ı tercihtir."

Bunun üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne şu suali irad ettim:

- Ankara Büyük Millet Meclis Hükümeti'nin Anadolu'da sakin (oturan) ecnebilere karşı tarz-ı hareketi (hareket tarzı) Bolşevikler tarafından ittihaz edilmiş olan tedabire (tedbirlere) pek benziyor, ezcümle İzmir'de bazı bankalarda ve hatta Fransız bankalarında ecanibe ait kasaların zorla açılması İstanbul'da müttefikin (müttefikler) mahafilinde pek elim bir tesir hâsıl etmiştir. Türkiye'de komünizm şeklinde bir idare mi tesis etmek istiyorsunuz?

Gazi Mustafa Kemal Paşa şu cevabı verdi:

"- Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alakası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur. Tabii millet değişmemiştir. Aynı Türk unsuru bu milleti teşkil ediyor. Ancak tarz-ı idare değişiyor. Ankara Hükümeti'nden evvel İstanbul'da bir sultan ve bunun hükümeti vardı. Millet, memleketin işlerine, vazifesi kanun yapmaktan ibaret olan bir Meclis vasıtasıyla iştirak edebiliyordu. Bu tarzı hükümet, millete hâhişker (arzuladığı) olduğu istiklal ve hürriyeti vermeye kâfi değildi. (noktalı yerler sansür tarafından çıkarılmıştır). Yaşamak ve bunun için de ne lazımsa onu yapmak istiyoruz. İşte bunun içindir ki üç senedenberi tarz-ı idaresini değiştirdi. Yukarıda izah ettiğim hükümete bedel, doğrudan doğruya milletten çıkan bir hükümeti kabul etti. Bu yeni hükümet taraf-ı milletten mansup (nasbedilmiş seçilmiş) ve aynı zamanda hem kuvve-i icraiyyeyi, hem de kuvve-i teşriyyeyi haiz mebuslardan teşekkül eder. Bu mebusların bazıları umuru idarenin teferruatını temşiyete (yürütmeye) ve halk komiserleri vazifesini ifaya memurdurlar. Hakikatte hâkim olan ve her şeyi idare eden merci, Millet Meclisidir. Zannıma göre yeryüzünde buna benzeyen diğer bir hükümet mevcut değildir.

Şurasını unutmamalı ki bu tarz-ı idare tamamen bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü biz ne Bolşevîğiz, ne de komünist! Ne Bolşevik ne de komünist olamayız. Çünkü biz milliyetperver ve dinimize hürmetkârız. Hülâsa bizim şekl-i hükümetimiz tam bir demokrat hükümetidir. Ve lisanımızda bu hükümet "halk hükümeti" diye yâd edilir.

Bu hükümet doğrudan doğruya milletin arzularını tatmine hâdim ve millet, memleketin idaresine bizzat sahiptir. Bu itibarla kendi mukadderatını kendisi tâyin eder. Memleketimizdeki şubat-ı idaremizin (idare şubelerimizin) kâffesinde (tümünde) tatbik edilecek olan usul de budur."

- İstanbul'a avdetinizde padişahı tanıyacak mısınız?

"- Yirminci asırda bizim elimizden hürriyetimizi alıp başkalarının hâkimiyetini iade ve tesis etmek olamaz. Hilâfeti muhafaza edeceğiz. Şu şartla ki Büyük Millet Meclisi ve millet halifenin istinat edeceği bir mesnet ve kuvvet olacaktır."

- Hilâfette şimdiki usul-ü veraseti muhafaza edecek misiniz?

Gazi Mustafa Kemal Paşa burada biraz tereddütten sonra:

"- Bu bapta kat'î bir şey söyleyemem. Maamafih şimdiki usulün muhafazası müreccah olacağı (öncelik tanınacağı) zannındayım. Çünkü en sade ve en sehlüttatbik (kolay uygulanan) olan yol budur. Esasen bu mesele yalnız Türkiye'ye ait olmayıp bütün Âlem-i İslâmî (İslâm âlemini) alâkadar eden bir meseledir." (İkdam'dan: 3 Kasım 1922)

14.

MUSTAFA KEMAL'İN HAKKI TARIK'A VERDİĞİ MÜLÂKAT

- Paşa hazretleri hem 10 temmuzun, hem 1 teşrinisaninin (kasımın) muvaffak bir kumandanıdır. İki inkılâp arasındaki farkı, lisan-ı devletlerinden işitmek isteriz.

"- Bu iki inkılâp arasındaki fark, tarif olunamayacak derecede büyüktür zannederim. Birincisi, milletin tabiaten aradığı havay-ı hürriyeti teneffüs ettiğini zannettiren bir harekettir; fakat ikincisi milletin hürriyet ve hâkimiyetini fiilen ve hâdiseten tespit ve ilân eden bir inkılâbı mesuttur ve şüphe yok, yalnız Türkiye'de değil, bütün cihanda nazar-ı ehemmiyete alınmaya lâyık bir teceddüttür (yeniliktir).

- Bazıları iki inkılâbın tazammun ettiği (içerdiği) şekl-i idare arasında bir fark olmadığına kani görünüyorlar. Meselâ: "Meşrutiyette gayri mes'ul bir mevkide tutulan hükümdar vâkıa kendiliğinden bir başvekil nasbeder

kitap

(atama yapar) görünmektedir; fakat bir tecrübe devresinden sonra bu başvekili itimatla yerinde tutup tutmamak yine Millet Meclisi'nin elindedir ve bütün icra işlerinde sadrazamın imzası olmadan hükümdarın imzası bir kıymet ifade etmez. Şu halde bugünkü icra vekilleri heyeti, dünkü heyeti vükelâ ile karşılaştırsak, iki şekli idarede büyük bir fark görmemek lâzım gelir" diyorlar.

"- 10 Temmuz inkılâbı bir hükümdarı müstebitle millet arasında en nihayet kuyut ve şurut ile muvazene arayan bir zihniyeti istihsale mâtuftu idi. Halbuki son inkılâp, usul-i meşrutiyeti dahi hürriyet ve istikbâl-i millet için kâfi göremez ve bilâkaydû şart hâkimiyeti, milletin uhdesinde tutan esaslı bir umdeye istinat eder (ilkeye dayanır). Bu umdenin taallük ettiği şekil, hiçbir vakitte eski eşkâl (biçim) ile mukayese kabul edemez. Bugün Türkiye devleti doğrudan doğruya bir Meclis, bir şûra hükûmeti ile idare olunur ve ilelebet böyle idare olunacaktır. Türkiye Devleti'nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin mahiyet-i asliyesini anlayabilmek için, Teşkilâtı Esasiye'sini dikkatle mütalâa etmek lâzımdır. Bu hususta benim tarafından verilen bir nutku gözden geçirmek de muvafık (uygun) olur."

- Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun mütalâası bazılarınca bir noktadan, bir madde ilâvesine ihtiyaç hissettirdiği kanaatini hissettirmiş; Meclisin iki seneden ibaret eden müddet-i içtimai bitmeden Meclis haricindeki efrad-ı milletin ârâsını (oylarını) yoklamak lüzumu hâsıl olsa icrasına nasıl imkân verilebilecektir!

"- Bunun için bir madde ilâvesine lüzum yoktur. Vaziyeti hakikiye muvacehesinde Meclis buna dair usûlü dairesinde bir karar ittihaz edecek mevkidedir.

- Paşa Hazretleri sulh müzakeresinde bulunuyoruz. Bugünkü Meclis, müddeti içtimainı, gaye-i millinin tahakkuku ile takyid (bağlamış) ve tahdit etmiştir. Meclis, heyeti vekileyi sulh muahedesinin imzasına mezun kılmak gibi bir karar itihâs edince kendisi gaye-i milliyeye vasil olmuş sayılabilecek midir?

"- Şüphesiz şayan-ı kabul göreceği sulh şeraitini tasdik ettiği gün, hikmet-i mevcudiyeti olan vezaif-i milliyeyi ikmal etmiş olacaktır ve Teşkilâtı Esasiye kanununda musarrah olduğu üzere iki sene devam etmek üzere yeni intihabat icra olunacaktır."

- Paşa hazretleri memleketimizin her noktasını tanımış, ihtiyacına nüfuz ve vukufunu da muvaffakiyetleriyle ispat etmiştir. Bilhassa istilâdan kurtarılan yerleri nazarı dikkate alarak, eğer faaliyet-i milliyeyi bir sıra numarası altına almak icap etes, en başa hangi nevi icraat geçireceklerdir.

"- Buna dair badessulh (barıştan sonra) ilân edeceğim programda izahat-ı kâfiye göreceksiniz.

(Paşa hazretlerini programın esasları hakkında söyletmek mümkün olmadı ve ikinci bir mülâkat bu ketm ve imsakin sebebinden bir haber verdi. Dün bütün milli emeller bir "misak" üzerinde toplanarak müdafaa yolunda memlekete nasıl bir istinat noktası bulunmuş ve muvaffak olunmuşsa, Paşa hazretleri yarın da milli tekâmül için öyle bir istinat noktasını tâyin ederken, kendi tâbirleriyle, memleketin münevverlerini "tahriri bir kongre"ye iştirâk ettirmeyi tasmin etmişlerdir (tasarlamışlardır). O cevaplar gelip toplandıktan sonra müntahap (seçilmiş), heyetin yardımıyla bunları gözden geçirecekler ve bütün halk kütlesini birden kaldıracak bir idare manivelâsını o zaman harekete getireceklerdir.)

(Vakit'den: 12 Kanunuevvel (Aralık) 1922, Nu: 1796)

15.

MUSTAFA KEMAL'İN PAUL HERRIOT'YA VERDİĞİ MÜLÂKAT

Paul Herriot'nun 26 Aralık 1922'de gazetesine çektiği telgraf:

Ankara'ya varır varmaz Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan istediğim mülâkatı yapmak fırsatını elde ettim. Müşarüriyeh beni Çankaya köşkünde kabul etmek lütfunda bulundu. Verdikleri bu önemli demeci geleceğe aynen dercediyorum.

Mustafa Kemal Paşa hazretleri sözlerine şöyle başladılar:

"- Türkiye'ye karşı daima iyi niyetler beslemiş olan Fransız kavminin Türkleri, içinde buldukları hal-i harbten çıkmış görmek arzusunda bulunduğuna ve Türk mütalebatının (isteklerinin) haklı ve mâkul olduğunu takdir ettiğine samimî surette kaaniim. Binaenaleyh Lozan'daki murahhaslarımızın ihtiyar ettikleri hatt-ı hareketten derin surette müteheyyirim (hayretteyim) ve bu murahhasların memleketiniz efkâr-ı umumiyesinin hakikî tercümanı olduklarına inanmıyorum.

Murahhaslarımız hiçbir yeni talepte bulunmadılar. Kendilerinin mutalebatı (istekleri) memleketimizin yaşaması ve istiklâlini temin etmesi için lâzım gelen şeraitin hadd-ı asgarisini ihtiva etmektedir.

İstanbul ve Marmara denizinin selâmet ve taarruzdan masuniyeti hakkında teminat-ı lâzime (gerekli teminat) verilmek şartıyla Boğazlar serbestisini en evvel teklif eden biziz. Bugüne kadar bunu yapmadılar. Bu kabil teminat talebinde bulunduğumuzdan dolayı bizi ciddi surette tahtie edemezler (hatalı bulamazlar). Bugün bizi Lozan'a davet eden zevatın konferansın küşadından mukaddem (açılmasından önce) İstanbul'un bize iade edileceğini vadeden insanlar olduğunu derhâtir edince bu vadin bize hulûs (iyi) niyetiyle yapılmış olmasından

kitap

şüphe etmeye başlıyoruz. Çünkü İstanbul'un selâmet ve emniyeti için elzem (gerekli) olan şerait (koşullar) hakkında bugün bizimle pazarlık yapılmak isteniyor. Mamafih bu husustaki fikrimi beyan etmeyi Boğazlar meselesinin halledildiğini öğreneceğim güne tâlik ediyorum (geciktiriyorum).

Kapitülasyonlar

"Lâkin şimdiye kadar Lozan, bize şayan-ı hayret ve taaccüb (şaşkınlık) diğer manzaralar da ihzar etmekten (hazırlamaktan) geri durmadı. Kapitülasyonların konferansta birçok içtimaları (toplantıları) işgal etmiş olması sebebini bir türlü anlayamıyoruz. Bu meselenin mevzuubahs ve müzakere edilmesi bile izzet-i nefis-i millimize (millî izzetinefsimize) tevcih olunmuş bir hakarettir. Kapitülasyonların Türk milleti için ne derece menfur (nefret edilecek) bir şey olduğunu size tarife muktedir değilim. Bunları diğer şekil ve namlar altında gizleyerek bize kabul ettirmeye muvaffak olacaklarını tasavvur ve tahayyül edenler bu bapta pekçok aldaniyorlar. Zira Türkler kapitülasyonların idâmesinin (devam ettirilmesi) kendilerini pek az bir vakitte ölüme sevkedeceğini pek iyi anlamışlardır. Türkiye, esir olarak mahvolmaktansa son nefesine kadar mücadele ve mücahedede (uğrşmaya) bulunmaya azmetmiştir.

Ümit ederim ki bizimle sulh yapmak istediklerini beyan edenler nokta-i nazarlarında ısrar etmeyerek, bu meselede Türk milletinin azim ve iradesi aleyhine yürümek kaabil olamayacağını anladıklarını yakından göstermeye cesaret edeceklerdir.

Bir fesat ve hiyanet ocağı bulunan, memlekette tohm-ı nifak (ayrılık) ve şikak (uyuşmazlık) saçan, Hristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de mucib-i şeamet (uğursuzluğa sebep olan) ve felâket olan Rum Patrikhanesini artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilâtı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler irâe olunabilir (gösterilebilir?)

Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için arazisi üzerinde bir melce (sığınılacak yer) göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesat ocağının hakikî yeri Yunanistan'da değil midir?

Âlem-i medeniyetin unutmaması lâzım gelen bir mühim nokta daha vardır: Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Türkiye, Babîâlinin taht-ı idaresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye şeref ve haysiyet, kudret ve kuvvetini müdrük ve hukukunu muhafaza için mevcudiyetini tehlikeye ilka etmeye (atmaya) de hazır ve âmâdedir."

PAUL HERRIOT

(Hâkimiyet-i Milliye'den: 2 Ocak 1923)

16.

MUSTAFA KEMAL'İN İZMİT'TE İSTANBUL GAZETECİLERİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

İzmit - Gâzi Başkumandınımız vaziyet-i hariciye ve dahiliye, müstakbel faaliyet-i milliye (gelecekteki ulusal faaliyetten) hakkında kendilerinden beyanat telâkki etmek üzere İzmit'e giden sabah gazeteleri muharrirleri ile (Akşam) muharririni kabul ederek berveçhiâti (aşağıdaki) beyanatta bulunmuşlardır:

"- Bu maksadı temine medar olabilecek (yarayabilecek) iki mufassal (ayrıntılı) mülâkat yapılmıştır. Bittabi ben de İstanbul'un kıymetli erkân-ı matbuatı (basın mensupları) ile böyle bir temasa mazhar olduğundan dolayı suret-i mahsusada memnun bulunuyorum. Memnuniyetimin en mühim sebebi, bence de tabii olarak şayan-ı arzudur ki benim ve bilcümle rüfekay-ı mesaimin (çalışma arkadaşlarımın) vaziyeti dahiliye ve hariciyeyi nasıl görmekte olduğumuzu ve âtiye (geleceğe) ait mesail-i milliyemizin (ulusal sorunlarımızın) nasıl olması lâzım geleceği tasavvurunda bulunduğumuzu bütün millet ve cihan bir an evel bilsin. Bunu teminde bilcümle matbuatın olduğu gibi, çok mühim olan İstanbul matbuatının ifa edeceği hizmetin derecesi suhuletle (kolaylıkla) takdir olunabilir. Vuku bulan mülâkatlarda mezkûr üç esaslı zemin üzerinde çok teferruatlı ve hattâ münakaşalı müdavele-i efkâr (fikir alışverişi) edildi. Ve benim arzu ettiğiniz her nokta ve bütün teferruat üzerindeki beyanatımı dinlediniz, bu suretle muttali olduğunuz (öğrendiğiniz) hususatın birkaç kelime ile hülâsasını yapmak lâzım gelirse denilebilir ki:

1- Millet üç buçuk seneden beridir iktiham ettiği (göğüslediği) müşkülât ve fedakârlığın mütebariz (belirgin) ve müsbet metayicini (olumlu sonucunu) görmekle, takip olunan hatt-ı hareketin mutlaka hedef-i saadete (mutluluk hedefine) vüsulünden (ulaşacağından) emindir. Bugünkü muvaffakiyatı behemehal tespit ve teyit ettirmek için lüzum gösterilirse, şimdiye kadar olduğundan daha vâsi (geniş) bir azim ve itmi'nanla (güvenle) fedakârlığını ve gayretini idameye müheyyadır (hazırdır). Milletın mutlaka sulh veya mutlaka harp arzusu gibi, başlı başına bir ifade-i kat'iyesi yoktur. Millet an'anesinin bâriz bir şiarının ifadesini kullanmaktadır: "Hayırlı olanı isteriz!" Hayırlı olan, bizi şimdiye kadar hayır ve selâmete isal edenlerin hükmedecekleri tarzıdır. Milletın bu ifade ile kasdettiği Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümetidir. Bunların düşündüğü behemehal

sulhü istihsal etmektir. (sağlamaktır).

Buna milletin ve memleketin ihtiyacı olduğu kadar bütün cihan-ı medeniyetin kat'î ihtiyacı vardır. Bir kere hal-i harbi (savaş durumu) idame etmekle (sürmekle) evvelâ arzuy-u millîyi yerine getirememek, saniyen cihani medeniyetin huzur ve sükûnuna mâni olmak gibi mesuliyetlerin faili olmak doğru olmadığı gibi bilhassa buün bütün gayreti samimî olarak istihsal-i sulh (barışı elde etmek) için her türlü tedbire tevessül etmektir. Ve bütün kalbini bilâ istisna cihana açık olarak göstermeyi temine çalışmaktır. İtilâf devletlerinin bu hakikati anlamamalarına ihtimal vermemektedir. Eğer devletlerin ve milletlerin konferanstaki mümessilleri bu içtimain hilâfına harekete devamda ısrar gösterirler ve cihan-ı insaniyet ve medeniyetin tehâlükle (can atarak) intizar eylediği (beklediği) sulhün akdini akim (sonuçsuz) bırakırlar ise Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti bundan çok müteessir olacaktır. Bu insanî teessürü kendisini elbette zaaf ve tereddüd-ü kalbe düşür edemez. Üç buçuk seneden beri istihsal-i sulh (elde edilmesi) uğrunda ihtiyar olunmadık fedakârlık kalmayan hukuk-u asliye-i milliyesini (en esaslı millî hukukunu) behemehal istihsal ve teminden ibaret olan vazifesini, yine bütün milletin kaabiliyetine, kudretine, azmine ve kendisine olan emniyet ve itimadına istinaden şimdikiye kadar olduğundan daha büyük bir faaliyetle ifaya (yerine getirmeye) devam edecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin muzaffer orduları yeni zaferler istihsalî aşkından müstağni (kanıksamış) değildirlir. fakat bu zafer aşkı milletin selâmet ve saadetini temin aşkından münbaistir (doğmaktadır). İkincisinin husulü, birinciye hasıl telâkki ettirebilir.

2- Hükûmet hal-i harb ve hal-i intizarın devamına rağmen milleti, şimdiden yeni usulümüzde idarenin mütekeffil olduğu (üzerine aldığı) menafi-i hakikiyeden (hakiki menfaatlardan) müstefit edebilmek (faydalandırabilmek) için lüzumu veçhile çalışmakta, yeni bir teşebbüs almakta veya yeni bir teşebbüsün esaslarını düşünmektedir. Memleketin en ücra köşelerinde bile huzur ve asâyiş-i halk o derece temin edilmiştir ki bunu zaman-ı sâbıkın (geçmiş zamanın) en sâkin bir devresindeki hâl ile mukayese etmek nabemahal (yersiz) olur. Herkes emniyetle ve bilhassa çok büyük ümitlerle tarlalarında veya sanatları başında faaliyete geçmiş bulunuyor. Ve sa'y ve amellerinin (çalışma ve gayretlerinin) kendilerinden gasbedilmeyecek semerelerinin iktifatından (devşirilmesinden) emindirlir. İktisaf, amarif işleri, muavenet-i içtimaiye (sosyal yardım) himmetleri şimdiden kabil-i temas (dokunulabilir) yeni neticeler vermiştir. Ziraat mektepleri mevcut olanlardan maada (başka) Bursa'da, Balıkesir'de, İzmir'de, Adana'da, Erzincan'da beş mektebe malik olmakla tezyit edilmiştir (arttırılmıştır). Harbin ve inkılâbatın ataletle (durgunluk) koyduğu ziraat bankaları yeniden hal-i faaliyete vaz edilmiş (konmuş) ve birçok şube ihdas ederek (açarak) halkın muavenetine şitap etmeye (koşmaya) başlamıştır. Birçok mülteci ve muhacirler refah ile mütenasip yerlere sevk ve iskân edilmiştir. Bunun daha iyi temini için hususî muavenet bankaları tesis edilmek üzere. Köylülere mühim miktarda (2 buçuk milyon liralık) alât ve edevat-ı ziraiye tevzi edilmiş ve bu husustaki tevziyata devam edilmektedir. Ayrıca köylülere alât ve edevat-ı ziraiye vermek ve bunları icabında tamir etmek için sermayenin yüzde yetmişine iştirâk edeceğimiz bir şirket ile anlaşılacak üzere. Bu, çiftçilerin çok memnuniyetini ve menfaatini mucip olacaktır. Nafia (bayındırlık) teşebbüsâtı kariben (yakında) fiile münkalip olabilecek (çevrilebilecek) ümitbahş (ümit verici) bir zemindedir. Bunun neticesinde memleketin hüçümle merakiz-i mühimmesi (önemli merkezleri) yekdiğerine az zamanda şimendüferle kesb-i irtibat edecektir (bağlanacaktır). Mühim hezain-i madeniye (maden hazineleri) açılacaktır.

Memleketimizin baştan nihayete kadar harap manzarasını mâmureye tahvil etmekten (bayındır duruma çevirmekten) ibaret olan gayenin temel taşları her yerde gözleri tesrir edecektir (sevinç içinde bırakacaktır). Çalışmak ve mesut olmak ihtiyacında bulunan bütün halkımız için, ameleler için geniş ve emin çalışma sahaları davetlerini yapmakta gecikmeyecektir. Memleketi mâmur ve milleti mesut etmek için tasavvur ve teşebbüs edilen bütün bu işlerde takip olunacak programın esas noktalarına fiilen tevessül edilmiş (girişilmiş) addolunabilir. Bilhassa faaliyet-i iktisadiyeyi istinat ettireceğimiz esaslar her türlü vukufu beraber bilhassa doğrudan doğruya memleketimizin topraklarını koklayarak ve bu topraklarda bizzat çalışan insanların sözlerini işiterek tespit olunacaktır. Sanayi ve ticaretimiz için dahi aynı mütalâa yapılacaktır. Bunun içindir ki şubatın on beşinde İzmir'de belki beş bin kişinin toplanabileceği bir kongre yapılacaktır. Bu kongre bizzat millete ve bir taraftan da diğer milletlere anlatacaktır ki yeni Türkiye devleti temellerini süngü ile değil, süngünün dahi istinat ettiği iktisadiyatla kuracaktır. Yeni Türkiye devleti cihangir bir devlet olmayacaktır. Fakat yeni Türkiye devleti bir devlet-i iktisadiye olacaktır ve bu devleti en kuvvetli temeller üzerinde çok az zamanda kurmak hususunda Japonlardan az müstait olmadığını bilfiil isbat edecektir.

Bu saydığım teşebbüsât-ı iktisadiye ve sınaie içinde bahsettiğim şirketlerin, istiklâl ve hâkimiyeti milliyemize hürmetkâr milletlerin emniyetle hükûmetimizle temas eylemleri ve kanunlarımız dairesinde anlaşmaları ile faaliyete geçebileceklerini söylemeye hâcet yoktur. Filhakika memleketimizi az bir zamanda mâmur etmek için milletimizin gayri kâfi sermayesi karşısında haricin sermayesinden, vesaitinden, ihtisasından istifade etmek hakiki menfaatimizin iktizasındadır. Hükûmetimiz, izahına lüzum olmayan esasın riayetkârı kalacak olan her devlet ve millete karşı bu hususta emniyet ve samimiyetle ahz-ı mevki edecektir (durum takınacaktır.)

3- İçinde bulunduğumuz vaziyette çok kuvvetli olduğumuzu temin ve teşebbüsât-ı müstakbelemizde behemehal muvaffak olacağımızı bize vaadeden keyfiyet, milletin inkılâp ile ve mücadele ile tesis etmiş olduğu bugünkü hükûmetimizin şekli ve mahiyetidir.

kitap

Hükûmetimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti millîdir, tamamıyla maddîdir, hakikatperesttir. Mevhum (boş) mefkûreler arkasında o mefkûrelere (ülkûlere) vâsıl olmak için değil, fakat isâl etmek (ulaştırmak) hulyasıyla milleti kayalara çarparak, bataklara batırarak, en nihayet kurban ederek mahvetmek gibi cinayetten hazer eden (çekinen) bir hükûmettir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün programlarının umdesi şu iki esastır:

1- İstiklâl-i tam, 2- Bilâ kayd-ü şart hâkimiyet-i milliye.

Birinci umdesinin ifadesi "Misak-ı Millî"dir. 2'nci ve hayati olan umdesinin beyanı "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu"dur. Millet, Misak-ı Millî'nin medlûlünü (anlamını) güzide evlâtlarından teşkil ettiği kahraman ordularıyla fiilen istihsal eylemiştir.

"Teşkilât-ı Esasiye Kanunu"nın ruh-u aslî ise bu kanunun kitaplara geçmesinden evvel, milletin dimağında ve vicdanında temerküz eylemiş (toplanmış) olmasıyla ve ancak bunun ifadesi olmak üzere tesis ettiği Meclise verdiği vazife-i asliye ile ve senelerden beri ahkâmını fiilen tatbik edegelmekte olmasıyla ve en nihayet kanun şeklinde enzar-ı cihana (cihanın gözleri önüne) vazeylemesiyle (koymasıyla) tahakkuk eylemiştir. Hâkimiyet bilâ kayd-ü şart milletindir.

Hâdisat ve tecarib-i tarihiyemiz (tarihî tecrübelerimiz) bize milleti koyun sürüsü halinde kiyfin, arzu ve ihtirasların ve hiçbir suretle tatmin edilemeyen menfaatlerin istihşâline sürüklemekle mahvını münteç (neticeye varmış) mahiyete inkılâp eden idare tarzlarının artık memleketimizde mahall-i tatbiki kalmadığını göstermiştir. Millet hâkimiyetini değil, hâkimiyetin bir zerresini dahi âhıra (başkasına) terk ve feragın mucib olabileceği felâketin, izmihâlin (yıkıntının) hüsrânın elemi her an kalp ve vicdanında hissetmektedir. Zaten iradenin ve hâkimiyetin gayri kabil-i tecezzi (parçalanamaz) ve taksim olunduğunu ilmen ve hakikaten düşündükten sonra böyle bir nazariyenin fiile tatbikine kalkışmak ancak nazarı ve sun'î bir işe bizzarur tevessül etmekten başka bir suretle kabil-i tefsir değildir. Millet ve memleketimiz için ise bu zaruret mündefi olmuştur (ortadan kalkmıştır). Çünkü milleti hâkimiyetten mahrum eden hâil (engel) milletin galeyan ve tuğyanıyla (coşmasıyla) biraz zahmetli ve fakat binnetice muvaffakiyetli surette ortadan kaldırılmıştır. Madumun (yok olmuştun) ihyasına kalkışmak ise bittabi gayri mümkünün mümkün olduğu zehap ve butlanında (zan ve saçmalığında) temerrüt (inat) olur. Bu, mütemerritlerin (dik kafalıların) ki milletin hüsrânına bilerek veya bilmeyerek taliptirler, nedamet-i hakikiyesini (hakiki pişmanlıklarını) ve hüsrân-ı elemi mucip olmaktan başka bir netice vermez.

Artık millete karşı namuskârane, açık, kat'i ilân-ı hakikat edenler çoktur. Milletimiz ise hakayıkı hüsnü telâkiye ve icabâtını tatbika çok müsait ve müstaittir. (yatkindir). Bu istidadı isbat için yakın tarihin bile verebileceği misaller mebzuldür. (boldur). Felâketini müdrik milletimiz ne şeyh-ü-islâmın muktezay-ı dindir, diye irticaa davet eden fetvalarına, ve ne de halife ve padişahın camilerden çalınan âyât ve ehâdisi nebeviye ile müzeyyen (ziynetlenmiş) ve müzehhep (yaldızlanmış) sancakları başlarında taşıyan hilâfet ordularına ve ne de mücadele-i milliye devamınca hiçbir şey istihşâl edilemedikten başka büsbütün mucib-i mahv ve izmihlâl (yıkıntı ve çöküntünün sebebi) olacağını beyan ile milleti istiklâl ve hâkimiyetinde müsamahakâr kılmaya sarf-ı makderet eden (kudret sarfeden) Babiâli ricalinin mesai-i fafilane (hatalı çalışması) cahilânesine ve en nihayet tayyareleriyle halife ve padişahın beyannamelerini muharip (savaşan) ordumuz saflarına atan ave halife namına hareket ettiğini söyleyen Yunan ordusunun iğfâlâtına (aldatmalarına) zerre kadar iltifat göstermedi; gösteremez ve göstermeyecektir. Bilhassa bundan sonra kat'iyyen gösteremeyecektir.

Çünkü bu millet asırlardan beri bu gibi mürtecilerin, cahillerin, riyâkârların, menfaatperestlerin, serserilerin, sözlerine inanmak saffetini gösterdiğinden dolayıdır ki bugün çamurdan ve sazdan izbelerde oturmaya mahkûm çıplak ayaklarıyla ve çıplak vücutlarıyla çamurların, karların, yağmurların biaman (amansız) şamarları altında yeniden aklını başına toplamak mecburiyetinde kalmıştır.

4- Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti, memleketin bütün vicdanlı ve namuskâr münevveranı (aydınları), millete ve memlekete karşı evvelâ bu millet ve memleketin birer evlâdı olmak itibarıyla, saniyen (sonra) mensup oldukları heyet-i içtimaiyenin cihan-ı medeniyette kadr-ü menziletini (derecesini) yükselttikçe bunun kendileri için ne derece mucib-i şeref ve bahtiyarî (bahtiyarlık) olacağını düşünmekle kendilerine müteveccih vazifenin memleketi ve milleti medeniyeti hâziranın ve icabat-ı insaniyenin (insanlık icaplarının) zarurî kıldığı mertebe-i tekemmüle (olgunlaşma mertebesi) getirmek için bütün mevcudiyetleriyle her türlü şubât-ı mesaide (çalışma şubelerinde) en doğru yolları aramak ve bulmak, bunun en doğru olduğunu millete anlatmakla beraber üzerinde seri ve geniş hatvelerle (adımlarla) yürümeyi ve bütün milleti yürütmeyi temin etmektir. Bunda muvaffakiyetin istilzam eylediği (gerektirdiği) evsafı düşünerek, bu evsaktan mevcut olanlarını mevki-i istifadeye koymak ve mevcut olmayanlarını istihsale çalışmak hususundaki gayretin ne kadar ciddî olması lâzım geleceğini takdir ederiz. Hedef-i millî malûm olmuştur. Ona isâl edecek (ulaştıracak) yolları bulmak müşkül değildir, mühim olan, çetin olan o yollar üzerinde çalışmaktır. Denilebilir ki hiçbir şey muhtaç değildir. Yalnız bir tek şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak! Emraz-ı içtimaiyemizi (sosyal hastalıklarımızı) tetkik edersek asıl olarak bundan başka, bundan mühim bir maraz (hastalık) keşfedemeyiz, maraz budur. O halde ilk işimiz bu marazı esaslı surette tedavi etmektir, milleti çalışkan yapmaktır. Servet ve onun netice-i tabiiyesi (tabii sonucu) olan refah ve saadet yalnız ve ancak çalışkanların hakkıdır.

5- Bilâ istisna bizim efrad-ı milletimiz çalışmaya hahişkerdir (isteklidir). Fakat sarfolunan mesaiden âzami istifade, sa'ye tatbik olunan usul ile mütenasiptir. Evvelâ usullerimizi en çok semerebahş tarçz-ı medenide

kitap

tesbit etmeliyiz. Bir de mesai müteferrik çalışma çeşitli) oldukça netaciyi (sonuçları) o mesainin muhassala halinde vereceği neticeden çok dündür (aşağıdır). Bunun için milletin ihtiyacı-ı içtimaiyesini ve mazideki zararlarını tatmin ve telâfi edebilecek (giderebilecek) en mâkul programı tesbit etmeye mecburuz. Program bütün milletçe tatbik olunmalıdır. Bu ancak bir teşekkül-ü siyâsî ile mümkün olur.

İşte bu hakikatin istilzam (gerekirmesi) ve icbarı (zorlaması) üzerinedir ki, bütün sunufu (sınıfları) yekdiğerine lâzım-ı gayr-i müfarik (ayrılması kabil olmayan) olan çünkü menfaatleri yekdiğerinden tehalûf eylemeyen (ayrılmayan), halkımızın müşterek ve umumî olan menafi ve saadetini temin için "Halk Fırkası" namı altında bir fırka teşkili tasavvur edilmektedir. Fakat millî maksatlarımızdan ziyade şahsi menfaatler esasına müstenit (dayanan) siyâsî teşekküllerden ve bu teşkilâtın iğfallerinden, müsademelerinden tevellût etmiş (doğmuş) olan tarzların elân cezasını çekmekte olan milletin aynı mahiyette birtakım bisud (faydasız) iştigallere sevk etmek kadar kebairden (büyükten) günah yoktur.

Mondros mütareke ahkâmının haksız ve adaletsiz bir surette fiilen bozulmuş olmasından bütün memleket için çok felâketler tevellût etmiştir. Bu felâketlerin en feciine sahne olan yerlerden biri de İstanbul'dur. İstanbul yalnız çanbin (yabancıların) tecavüzüne, tazyıkına ve tezliline (aşağılatmasına) göğüs germemiştir. İstanbul aynı zamanda asırlardan beri milletin başında taşıdığı bir tâcîdarın ve onun vesaitinin dahi verdiği elemelerle gıryan (ağlamalı) olmuştur."

17.

MUSTAFA KEMAL'Nİ İZMİR GAZETECİLERİNE VERDİĞİ MÜLÂKAT

İzmir - (Hususî muhabirimizden):

Başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri dün akşam 30 Kânunusani (Ocak) 1923 salı günü akşamı saat 7'de kayın pederleri Uşakizade Muammer Beyefendi'nin hanelerinde İzmir gazetecilerini kabul buyurarak gazetecilerle uzun boylu hasbîhalde bulunmuşlardır.

Gazeteciler ittifakla paşa hazretlerinden aşağıdaki suallere cevap vermesi lütfunda bulunmalarını temenni eylemişlerdir. Lozan Konferansı'nın inkıtaa uğraması (duraklaması) ihtimali var mıdır? Ve intikadan ne gibi netayiç (sonuçlar) tevellût edebilir (doğabilir), bu bapta (husustaki) fik-i devletleri:

"- Biz de Lozan konferansını dikkatle takip ediyoruz. Çünkü biliyorsunuz ki konferansa davet olduğumuz zaman ordularımız bütün cihanı hayrete ve takdire mecbur edecek çok parlak ve çok kat'i bir muzafferiyetin âmili bulunuyordu. Buna rağmen İtilâf devletlerinin hüs-ü niyetine (iyi niyetine) ve teklilerinin samimiyetine inanarak, ordularımızı tevkif ederek (durdurarak) pek insanî hislerle heyet-i murahhasımızı Lozan'a gönderdik. Bizim bu harekâtımızı tenkid eden dostlarımıza İtilâf devletlerinin artık hüs-ü niyetlerine emniyet edilebileceği kanaatini beyan ettik. Maatteesüf bütün samimiyetimize ve ciddiyetimize rağmen bugüne kadar uzayıp gelen konferansın son safhası henüz İtilâf devletlerinin zihniyetinde tebeddül (değişme) olmadığını, hâlâ eski Osmanlı devletini boğazlayan ve milletimiz için en şedit (şiddetli) ve en kahhar (kahredici) bir darbe-i intibah (uyanma darbesi) olan sabık tavır ve harekâtı başka şekil ve surette yeni Türkiye devletine kabul ettirmek istiyorlar. Son dakikaya kadar İtilâf devletlerinin hakkı ve hakikatı teslim etmelerine intizarla beraber bütün cihan-ı medeniyetin temayül-ü samimiyesine rağmen harbi idame etmek mesuliyetinden çekinmezlerse hükümetimiz vatan ve millete karşı taahhüt eylediği vazifeyi hüs-ü ikmal edebilmek (iyi bir şekilde tamamlamak) için tevessüle (girişmeye) mecbur olduğu tedbirleri düşünmekten ve almaktan bir an geri kalmamıştır.

Yeni Türkiye ricali miskin ve mütevehhim (kuruntulu) değildir. Kendini bildiği kadar muhataplarını da bilir. Kendi yapacağını takdir ettiği kadar muhataplarının da yapabileceğini nazarı dikkate alır."

- Ötedenberi harekâtı milliyeyi Fransa Hariciye Nezareti'nin nim resmî (yarı resmî) vasatı-i neşr-i efkârı (fikirlere yaygın organı) olan "Temps" ve daha bâzı Fransız gazeteleri terviç ettikleri (doğru buldukları) halde Lozan'da Fransız heyet-i murahhasasının mütalebat-ı meşruamızın (meşru isteklerimizin) adem-i kabulü (kabul edilmemesi) hususunda gösterdiği harekât-ı mütenakıza (çelişmeli hareketler) hakkında ne düşünüyorsunuz?

"- Filhakika Fransız heyeti murahhasasının tavır ve hareketine bakılırsa bu heyetin Fransız milletin tercüman-ı efkâr ve hissiyatı (fikirlere ve hislerinin tercümanı) olmadığına zahip olunur. Bunun sebebinin bulmak güç değildir. Hattâ sühuletle herkes tahmin edebilir. İtiraf etmek lâzımdır ki bir Fransız heyet-i murahhasasından bu yolda bir harekete intizar eylemezdik."

- İtilâf devletleri müzâkeratı katederlerse faaliyet-i askeriye olur mu? Yoksa vesait-i diplomatikiye ile bir çare-i halli aramakla mı vakit geçirilir?

"- Uzun müddet atalette (hareketsizlikte) kalmayı istilzam edecek olan diplomasi tarika şimdikiye kadar mücerrep (tecrübe edilmiş) olduğuna göre hiçbir semere vaatmez."

C.S.

(Akşam'dan: 6 Şubat 1923)

18.

MUSTAFA KEMAL'İN AHMET ŞÜKRÜ'YE
VERDİĞİ MÜLÂKAT

Reisicumhur hazretleri, Ankara'yı ziyaret eden Tercüman-ı Hakikat başmuharriri Ahmet Şükrü Bey'e âtideki (aşağıdaki) beyanatta bulunmuşlardır:

"- İstanbul'un saf, samimî ve mütevazî kütlesine minnettarım. En müşkül dakikalarımızda kalbimiz onlarla beraber çarpmıştır. İstanbul ahalisi son senelerde çok elemli ve felâketli dakikalar geçirmişlerdir. Her zaman mâsum insanları baştan çıkarmak için uğraşanlar olmuştur. Böylelerinin sözlerine kulak asmamak, onlara tertip olunacak en iyi cezadır. Mücadele hayatımızda elim dakikalar yaşadık. Emin olunuz ki hiç kabahati olmayan masumların duçar-ı gardır olması (gadre uğraması) kadar beni müteessir eden bir hâdise yoktur. Cumhuriyet serbesti-i efkâr (fikirlere serbestliği) taraftarıdır. Samimi ve meşru olmak şartıyla her fikre hürmet ederiz. Her kanaat bizce muhteremdir. Yalnız muarızlarımızın insafı olmaz; lâzımdır.

Memleketimize şöyle pamuk ipliğine bağlanmış bir intizam ve âsâyiş değil, en müterakki (gelişmiş) addolunan memleketlerdeki sükûn gelecektir. Bu noktada Fransa'ya veya İngiltere'ye gıpta etmeyecek bir hale behemehâl geleceğiz.

Memleket behemehâl asrî, medenî ve müteceddit (yenilik taraflısı) olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Bütün fedakârlığımızın semere vermesi buna mütevakkıftır (bağlıdır). Türkiye ya yeni fikirle mücehhez (donanmış) namuslu bir idare olacaktır veyahut olamayacaktır. Halk ile çok temasım vardır. O saf kütle bilmezsiniz, ne kadar tecerrüd (yenilik) taraftarıdır. İcraatımızda hiçbir zaman, menavi (engeller) bu kesif tabakadan gelmeyecektir. Halk müreffeh, müstakil, zengin olmak istiyor. Komşularının refahını gördüğü halde fakir olmak pek ağırdır. İrticakâr fikirler perverde edenler (besleyenler) muayyen bir sınıfa istinat (dayanabileceklerini) zannediyorlar. Bu, katiiyen bir vehimdir, bir zandır. Terakki yolumuz önüne dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz, teceddüt vâdisinde duracak değiliz. Dünya müthiş bir cereyanla ilerliyor. Biz bu ahengin haricinde kalabilir miyiz?"

(Hâkimiyet-i Milliye'den: 4 Aralık 1923)
AHMET ŞÜKRÜ

19.

MUSTAFA KEMAL'İN GRACE ELLİSON'A (*)
VERDİĞİ MÜLÂKAT

Yazı masalarının birinin üzerinde Napolyon'a ait bazı kitapları görünce, "Sadece büyük bir zafer hakkında tebriklerim yerine, 'Küçük Korsikalı' hakkında bir kitap etirmediğime" teessüf ettim, dedim.

"- Böyle bir şey düşünmeyiniz, o beni büyük bir general olarak alâkadar eder, fakat..."

- Ben zannediyordum ki sizin ona karşı alâkanız hayranlık derecesine varır, öyle diyorlar."

"- Ne garip bir rivayet! Tabii ben bütün büyük sevkülceyişleri tetkik ederim; fakat Sakarya'yı Austerlitz'e benzetmek büyük bir kompliman değildir. Napolyon ihtirası her şeyden öne koydu. O kendisi için döğüştü. Gaye için değil. Neticede mukadder (kaçınılmaz) olan inhidam (yüklü) geldi."

- Muvaffakiyetten hiçbir an şüphe ettiniz mi?

"- Hayır! aslâ. Ben bütün plânı en başlangıçtan beri olduğu gibi gördüm, (hiç cephanemiz kalmadığı zamanlar bile) ve neticeyi bildim. Biz kan akmasına ve harabiyete mâni olmak için uzun zaman geciktik. Fethi Bey, son bir tedbir olmak üzere Londra'ya gitti. Çünkü biz kanla değil, mürekkeple yapılmış bir muahede istiyorduk."

Gözüm Paşanın yazı masasının üzerinde asılı duran güzel yüzlü bir Türk hanımının portresine ilişti.

- Ne güzel bir yüz! diye haykırdım.

Paşa, göze çarpan bir gurula "Anam" dedi.

- Onu görmenin büyük zevkine varabilir miyim! dedim.

"- Çok hastadır. Doktorlar gece gündüz yanındadırlar. Heyhat, korkuyorum artık iyi olmayacak."

Sonra merdivenden çıkıp hastanın dairesine gittik. Onu bir divan üzerinde yastıklara dayanıp oturuyor görünce şaşım. İlk önce onun ölümüne bu kadar yakın olduğuna inanmak güçtü.

"- "Yazık!" dedi Mustafa Kemal, "Onun ıstırapı benim yüzümdendir. Benim sürgün kaldığım yıllar esnasında çektiği ıstırap ve döktüğü gözyaşlarının hesabını şimdi veriyor." O çok söyleyemeyecek kadar meyustu (üzgündü), sesinde keder vardı.

- "Şimdi siz de onun zaferine iştirâk edebilirsiniz," dedim, "Oğlunuzla kimbilir ne kadar iftihar ediyorsunuz.

kitap

Onun yaptıkları fevkalâdedir. Ben yalnız onun eserini görmüş olmak ve onunla konuşmuş olmakla iftihar ediyorum."
Bana heyecanla teşekkür etti ve dedi ki: "Allahın bana bu oğulu vatani kurtarmak için gönderdiğine inanıyorum."

(Yücel Mec. Mart 1940, sayı:61)

20.

MUSTAFA KEMAL'İN MAURICE PERNO'YA VERDİĞİ MÜLÂKAT

Maruf Fransız muharriri Maurice Perno, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile icra ettiği mühim bir mülâkatı "Revue de monde" mecmuasında berveçhidti (aşağıda olduğu şekilde) naklediyor:

Mustafa Kemal Paşa, bütün eşyası bir kanape, iki koltuktan ibaret olan bu küçük odada elini masaya dayamış, ayakta duruyordu.

Bana elini uzattı, oturmak için yer gösterdi ve bir sigara verdi, nazikâne bir tavırla beni dinlemeye âmâde olduğunu ihsas etti (sezdirdi). Derhal mevzua geçerek Fransa'nın, istiklâlini kaybetmektense ölüme karar vermiş olan bir milletin azim ve cehdini (çabasını) nasıl muhabbetli bir alâka ile takip ettiğini hatırlattım.

Mustafa Kemal Paşa:

"- Türkler; memleketinizin muhabbetine itimat edebileceklerini bilirler. Her zaman Fransa hürriyet için kahramanâne mücadelede dünyaya misal teşkil etmiştir." dedi.

- Fakat, dedim; zat-ı asilânelerine itiraf ederim ki son aylar zarfında Fransızların Türklere hissiyatı daha az umumi idi. Türkiye'nin hasımları vatandaşlarımla muhabbetini Türkiye'nin üzerinden çekip almaya çalıştılar.

Ve evvelâ Türk hükümetinin Türkiye'de mekteplerimizin, lisanımızın, nüfuzumuzun inkişafına mâni olacak tedabir ittihaz edeceğini, sonra Türk milliyetperverlerinin güya ecnebi düşmanı olduklarını ileri sürdüler. Bu iki nokta hakkında zat-ı asilâneleri bana tavzihatta (açıklamalarda) bulunabilirler mi?

Mustafa Kemal Paşa bir saniye düşündü gözleri uzaklara daldı, dedi ki:

"- Mektepleriniz için bu, biraz da eski bir hikâyedir. Fransız mektepleri Türk milletine büyük hizmetler etmiştir. Biz, hepimiz Fransa'nın hars (kültür) membaından (kaynağından) içtik. Ben bile çocukken bir müddet Fransız mektebine gittim. Fakat bazan ecnebi mekteplerinin vazife hudutlarını geçtiğini, rollerinden çıktıklarını, gayri fennî propaganda gayeleri takip ettiklerini ve bunun için halkımızın Türk olmayan unsurlarına istinat ettiklerini gördük."

Bu ithamı derhal kaydettim:

- Bu şikâyet belki bazı ecnebi mektepleri için vârid olabilir. Merzifon'daki Amerikan mektebini kapattığınız için kimsenin size bir diyeceği yoktur. Fakat Türkiye'de bir Fransız mektebine karşı gerek siyasi gerek dini herhangi bir propaganda isnat edildiğini bilmiyorum.

Paşa hafifçe güldü ve cevap verdi:

"- Fransız mekteplerinin ekserisi rahipler ve hemşireler tarafından idare edilmektedir. Şu halde meslekî bir mahiyeti vardır. Binaenaleyh dinî bir propaganda bulduklarından endişe edebiliriz. Maamafih istiyoruz ki mektepleriniz kalsın. Fakat Türkiye'de bizim mekteplerimizin bile hazır olmadıkları imtiyazata (ayrıcalığa) ecnebi mekteplerinin malik olması gayri kabil-i kabuldür (kabul edilemez). Müesseseleriniz, aynı sınıfta Türk müessesatına mevzu olan kanun ve nizamata riayet ettikçe bâki kalabilir. Zaten bu mesele Ankara murahhısları ile Fransa mümessilleri arasında müzakere ve esaslı prensipler üzerinde itilâf (anlaşma) hâsıl olmuştur."

Bu sırada bir fasıla-i sükût oldu. Mustafa Kemal Paşa sıcağın başındaki astragan kalpağı çıkardı. Karşımda büsbütün başka bir adam gördüğümü zannettim. Sarışın ince saçları kalpak altında göremediğim geniş ve taazzuv etmiş (biçimlenmiş) alnını açık bırakıyordu. Kendi kendime karşımda bir Türk mü, yahut bir Slav mı mevcut olduğunu düşündüm. Yavaş yavaş evvelâ bilâ ihtiyar kapalı duran bu çehre canlandı, sesteki ihtizazlar (gönül rahatlığı) değişti. Paşa devam etti:

"- İkinci ecnebi düşmanlığı noktasına gelince: Şu bilinsin ki, biz ecnebilere karşı herhangi hasmâne (düşmanca) bir his beslemediğimiz gibi onlarla samimâne münasebatta bulunmak arzusundayız. Türkler bütün medenî milletlerin dostlarıdır. Ecnebler memleketimize gelsinler, bize zarar vermemek, hürriyetlerimizi müşkûlât irâsına (çıkartılmasına) çalışmamak şartıyla burada daima hüs-ü kabul görecektir. Maksadımız yeniden mukarenet (yakınlık) peydâ etmek, bizi başka milletlere bağlayan revabıtı (bağları) tezyit etmektir (arttırmaktır). Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirâk etmesi lâzımdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sukutu (düşmesi), Garba karşı elde ettiği muzafferiyetlerden çok mağrur olarak kendisini Avrupa milletlerine bağlayan rabıtaları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hatâ idi, bunu tekrar etmeyeceğiz.

kitap

Memleketimizi asrîleştirmek istiyoruz. Bütün mesâimiz (çalışmamız) Türkiye'de asrî, binaenaleyh garbî bir hükûmet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de Garbe teveccüh etmemiş (yönelmemiş) millet hangisidir? Bir istikamete yürümek azminde olan ve hareketinin, ayağında bağlı zincirlerle işkâl edildiğini (güçlük çıkarıldığını) gören insan ne yapar? Zincirleri kırar, yürür.

Fakat tahaddüs eden (ortaya çıkan) vekayi, Türkiye'nin bilâ kayd-ü şart hâkimiyet-i müstakillesine sahibolması neticesine vardı. Bundan sonra memleketimize gelecek ecnebler, samimiyetle bizi hüküm ve esaretlerine almaktan feragat ederlerse hüsn-ü kabul göreceklerdir. İlga edilen (kaldırılan) uhud-u atika (eski ahidler) Türk milletinin bir hezimet neticesi değildi. Bu Türkiye'ye zorla kabul ettirilmiş bir boyunduruk değil, padişahımızın birkaç ecnebi devlete kemal-i lûtf ve mürüvvetle (tam bir lûtf ve insanlıkla) takdim ettikleri bir hediye idi. Devletler bu hediyeden aleyhimize istifade ettiler. Uhud-u atika memleketimizi fakra (yoksulluğa) düşürdü, harabetti. Eğer ecnebi düşmanlığından, o kadar pahalı elde edilen bir istiklâl hâle (bağımsızlığa zarar) verecek her şeyden nefret manası çıkarılıyorsa, evet, bizim ecnebi düşmanı olduğumuz söylenebilir. Size açıkça söyledim ve sonuna kadar açık sözlü olacağım. Henüz emniyetimiz yerinde değildir, evvelce Türkiye'de ecnebi teşebbüsünün, ecnebi maksatlarının bize telkin ettiği endişeler kâmilen zâil olmuş (tam olarak ortadan kalkmış) değildir. Eğer bazan ihtiyatkâr hareket ediyorsak, ifrat (aşırı) derecede şüpheli davranıyorsak, bize çok pahalıya mal olan hürriyetimizi kaybetmek hususundaki korkumuzdandır."

Bu son sözler nazar-ı dikkatimi celbeden bir samimiyet ve bir azimle söylendi.

Mustafa Kemal Paşa yeni bir suale intizar ediyordu. Dinî mesele hakkındaki fikirlerini dinlemek merakında idim. Bu vadiye ittihaz edilen (alınan) bazı tedabirden ne maksat takib edildiğini izah etmesini rica ettim.

"- İttihaz ettiğimiz (aldığımız) bütün tedbirler bir cümle ile hülâsa edilebilir (özetlenebilir): Hâkimiyet-i milliyeyi ilân ettik. Kelimeler üzerinde oynamayalım. Bugünkü Türk hükûmeti az çok cumhuriyettir (1). Bu bizim hakkımızdır; fenalık nerede? Menşelerimizi hatırlayınız. Tarihimizin en mes'ut devresi hükümdarlarımızın halife olmadıkları zamandır. Bir Türk padişahı, hilâfeti her nasılsa kendisine mal etmek için nüfuzunu, itibarını, servetini istimal etti. Bu sırf bir tesadüf eseri idi. Peygamberimiz tilmizlerine dünya milletlerine İslâmîyeti kabul ettirmelerini emretti, bu milletlerin hükûmeti başına geçmelerini emretmedi. Peygamberimizin zihninden aslâ böyle bir fikir geçmemiştir. Hilâfet demek, idare, hükûmet demektir. Hakikaten vazifesini yapmak, bütün Müslüman milletlerini idare etmek isteyen bir halife, buna nasıl muvaffak olur? İtiraf ederim ki bu şerait dahilinde beni halife tâyin etseler derhal istifamı verirdim..."

Fakat tarihe gelelim, hakayıkı (gerçeği) tetkik edelim, Araplar Bağdat'ta bir hilâfet tesis ettiler, fakat Cordou'da bir hilâfet daha vücuda getirdiler. Ne Acemler, ne Afganlılar, ne Afrika Müslümanları İstanbul halifesini aslâ tanımadılar. Bütün İslâm milletleri üzerinde ulvî vazife-i ruhaniyesini ifa eden yegâne halife fikri hakikaten değil, kitaplardan çıkmış bir fikirdir. Halife hiçbir zaman Roma'daki Papanın Katolikler üzerindeki kuvvet ve iktidarını gösterememiştir.

Son ıslahatımızın sebep olduğu tenkitler, gayr-ı hakikî mevhum bir fikirden, ittihad-ı islâm (islâm birliği) fikrinden mülhemdir. Bu fikir aslâ hakikat olmamıştır.

İlave edelim ki İslâm âleminde Türkler halifenin maddî ihtiyaçlarını fiilen temin eden yegâne millettir. Cihanşümûl bir hilâfeti terviç edenler (üzerlerine alanlar), şimdiye kadar her türlü iştiraktan mücanebet etmişlerdir (uzak kalmışlardır). O halde ne iddia ediyorlar? Yalnız Türkler bu müessesenin hamulesine (yüküne) tahammül etsinler ve yine yalnız onlar halifenin nüfuz-u hâkimesine riayet etsinler... Bu iddia müfritanedir (aşırıdır)."

- Şu halde yeni Türkiye'nin siyasetinde dine mugayir (aykırı) hiçbir temayül ve mahiyet olmayacak demek? "- Siyasetimizi dine mugayir olmak şöyle dursun, din nokta-ı nazarından eksik bile hissediyoruz."

- Zat-ı asilâneleri, düşüncüklerini bendenize daha iyi izah buyururlar mı?

"- Türk milleti daha dindardır, yani bütün sadeliği ile dindardır, demek istiyorum. Dinimiz -bizzat hakikate nasıl inanıyorsam buna da öyle inanıyorum- şuura (akla) muhalif, terakkiye (ilerlemeye) mâni hiçbir şey ihtiva etmiyor. Halbuki Türkiye'ye istiklâlini veren bu Asya milleti içinde daha karışık sun'î, itikadat-ı bâtiladan (bâtil inanışlardan) ibaret bir din daha vardır. Fakat bu cahiller, bu âcizler sırası gelince tenevvür edeceklerdir (aydınlanacaklardır).

Eğer ziyaya (ışığa) takarrüp edemezlerse (yaklaşamazlarsa) kendilerini mahv ve mahkûm etmişler demektir. Onları kurtaracağız."

MAURİCE PERNO

(Akşam'dan: 11 Şubat 1924)

21.

MUSTAFA KEMAL'İN MADAME TITIINA'YA
VERDİĞİ MÜLÂKAT

Bu dinç, mümtaz, centilmen ve 1919 senesinden beri muhabbet-ı umumiyeyi (genel sevgiyi) kazanmış olan şahsiyet ile karşı karşıya bulunuyorduk. Müşarünileyhten kıymettar dakikalarını izaa (ziyan) etmemek üzere, derhal mülâkâtın mevzuuna girişmekliğim için müsaadesini talep ettim ve dedim ki:

kitap

- Reiscumhur Hazretleri, Meclisi millîde memleketim için o samimî beyanatta bulunduğunuz zaman Ankara'ya vasil olmuşum...

Daha ben cümleyi bitirmeye vakit bulamadan Paşa sözlerimi keserek:

"- Bu hususta daha sarîh ve vâzîh (açık ve açıklayıcı) olmak istiyorum. Karilerinize (okurlarınıza) söyleyiniz ki, Türkiye ile Fransa'nın arasındaki münasebatın muhabbet ve meveddetle (sevgi ile) meşbu (dolu) olmuş bulunması, hissî bir muhabbet ve teveccühten ve iki milletin zevk-i selimindeki iştirâkten neşet ediyor (yayılıyor). Türkiye kendini idrak ettiği ve anladığı bu günlerde bu eski muhabbet ve meveddete (sevgi ve sevgi göstermeye) bir yenisi munzam oluyor (ekleniyor). Bu meveddet, şahsen daha sıkı bir hale sokmak istediğim iki Cumhuriyet arasındaki münasebat-ı dostaneyi (dostça ilişkileri) daha ziyade takviye edecektir. - Filhakika bu münasebat, gazetelerin Fransa'ya yapacağını yazdıkları seyahatle sıkı bir şekilde inkılâp edecektir.

"- Fransa'ya seyahatim mi? Filhakika Mösyö Mojen ile görüştüm ve Türk toprağından dışarıya ayak attığım zaman en evvel Fransa'yı ziyaret edeceğimi vâdettim. Arzum'da 15 sene evvel tanışmış olduğum memleketinizi ziyaret etmek merkezindedir. Memleketinizi memnuniyetle tekrar göreceğim."

- Ne vakit?

"- Bunu tayine imkân yok. Elyevm (önce), muhtac-ı hal (çözümü gereken) birçok meseleler vardır. Herşey ahval ve vaziyete tâbidir. Betaetle terâkki etmekte bulunduğumuz serzenişinin bize atfedildiğini işitmişsinizdir. Fakat genç Türkiye Cumhuriyeti'nin bir sene evvel doğmuş bulunduğunu ve daha bidayette (başlangıçta) her şeyi muhtac-ı ıslah ve tanzim bir memleket dahilinde muazzam bir iş karşısında bulunduğunu unutuyorlar.

- Sizin ve hükümetinizin tamamen ahrarane (özgürce) olan efkârı Fransa'da malûm olmakla beraber hilâfetin ilgası (kaldırılmış) bir nebze hayreti mucip olmuştur.

"- Bu, mükerren bana irad edilmiş olan bir sualdir. Ben bu suale daima aynı saffet (temiz duygular) ve samimiyetle cevap vereceğim. Hilâfet, zamanımızda artık yeri olmayan mazinin bir efsanesinden ibarettir. Tunuslular, Mısırlılar, Hintliler ve diğer Müslümanlar İngiliz ve Fransız hâkimiyeti altında bulunuyorlar. Yeni bir halife yakında Kahire'de tayin olunacaktır.

Her halde Türkiye dinî mazisinden kemal-i sarahat (bütün açıklıkla) ve kat'iyetle kat'ı alâka (ilgisini kesmiş) etmiş ve her nevi müşküløttan azade olarak tarik-i terakkide (ilerleme yolunda) yürüyor."

(İkdam'dan: 30 T. sani (Kasım) 1924)

22.

MUSTAFA KEMAL'İN FALİH RIFKI VE
MAHMUT BEY'E VERDİĞİ MÜLÂKAT (*)

Umumi Harp Başlangıcında

"- Arıburnu'nu Anafartalar'ı yapmış bir kumandan idim. Zannediyordum ki, ve bilâhare dost düşman herkesin tarz-ı telâkkisi de benim bu zannımı teyit etti (doğruladı), memlekette bir hizmette bulunmuşum, o hareketle bilhassa payitahtı kurtarmıştım. İnsanlık hali, bu nâciz (değersiz) hizmeti ifa etmiş olmaktan memnun olabileceğini tahmin ettiğim Osmanlı ricâl-i mühimmesini (mühim şahsiyetlerini) ziyaret ediyordum ve bu ziyaretleri daha mühim bir vazife hissini sevkiyle yapıyordum. İlim, fen, san'at ve hâdiseler itibarıyla, memleketim için ve milletimin mevzuubahs olmak lâzım gelen hayat ve mematı (ölümü) için düşüncelerim vardı, başta bulunanlara onları söylemek istiyordum. Hariciye nazır-ı muhterimini de görmek ve kendisiyle konuşmak faydalı olur itikadına (inancına) saptım. Nezaretin bir müsteşar muavinini vardı, Sofya sefaretinden tanırdım: Halil Bey... Evvelâ bu güzel kalbli adamı makamında buldum. Nazır Beyefendi'ye, kendilerini ziyaret için geldiğimi söylemesini rica ettim, intizar (bekleme) emri geldi. Bekledim, bilmem ne kadar sürdü, fakat intizar epey uzun oldu, bu aralık muhterem nazır bey çok enteresan zairleri (ziyaretçileri) kabul etmekle meşgul idi. Farkına vardım ki, ben geldikten ve haber verdikten sonra, gelmiş olanlar dahi nazır bey tarafından kabul olunmaktadır. Canım sıkılmadı değil, müsteşar muavinine:

- Beyefendi hazretleri galiba beni unuttular, dedim.

Muavin benim intizarda bulunduğumu tekrar hatırlattı.

- Beklesin, buyurmuş. Kemal-i sükûn ile muavin beyin yanında oturdum. Kendisine dedim ki:

- Sizin nazırınız bütün zamanını böyle manasız ziyaretleri kabul etmekle mi geçirir?

Terbiyeli ve halûk (iyi) muhatabım sualime cevap vermedi. Bir aralık nazır beyefendinin bürosunu salonla birleştiren kapı açıldı ve bir odacı:

- Buyurun efendim, dedi.

Muavin beyle ciddî bir mevzu üzerinde konuşuyordum:

- Nedir o? dedim.

Odacı:

"- Nazır beyefendi hazretleri sizi kabul buyuracaklar..." cevabını verdi.

- Beklesinler, dedim.

Gazi devam etti:

"- Filhakika müsteşar muavini ile olan mükâlememizin biraz uzatılmış safhasının neticesine kadar nazır beyefendinin davetine icabet edemedim.

Nazır beyefendinin muhteşem bürosuna girdiğim vakit, müşarünileyh beni ayakta ve mültefitâne kabul etti ve bana vaziyet-i askeriye, vaziyet-i dahiliyenin, vaziyet-i umumiye-i siyasiyenin çok parlak olduğundan parlak bir lisanla bahsetti. Nezaketen teşekkür ettim: Yalnız bazı mütalâat ve mülâhazatta (düşünce ve görüşlerde) bulunup bulunamayacağımı istizah ettim:

- Hay hay efendim, dedi.

Dedim ki, -Ben vaziyeti hiç de sizin gördüğünüz gibi görmüyorum. Vaziyet-i umumiye sizin izah ettiğiniz gibi olmasını çok temenni ederdim. Fakat ben en çetin ve en müşkül netice alınabilen bir harp sahasından ve o sahanın kumandanı olarak İstanbul'a geliyorum. Eğer lütfeder de beni bir saniye dinlerseniz minnettar olurum.

- Lütfen efendim, buyurdular. Devam ettim:

- Beyefendi, vaziyet sizin gördüğünüz gibi parlak değildir. Siz ki devletin idaresi mes'uliyetlerinden bir kısmını üzerine almış bir zatsınız, eğer şunun bunun ifadesine itimat ederek (güvenerek) siyaset kullanmakta devam ederseniz, mevcut tehlike umumî tahminin de fevkinde (üstünde) olur.

Cevap verdi: Beyefendi, (bunu telâffuz ederken pek ciddî bir âmir tavrı takındı) ne demek istediğinizi anlayamadım.

Mütevazî bir lisanla izah ettim:

- Siz her şeyi biliyorsunuz da beni yabancı ve acemi bir adam telâkki ederek, bu acı hakikatler üzerinde benimle açık konuşmaktan tevakkî ediyorsunuz (sakınıyorsunuz). Muktedir bir nazıra yaraşan da budur. Fakat ben o adamım ki, benimle her şey konuşulur, müsaade buyurunuz, teati edeceğimiz (görüşeceğimiz) fikirler aramızda kalacaktır, sizi diğer bir noktada tenvir edeyim (aydınlatayim): Hakikati konuşmaktan korkmayınız. Hakikat sizin dedikleriniz değil benim dediklerim.

Çok sert ve ciddî tavrıyla şu mukabelede (karşılıkta) bulundu:

- Kumandan bey, biz size hürmet ettik, çünkü bize dediler ki Arıburnu ve Anafartalar kumandanı Mustafa Kemal hizmet etti, bunun için zat-ı âlinizin hüsn-ü kabul etmek istemiştin, fakat bugün bana bahsettiğiniz şeylerin başka manada olduğunu hisseder gibi oluyorum. Beyefendi, bu mübahase ve tenkidatın makam ve muhatabı ben değilim. Ben ordu başkumandanına, onun erkân-ı harbiyesine, bütün heyet-i vükelâ ile beraber derin ve sarsılmaz itimat taşıyan bir nazırım. Sizin tereddütleriniz olabilir; sizin vâkif olmadığınız hakikatler bulunabilir. Ben size bunları izah etmekte mazurum. Eğer siz buraya şüphe ve tereddütlerinizi izah etmekte mazurum. Eğer siz buraya şüphe ve tereddütlerinizi hal için gelmişseniz yanlış yere geldiğinizi ihtar etmek mecburiyetindeyim. Başkumandanlığa ve erkân-ı harbiyesine müracaat ediniz. Hiç şüphe etmem, ki orada sizi lüzumu kadar, ihtiyacınız kadar tenvire muktedir zevat vardır.

- Bana yol göstermek nezaketinde bulunduğunuz için size teşekkür ederim. Yalnız müsaadenizle şunu arzedeğim ki, evvelâ ben Türk ordusunun yabancı bir adam değilim; ben ordu ile çok küçük zabıtlıktan beri derinden temasa geçmiş bir askerim. Ben hâdisatın sevki ile ordunun içinde zabıt, nihayet kumandan olarak iş görmüş ve zannıma göre muvaffak olmuş bir kumandanım. Türk ordusunu, onun faziletini, kıymetini ve bu ordu ile neler yapılabileceğini benim kadar anlayan az olmuştur. Beni acemi bir zabıt, tesadüfle kumandan olmuş bir adam gibi telâkki ettiğiniz için müteessirim. Maamafih sizi mazur görüyorum, zira bütün hayatınızda, hattâ şimdiki vaziyet-i mühimme-i siyasiyenizde (mühim siyasî durumunuzda) henüz hakikatle, temasa gelmiş bir zat değilsiniz. Bana bir şey tavsiye ettiniz ki ben onu yapamam, Başkumandanlık Vekâletine erkân-ı harbiyesine müracaat etmek, tereddütlerimi orada izale etmek (gidirmek)... Beyefendi; farkında değil misiniz ki artık bu memlekette millî bir erkân-ı harbiye heyeti yoktur, bir Alman erkân-ı harbiyesi vardır; o Alman erkân-ı harbiyesi ki, Türk ordusunda ilk icraat olarak benim gibi âsi bir askeri taretmek (uzaklaştırmak) kararına vardı, beni o heyete mi gönderiyorsunuz?"

Büyük Adam Kimdir?

"- Arkadaşlar, Selânik'te Hürriyet meydanı denilen bir meydan vardır, maruf bâzı yerler de meydanı ihata eder (kuşatır): Olimpos Palas, Kristal, Yonyo, vesaire...

Bir gece Yonyo'nun mahşer gibi kalabalık, büyük salonunun bir köşesinde, ufak merdivenle çıkılır; bir de hususî oda olduğunu haber aldım ve oraya çıktım. Ufak, zarif bir salonda ve ağız ağzına dolu idi. Salonda bir masaya yaklaştığımı hatırlarım; bu masada ihtilâlcî zevat (kişiler) varmış. Rakı ve bira içildiğine dikkat ettim; masaya işgal edenler çok vatanperverâne konuşuyorlardı. İnkılâp yapabilmek için büyük adam olmaktan bahs olunmakta idi. Herkeste büyük adam olmak hevesi vardı. Fakat büyük olabilmek için insan nasıl ve kimin gibi olmalı?

İçlerinden biri bağırdı "Cemal Paşa gibi olmak isterim.." Sofrayı işgal edenlerden hepsi: "Bravo, dediler, Cemal gibi..." Sonra hiçbirini yakından tanımadığım bu zevat hep birden bana döndüler. Ben durgun ve sabit bir nazarla kendilerine baktım. Benim tavrımdaki ve durgunluğumdaki manaya dikkat eden yoktu. Benim

kitap

onlardan daha çok, her gün ve her gece temas etmekte olduğum Cemal Bey hakkındaki nokta-i nazarlarını teyit etmeliğime muntazır idiler (beklemede idiler). Ben bilmem neden, bu zevatı tatmin edecek bir işarette bulunamadım. Fakat içimden şu mülâhaza geçti: "Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki memleketi kurtarmak için evvelâ büyük adam olmak lâzımdır, der, ve bunun için bir de nümune intihap eder (örnek seçer), onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı kanaatinde bulunur, bu, adam değildir."

Bu mülâhazada (görüşlerde) bulunurken, sofrada arkadaşlarımı memnun edemediğimi hissettim. Hiç şüphe etmem, ki bana dair hükümleri menfi (olumsuz) olmuştur; ve bu hükümlerini mâkul bir surette izah edebilmek için demiş olsalar gerekir ki:

"- Bu acemî efendi, galiba kendini o kadar büyük görüyor, ki ve bu sebepten daire-i rüyeti (görüş alanı) o kadar daralmıştır, ki artık büyüklüğü göremez hale gelmiştir. Bu adam arkadaşımız olamaz."

Bu gece, o sofranın mahmurluğu etrafında iki telâkki tebellir etti (belirdi): Biri müsbet, biri menfi.

Bir telâkkiye (anlayışa) göre evvelâ büyük adam olmak, sonra memleketi kurtarmak lâzımdır. Diğer telâkkiye göre büyük adam lâfla olmaz, evvelâ memleketi kurtarmalı, ondan sonra dahi büyüklük mevzuu bahis değildir.

Arkadaşlar size bu hikâyeyi bugünkü duygumla, bugünkü tecrübemle söylemiyorum. "Yonyo"nun hususî odasındaki müşahedemin bana ihlam ettiği fikir, bu idi."

Bir Makalenin Münakaşası

"- Bir gün Cemal Bey Selânik gazetelerinden birine imzasız bir başmakale yazmış; beraber çalıştığımız daireden çıkıp tramvaya binmiş. Olimpos'a gidiyorduk. Cemal Bey'in elinde o gazete vardı, bana uzatıp dedi ki:

- Bu başmakaleyi okudunuz mu?

- Hayır.

- Oku... dedi.

Okudum: "- Nasıl?" diye sordu.

- Alelâde bir gazetenin alelâde bir yazısı, dedim.

- Amma yaptın ha, bunu, ben yazdım.

Cevap verdim: "Afedersiniz, bilmiyordum, yazmamış olmanızı temenni ederdim. Ve ilâve ettim: "Cemal Bey, şu ve bu tarzda siz birtakım kuş beyinli kimselere kendinizi beğendirmek hevesine düşmeyiniz, bunun hiçbir kıymeti ve ehemmiyeti yoktur. Siz içinde bulunduğunuz vaziyeti mütalâa ediniz. Ve evvelâ kabul ediniz ki, biraz feragat sahibi olmak lâzımdır. Eğer şunun bunun teveccühünden kuvvet almaya tenezzül ederseniz, halinizi bilmem, fakat âtiniz (geleceğiniz) çürük olur. Çünkü bizim hakikatle hiç temasa gelmemiş vâsi (geniş) muhitlerimiz vardır; bu muhitlerde henüz acemkâri hayalât ile meşbu (dolu) olanlar çoktur. Büyüklük odur ki, hiç kimseye iltifat etmeyeceksin, hiç kimseyi aldatmayacaksın, memleket için hakikî mefkûre neyse onu görecek, o hedefe yürüyeceksin, herkes senin aleyhinde bulunacaktır. Herkes seni yolundan çevirmeye çalışacaktır. İşte sen bunda mukavemetsûz (muvakemet yakan, direnmeyi yok eden) olacaksın. Önüne namütenahi (sonsuz) mânialar (engeller) yığılacaktır, kendini büyük değil küçük, zayıf, vasıtasız, hiç telâkki ederek, kimseden yardım gelmeyeceğine kaani olarak (kanısına vararak) bu maniaları (engelleri) aşacaksın. Ondandır sana büyüksün derlerse, bunu diyenlere de güleceksin."

Cemal Bey sözlerimi sükûnetle dinledi, bana hak verdi. İmzasız makalesini tenkid ettiğim için hâsıl olan teessürü zâil olmuş (üzüntüsü gitmiş) göründü."

Müstakil Yaşamak İsterim

"- Çocukluğumdan beri bir tabiatım vardır. Oturduğum evde ne ana, ne kız kardeş, ne de ahbab ile beraber bulunmaktan hoşlanmazdım. Ben yalnız ve müstakil bulunmayı, çocukluktan çıktığım zamandan itibaren daima tercih etmiş ve sürekli olarak öyle yaşamışumdur. Tuhaf bir halim daha var, ne ana -babam çok erken ölmüş-, ne kardeş, ne de en yakın akrabamın kendi zihniyet ve telâkkilerine göre bana şu veya bu tavsiye ve nasihatte bulunmasına tahammülüm yoktu. Aile arasında yaşayanlar pekâlâ bilirler ki sağdan soldan, pek saf ve samimî itiraflardan mahsun bulunamazlar. Bu vaziyet karşısında iki tarz-ı hareketten birini intihap etmek (seçmek) zaruridir. Ya itaat, yahut bütün bu ihtar ve nasihatleri hiçe saymak. Bence ikisi de doğru değildir. İtaat nasıl olur, en aşağı benimle yirmi, yirmi beş yaş farkı olan anamın ihtarlarına itaat maziye ric'at (dönüş) demek değil midir. İsyân etmek, faziletine, hüsn-ü niyetine, yüksek kadınlığına kaani olduğum anamın kalbini; telâkkilerini alt üst etmektir. Bunu da doğru bulmam."

Yedi Evliya Kuvvetindeki Padişah

"- Maahaza (bununla beraber) size bu münasebetle anamın ve kız kardeşimin inkilâp işlerinde bana inandıklarını ve hizmet ettiklerini de zikretmeliyim. Biz Selânik'te tahmin edeceğimiz tarihlerde; zahirî manası

kitap

ne olduğunu bilmem, fakat fedakârane komitecilik yapıyorduk. Meşrutiyetin ilânından çok evvel, bir gece bizim evde bir içtima (toplantı) yapmıştık. Bu ev Selânik'te mektep karşısında, pembe boyalı büyücek bir evdir. İşte bu evin bir odasında birtakım arkadaşlar toplanmıştık. Bu arkadaşlardan biri, ki şehit oldu veya vefat etti, kemal-i hürmetle yâdederim, Kâmil Bey isminde bir süvari zabiti idi, şişmanca bir zat... Çok paralar toplamışlardı, liralara, mecidiyelere ve gümüş madenî paralara... Bizim müzakere yaptığımız odaya bakan hizmetçi, anama bunu haber vermiş. Yukarıda paralar, bahisler, münakaşalar ve plânlar var, manasında birtakım sözler söylemiş, anam, hasta, ihtiyar, yatağından kalkmış, bizim bulunduğumuz odanın kapısına kadar gelmiş ve kısmen ne konuştuklarımızı dinlemiş, tekrar odasına gitmiş..

İttihaz olan mukarrerattan sonra arkadaşlar beni terkettiler, müteakiben, uyumakta olduğunu zannettiğimiz anam yanıma geldi, bana dedi ki: "- Çocuğum, bir şey anlamak istiyorum, sen ve senin arkadaşların yedi evliya kuvvetindeki padişaha isyan mı ediyorsunuz?"

Anama ne düşündüğümü, ne yaptığımızı söylemek istemiyordum. Fakat bizim o akşamki içtimamızı görmüş, her şeye vâkıf olmuş olduktan sonra, artık annemden ve kardeşimden hakikatı gizlemeye lüzum görmedim, bilâkis onları tenvir eteği (aydınlatmayı) tercih ettim:

- Evet anne, dedim, senin yedi evliya kuvvetinde farzedtiğin adam hiçbir kuvvete malik değildir. Biz burada toplanan insanlar memleketi bu zalimlerden kurtarmak istiyoruz. Senin aklın buna ermeyebilir, yahut evlâdın olduğumu unutarak gider, evliyalara kavuşursun!"

Anam o vakit dedi ki:

- Evlâdim, siz acemisiniz, madem ki böyle şeylerle uğraşıyorsunuz, beni yaptığınız işlerden haberdar ediniz ve gizli şeylerinizi bana veriniz. Çok dikkat etmelisiniz. Muvaffak olmak zordur; mahvolmak daha tabii kabul edilmek lâzım gelir. Ne yapayım, yegâne erkek evlâdımsın, senin mahvolmanı istemiyorum, bu gücüme gidiyor.

"- Anne, dedim, bu işler almış yürümüşdür. Ben namuskâr bir adam olarak bu işlerin içinde bulunmak mecburiyetindeyim. Beni bundan meneder misiniz?"

- Hayır evlâdim, bir gün bu işler olduktan sonra, seni namus ve haysiyet sahibi olanlarla beraber görmezsem, işte o zaman meyas (üzgün) olurum. Ben senin kadar okumadım, senin kadar bilmem, senin gördüğün, anladığın şeyleri yapmaktan menetmeye kalkışmam. Yalnız dikkat et, esas muvaffak olmaktır, muvaffak olmaya çalışınız.

Falih Rıfıkı-Mahmut

(Milliyet'ten: 13 Mart 1926)

23.

MUSTAFA KEMAL'İN MC. ARTHUR'E
VERDİĞİ MÜLÂKAT (*)

Washington 7 kasım 1951 (T.H.A.)

Yarın neşredilecek olan "The Caucasus" mecmuası Atatürk'le Mc. Arthur arasında bundan 20 sene evvel yapılan görüşmenin aşağıdaki şayan-ı dikkat tafsilâtını açıklayacaktır.

Avrupa'nın vaziyeti hakkında ne düşündüğünü kendisine soran Mac Arthur'e Atatürk şu cevabı vermişti:

"- Versailles muahedesi Birinci Dünya Harbi'ne sebebiyet vermiş olan âmillerden hiçbirini bertaraf edemediği gibi, bilâkis dünün başlıca rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira, galip devletler, mağlûplara sulh şartlarını zorla kabul ettirirlerken, bu memleketlerin etnik, geo-politik ve iktisadî hususiyetlerini aslâ nazarı itibara almamışlar ve sadece husumet (düşmanlık) hislerinden mülhem (esin) bulunmuşlardır. Böylelikle bugün içinde yaşadığımız sulh devresi sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar, Avrupa işleriyle alâkadar olmaktan vazgeçmeyerek, Wilson'un programını tatbikte ısrar etseydiniz, bu mütareke devresi uzar ve bir gün devamlı bir sulha müncer olabilirdi (varabilirdi). Bence, dün olduğu gibi yarın da, Avrupa'nın mukadderatı Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Fevkalâde mukadderatı Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Fevkalâde bir dinamizme malik olan bu 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik millî ihtiraslarını kamçılayabilecek siyasî bir cereyana kendisini kaptırdı mı, ergeç Versailles muahedesinin tasfiyesine tevessül edecektir (girişecektir)."

Atatürk, Almanya'nın, İngiltere ve Rusya hariç olmak üzere, bütün Avrupa kıtasını işgal edebilecek bir orduya kısa bir zamanda teşkil edebileceğini, binaenaleyh harbin 1940-45 seneleri arasında başlayacağını, Fransa'nın kuvvetli bir ordu yaratmak için lâzım gelen hassaları artık kaybettiğini ve İngiltere'nin adalarını müdafaa etmek için, bundan sonra Fransa'ya güvenemeyeceğini söylemiş, İtalya hakkında da şöyle demişti:

"- İtalya Mussolini'nin idaresi altında şüphesiz büyük bir kalkınmaya ve inkişafa mazhar olmuştur. Eğer Mussolini, müstakbel bir harbde, İtalya'nın zahirî (yüzeyde görünen) heybet ve azametini, harp haricinde kalmak suretiyle, lâyıki veçhile istismar edebilirse, (gerektiği gibi kullanabilirse), sulh masasında başlıca rollerden birini oynayabilir. Fakat, korkarım ki, İtalya'nın bugünkü şefi Sezar rolünü oynamak hevesinden kendisini kurtaramayacak ve İtalya'nın askerî bir kuvvet yaratmaktan henüz çok uzak olduğunu derhal

gösterecektir."

Atatürk, Amerika'nın geçen harbde olduğu gibi bu harbde de tarafsız kalamayacağını ve Almanya'nın ancak bu Amerikan müdahalesi dolayısıyla mağlûb olacağını da ilâve etmiş ve âdeta kehanet mesabesinde (derecesinde) olan şu şayan-ı hayret sözleri söylemiştir:

"- Avrupa devlet adamları, başlıca ihtilâf mevzuu olan mühim siyasî meseleleri, her türlü millî egoizmlerden uzak ve yalnız umumun nef'ine (yararına) olarak, son bir gayret ve tanı bir hüsnüniyetle ele almazlarsa, korkarım ki felâketin önü alınamayacaktır. Zira Avrupa meselesi İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki ihtilâflar meselesi olmaktan artık çıkmıştır. Bugün Avrupa'nın şarkında bütün medeniyeti ve hattâ, bütün beşeriyeti tehdit eden yeni bir kuvvet belirmiştir. Bütün maddî ve mânevî imkânlarını, topyekûn bir şekilde cihan ihtilâli gayesi uğruna seferber eden bu korkunç kuvvet üstelik Avrupalılar ve Amerikalılarca henüz malûm olmayan yepyeni siyasî metotlar tatbik etmekte ve rakiplerinin en küçük hatalarından bile mükemmelen istifade etmesini bilmektedir. Avrupa'da vuku bulacak bir harbin başlıca galibi ne İngiltere, ne Fransa, ne de Almanya'dır. Sadece Bolşevizmdir. Rusya'nın yakın komşusu ve bu memleketle en çok harp etmiş bir millet olarak, biz Türkler, orada cereyan eden hâdiseleri yakından takib ediyor ve tehlikeyi bütün çıplaklığıyla görüyoruz. Uyanan şark milletlerinin zihniyetlerini mükemmelen istismar eden, onların millî ihtiraslarını okşayan ve kinleri tahrik etmesini bilben Bolşevikler, yalnız Avrupa'yı değil, Asya'yı da tehdit eden başlıca kuvvet halini almışlardır."
(Cumhuriyet'ten: 8 Kasım 1951)

24.

ATATÜRK'ÜN AMERİKALI KADIN GAZETECİ GLADİS BAKER'E VERDİĞİ MÜLÂKAT

Ankara, 20 (A.A.) - 1935

- Harp çıktığı takdirde Amerika, bitaraflik siyasetini muhafaza edebilir mi!

"- İmkânı yok, Eğer harp çıkarsa, Amerika'nın milletler camiasında işgal ettiği yüksek mevki her halde müteessir olacaktır. Coğrafi vaziyetleri ne olursa olsun milletler birbirine bir çok rabitalarla bağlıdır. Bundan başka, Amerika büyük ve kuvvetli, ve dünyanın her yerinde alâkası olan bir devlet olduğundan kendisinin siyaset ve iktisadiyat cihetinden ikinci derecede bir mevkie düşmesine aslâ müsaade edemez."

- Milletler Cemiyeti'nin, sulhun muhafazası için müessir bir vasita olduğunu zannediyor musunuz?

"- Milletler Cemiyeti bugün, bütün milletlerin, müşterek gayenin tahakkuku için çalışabilecekleri yegâne teşkilâttır. Şuna da kaaniim ki, eğer devamlı sulh isteniyorsa kütlelerin vaiyetlerini iyileştirecek beynelmilel tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın heyet-i umumiyesinin refahı açık ve tazyikin yerine geçmelidir.

Dünya vatandaşları, haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir."

- Türkiye'de Bolşevikliğin yayılmasından korkuyor musunuz?

"- Türkiye'de Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk hükümetinin ilk gayesi, halka hürriyet ve saadet vermek, askerlerimize olduğu kadar, sivil halkımıza da iyi bakmaktır."

- Niye diktatör diye çağrılmaktan hoşlanmıyorsunuz?

"- Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar. Evet bu doğrudur. Benim arzu edip de yapamayacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca hareket etmek bilmem. Bence diktatör, diğerlerini iradesine râmedendir. Ben kalbleri kırarak değil, kalbleri kazanarak hükmetmek isterim."

- Mes'ut musunuz?

"- Evet, çünkü muvaffak oldum."

(Cumhuriyet'ten: 21 Haziran 1935)

25.

ATATÜRK'ÜN ANTONESKU'YA VERDİĞİ MÜLÂKAT

Atatürk 17 Mart 1937'de, Ankara Palas salonlarında, Romanya Dışişleri Bakanı Antonesku ile yaptığı bir sohbede, kendi hayat felsefesini ve ayrıca şeflerin nasıl olması gerektiği hakkındaki düşüncelerini aşağıdaki şekilde anlatmıştır:

Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir.

Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı herşeyi kara görüyordu. "Mademki hiçiz ve sıfıra varacağız dünyadaki muvakkat (geçici) ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunmaz" diyorlardı.

Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki: "Mademki sonu nasıl olsa

kitap

sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şâtr olalım."

Ben kendi karakterim itibarıyla ikinci hayat telâkisini tercih ediyordum, fakat şu kayıtlar içinde:

Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar bedbahttırlar. Besbelli ki o adam fert sıfatıyla mahvolacaktır. Herhangi bir şahsın, yaşadıkça memnun ve mes'ut olması için lazım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makûl bir adam, ancak bu suretle hareket edebilir.

Hayatta tam zevk ve saadet, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, saadeti için çalışmakta bulunabilir.

Bir insan böyle hareket ederken, "benden sonra gelecekler acaba böyle bir ruhla çalıştığımı farkedecekler mi?" diye bile düşünmemelidir. Hattâ en mesut olanlar, hizmetlerinin bütün nesillerce meçhul kalmasını tercih edecek karakterde bulunurlardır.

Herkesin kendine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır.

Bahçesinde çiçek yetiştiren adam bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir. Ancak bu tarzda düşünen ve çalışan adamlardır ki memleketlerine ve milletlerine ve bunların istikbaline faydalı olabilirler.

Bir adam ki memleketin ve milletin saadetini düşünür, o adamın kıymeti birinci derecededir. Esas kıymeti kendine veren ve mensup olduğu millet ve memleketi ancak şahsiyeti ile kaim gören adamlar, milletlerinin saadetine hizmet etmiş sayılmaz. Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına nail ederler (kavuştururlar). Kendi gidince terakki (ilerleme) ve hareket durur zannetmek gibi bir gaflettir.

Şimdiye kadar bahsettiğim noktalar ayrı ayrı cemiyetlere aittir. Fakat bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hâdim olmağa elinden geldiği kadar çalışmalıdır.

Bütün akıllı adamlar takdir ederler ki bu vadide çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yolda kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendisi için ne yaparsa, yapsın huzurdan mahrumdur. Onun için ben sevdiğime şunu tavsiye ederim:

Milletleri sevk ve idare eden adamlar, tabii evvelâ kendi milletin mevcudiyet ve saadetinin âmili olmak isterler. Fakat aynı zamanda bütün milletler için aynı şeyi istemek lâzımdır.

Bütün dünya hâdiseleri bize bunu açıktan açığa isabet eder. En uzakta zannettiğimiz bir hâdisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz.

Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek icabeder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan bütün âza müteessir olur.

İşte bu sükûnet içinde bütün dünyayı mütalaâ etmek fırsatı bizdedir. Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alâkadar olmalıyız. Hâdise ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükûmetleri hodbinlikten kurtarır. Hodbinlik şahsî olsun, millî olsun daima fena telâkki edilmelidir.

O halde konuştuklarımızdan şu neticeyi çıkaracağım: Tabii olarak kendimiz için bütün lâzım gelen şeyleri düşüneceğiz ve icabını yapacağız. Fakat bundan sonra bütün dünya ile alâkadar olacağız.

Kısa bir misal: Ben askerim. Umumî harpte bir ordunun başında idim. Türkiye'de diğer ordular ve onların kumandanları vardı. Ben yalnız kendi ordumla değil, öteki ordularla da meşgul oluyordum. Bir gün Erzurum cephesindeki hareketlere ait bir mesele üzerinde durduğum sırada yaverim dedi ki:

- Niçin size ait olmayan meselelerle de uğraşıyorsunuz?

Cevap verdim;

- Ben bütün orduların vaziyetini iyice bilmezsem kendi ordumu nasıl sevk ve idare edeceğimi tayin edemem.

Bir devlet ve milleti idare vaziyetinde bulunanların daima gözönünde tutmaları lâzım gelen mesele budur.

Bu münasebetle muhterem misafirimize şunu diyeceğim: ben düşündüklerimi sevdiğime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda lüzumlu olmayan bir sırı kalbimde taşımak iktidarında olmayan bir adamım. Çünkü ben bir halk adamıyım. Yanlışım varsa halk tekzip eder. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni tekzip ettiğini görmedim."

(Yücel'den, Kasım 1939)

C'in

Kültür Hizmeti

Atatürk

c Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri

Bülent Tanör

- c Kurtuluş (Türkiye 1918-1923)
- c Kuruluş (Türkiye 1920 Sonraları)
Prof. Dr. Sina Akşin
- c Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi I-II
Prof. Dr. Macit Gökberk
- c Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk
Yunus Nadi
- c Türkiye'yi Sokakta Bulmadık
Falih Rıfki Atay
- c Baş Veren İnkılapçı (Ali Suavi)
Bâki Öz
- c Kurtuluş Savaşı'nda Alevi-Bektaşiler
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Devrim Hareketleri İçinde Atatürkçülük
Sabahattin Selek
- c Milli Mücadele (Büyük Taarruz'dan İzmir'e)
İsmail Arar
- c Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı
Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz I-II
Ceyhun Atuf Kansu
- c Devrimcinin Takvimi
Paul Dumont-François Georgeon
- c Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923)
Ali Fuat Cebesoy
- c Sınıf Arkadaşım Atatürk I-II
Abdi İpekçi
- c İnönü Atatürk'ü Anlatıyor
Paul Dumont
- c Atatürk'ün Yazdığı Tarih: Söylev
Kılıç Ali
- c İstiklâl Mahkemesi Hatıraları
Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I-II
S. İ. Aralov
- c Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları I-II
Sabahattin Selek
- c İsmet İnönü'nün Hatıraları
Nurer Uğurlu
- c Atatürk'ün Yazdığı Geometri Kılavuzu
George Duhamel
- c Yeni Türkiye Bir Batı Devleti
Bülent Tanör
- c Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları
Prof. Dr. Suna Kili
- c Atatürk Devrimi-Bir Çağdaşlaşma Modeli
Falih Rıfki Atay
- c Atatürk'ün Bana Anlattıkları
Reşit Ülker
- c Atatürk'ün Bursa Nutku
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c İslamcılık Cereyanı I-II-III
M. Şakir Ülkütaşır
- c Atatürk ve Harf Devrimi
Kılıç Ali
- c Atatürk'ün Hususiyetleri
Mustafa Kemal
- c Anafartalar Hatıraları
Ecvet Güresin
- c 31 Mart İsyanı
Doğan Avcıoğlu

- c 31 Mart'ta Yabancı Parmağı
Metin Toker
- c Şeyh Sait ve İsyanı
Süleyman Edip Balkır
- c Eski Bir Öğretmenin Anıları
Yunus Nadi
- c Birinci Büyük Millet Meclisi
Kemal Sülker
- c Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu
Prof. Dr. Neda Armaner
- c İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk
Fazıl Hüsnü Dağlarca
- c Destanlarda Atatürk / 19 Mayıs Destanı
Yunus Nadi
- c Mustafa Kemal Paşa Samsun'da
İsmet Zeki Eyuboğlu
- c İrticanın Ayak Sesleri
Nuri Conker
- c Zâbit ve Kumandan
Mustafa Kemal
- c Zâbit ve Kumandan ile Hasbihal
İsmet Zeki Eyuboğlu
- c İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nakşibendilik
Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur
- c Ermeni Meselesi I-II
Talât Paşa
- c Hatıralar
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Hürriyet'in İlanı
İsmet İnönü
- c Lozan Antlaşması I-II
Sami N. Özerdim
- c Yazı Devriminin Öyküsü
Nurer Uğurlu
- c Atatürk'ün Askerlikle İlgili Kitapları
- c Atatürk'ün Askerlikle İlgili Çeviri Kitapları
Halide Edip Adivar
- c Türkün Ateşle İmtihanı I-II-III
Prof. Dr. Muammer Aksoy
- c Atatürk ve Tam Bağımsızlık
Prof. Dr. Şerafettin Turan
- c Atatürk ve Ulusal Dil
Johannes Glasneck
- c Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye I-II-III
İsmet İnönü
- c Cumhuriyet'in İlk Yılları I-II
Gâzi Mustafa Kemal
- c Yarın Cumhuriyet'i İlan Edeceğiz (Nutuk'tan)
- c Yarın Cumhuriyet'i İlan Edeceğiz (Söylev'den)
Fazıl Hüsnü Dağlarca
- c Gâzi Mustafa Kemal Atatürk
Eylemde/10 Kasımlarda
Ruşen Eşref Üneydin
- c Atatürk'ü Özleyiş I-II
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil
- c Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak
Prof. Dr. A. Afetinan
- c M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım
Falih Rıfkı Atay
- c Zeytindağı
Prof. Dr. Suat Sinanoğlu

- c Türk Hürmanizmi I-II-III
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Batılılaşma Hareketleri I-II
Charles N. Sherrill
- c Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye
Hatıraları/Mustafa Kemal I-II
İsmet Zeki Eyuboğlu
- c Karanlığın Ayak Sesleri / Kadirilik
Dr. Bernard Caporal
- c Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında
Türk Kadını I-II
Dr. Bernard Caporal - Neşe Doster
- c Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında
Türk Kadını III - Kronoloji
Ruşen Eşref Ünaydın
- c Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat
Kurt Steinhaus
- c Atatürk Devrimi Sosyolojisi I-II
Bahir Mazhar Erüreten
- c Türkiye Cumhuriyeti Devrim Yasaları
Sabahattin Eyuboğlu
- c Köy Enstitüleri Üzerine
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu
- c İlk Meclis
Prof. Dr. A. Afetinan
- c M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları
Yunus Nadi
- c Cumhuriyet Yolunda
Falih Rıfki Atay
- c Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs
Gâzi Mustafa Kemal
- c 1919 Yılı'nın Mayısının 19'uncu Günü Samsun'a Çıktım
Nadir Nadi
- c 27 Mayıs'tan 12 Mart'a
Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur
- c Balkan Savaşları / Birinci Balkan Savaşı I-II-III
Tayfur Sökmen
- c Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar
Dr. Abdurrahman Melek
- c Hatay Nasıl Kurtuldu
Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur
- c Balkan Savaşları / İkinci Balkan Savaşı I-II
Gâzi Mustafa Kemal
- c Erzurum Kongresi
Sabahattin Selek
- c Millî Mücadele (Erzurum'da Gergin Günler)
Yaşar Nabi
- c Balkanlar ve Türklük I-II
Ceyhun Atuf Kansu
- c Bağımsızlık Gülü
General Fahri Belen
- c Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e Kadar)
Gâzi Mustafa Kemal
- c Sivas Kongresi I-II-III-IV
Doç. Dr. Suat Yakup Baydur
- c Dil ve Kültür
Kadriye Hüseyin
- c Mukaddes Ankara'dan Mektuplar
Berthe Georges-Gaulis
- c Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği
Ord. Prof. Enver Ziya Karal

kitap

- c Tanzimat-ı Hayriye Devri
Falih Rıfık Atay
- c Çankaya I-II-III-IV-V
Liman von Sanders
- c Türkiye'de Beş Yıl I-II-III
İsmet İnönü
- c Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)
Arnold J. Toynbee
- c Türkiye I-II-III - Bir Devletin Yeniden Doğuşu
İlhami Bekir
- c Altın Destan Mustafa Kemal Atatürk I-II
Prof. Dr. Mahmut Âdem
- c Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız
John Grew
- c İlk ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları
Atatürk ve İnönü
Dr. Bernard Caporal
- c Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I-II-III (1923-1970)
Dagobert von Mikusch
- c Avrupa ile Asya Arasındaki Adam
Gazi Mustafa Kemal I-II-III-IV
Prof. Dr. Erol Manisalı
- c Dünden Bugüne Kıbrıs